Riksdagens protokoll 1990/91:109

Onsdagen den 8 maj

Kl. 9.00–16.09

Protokoll 1990/91:109

SIPRI 25 år

TALMANNEN:

Ärade kammarledamöter! Innan vi inleder dagens plenum, vill jag påminna om att det i dagarna är 25 år sedan SIPRI, Stockholms Internationella fredsforskningsinstitut, inrättades.

SIPRI kom till efter en idé av Tage Erlander. Riksdagen stod fadder i den meningen att beslutet om institutet fattades av riksdagen den 6 maj 1966. Riksdagens beslut fick internationell uppmärksamhet och välkomnades. SIPRI inrättades som en obunden internationell institution, som skulle bedriva freds- och konfliktforskning. SIPRI har ett gott internationellt anseende och har, och har haft, stor betydelse för nedrustningsarbetet. Detta gäller såväl insamling och presentation av fakta som idégivning för att föra arbetet för fredens sak vidare.

Jag vill på riksdagens vägnar tacka SIPRI för dess insatser och önskar institutet framgång i dess fortsatta arbete i fredens tjänst.

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 2 maj.

2 § Hänvisning av ärende till utskott

Föredrogs och hänvisades

Proposition
1990/91:193 till bostadsutskottet

3 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 3 maj

Företogs till avgörande jordbruksutskottets betänkanden 1990/91:JoU21 och JoU28 samt justitieutskottets betänkande 1990/91:JuU26 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 106).

Jordbruksutskottets betänkande JoU21

Mom. 1 (samlat förslag till förpackningspolitik)

Först biträddes reservation 1 av Bengt Rosén och Lars Ernestam med 42 röster mot 17 för reservation 2 av Annika Åhnberg. 251 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 258 röster mot 39 för reservation 1 av Bengt Rosén och Lars Ernestam. 13 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (pantsystem för olika förpackningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Sven Eric Lorentzon m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (producentens ansvar)

Utskottets hemställan bifölls med 201 röster mot 110 för reservation 4 av Karl Erik Olsson m.fl.

Mom. 4 (internationell förpackningsstandard)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Annika Åhnberg – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (avslag på propositionen)

Utskottets hemställan bifölls med 194 röster mot 101 för reservation 6 av Sven Eric Lorentzon m.fl. 17 ledamöter avstod från att rösta.

Claes Roxbergh (mp) anmälde att han avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Mom. 6 (villkor för hanteringstillstånd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Marianne Samuelsson – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (återtagningsmålet för retursystem)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Karl Erik Olsson m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande JoU28

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande JuU26

Mom. 4 (arbetsdomstolens sammansättning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Berith Eriksson – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (översyn av specialdomstolarna)

Utskottets hemställan bifölls med 177 röster mot 132 för reservation 2 av Britta Bjelle m.fl.

Mom. 8 (avskaffande av bostadsdomstolen m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Britta Bjelle m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Meddelande om samlad votering

Talmannen meddelade att konstitutionsutskottets betänkanden KU21, KU36, KU42, KU34, KU37 och KU45 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

4 § Yttrandefrihetsgrundlag m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU21 Yttrandefrihetsgrundlag m.m. (prop. 1990/91:64).

Anf. 1 Justitieminister LAILA FREIVALDS (s):

Herr talman! Det är med stor tillfredsställelse som jag kan konstatera att vi i dag, efter en utdragen och komplicerad lagstiftningsprocess, kan ta ett avgörande steg mot en för första gången på över hundra år helt ny grundlag, nämligen en yttrandefrihetsgrundlag.

Jag vill framhålla att det förslag till grundlag som riksdagen i dag skall ta ställning till har varit föremål för en mycket omfattande och grundlig beredning. Tanken att man skulle utvidga de tryckfrihetsrättsliga garantierna till att gälla även andra uttrycksformer än tryckta skrifter, i första hand radio och film, har funnits alltsedan den nuvarande tryckfrihetsförordningen kom till i slutet av 40-talet. Frågan har behandlats av flera utredningar, däribland massmedieutredningen och yttrandefrihetsutredningen.

Det förslag som regeringen lägger fram i den proposition som skall behandlas här i dag bygger, i enlighet med av riksdagen tidigare uttalade önskemål, på yttrandefrihetsutredningens förslag. I vissa avseenden går dock förslaget längre än vad yttrandefrihetsutredningen gjorde, bl.a. på radio- och TV-området.

De politiska överläggningar som har ägt rum under beredningen av ärendet har varit inriktade på att utröna hur ett förslag med utgångspunkt i yttrandefrihetsutredningens betänkande borde vara utformat för att kunna få en bred anslutning i riksdagen. Det förslag som regeringen lägger fram i propositionen har förankrats inom en särskild beredningsgrupp med företrädare för riksdagspartierna. Det var glädjande att man lyckades uppnå så stor enighet i de olika frågorna.

Den nya grundlagen om yttrandefrihet bygger i allt väsentligt på de principer som sedan gammalt gäller på det tryckfrihetsrättsliga området. Den reglerar yttrandefriheten i medier som hittills fallit under regeringsformens mindre detaljerade skydd för grundläggande fri- och rättigheter, nämligen radio och TV, filmer och videogram, ljudupptagningar och liknande medier.

De frågor i den nya grundlagen som in i det sista under beredningen krävt de mest ingående övervägandena har gällt film- och videocensurens omfattning, etableringsfriheten för eter- och trådsändningar samt reklamfrågan. Jag vill därför nämna något om dessa frågor särskilt. Jag vill också ta upp meddelarskyddskommitténs förslag om meddelarfrihet i förhållandet mellan enskilda, som ju behandlas utförligt i propositionen.

Våren 1990 antog riksdagen som bekant lagen om granskning och kontroll av filmer och videogram. Denna lag ersatte den tidigare biografförordningen. Riksdagen tog i det sammanhanget ställning till ett antal andra åtgärder för att komma till rätta med problemen med de extrema våldsskildringarna. Bl.a. beslutades om en intensifierad tillsyn över videogrammarknaden och om en skärpning av ansvarsbestämmelsen om olaga våldsskildringar. Den begränsade verkan som censur av videogram, avsedda för uthyrning och försäljning, kunde väntas ha ansågs inte motivera en utvidgad förhandsgranskning.

I yttrandefrihetsgrundlagen medges censur enbart av filmer och videogram som skall visas offentligt. Ett censurförbud är en principiellt viktig beståndsdel i en yttrandefrihetsgrundlag, och jag har en stark tro på att det skall gå att komma till rätta med våldsskildringarna på annat sätt.

Enighet har i stort rått om att det begränsade frekvensutrymmet för etersänd radio och TV inte tillåter någon etableringsfrihet för dessa medieformer. Det behövs någon form av tillståndssystem för att fördela frekvenserna. Detta framgår nu uttryckligen av yttrandefrihetsgrundlagen. Däremot lämnas det öppet hur ett sådant system skall utformas genom vanlig lag. Men det markeras att det allmänna skall eftersträva att radiofrekvenserna tas i anspråk på ett sådant sätt att vi får vidaste möjliga yttrande- och informationsfrihet. Närmare förslag till lagregler i ämnet skall lämnas av frekvensrättsutredningen.

Närradiolagstiftningen har dessutom fått förankring i grundlagen genom en bestämmelse om att sammanslutningar skall ha möjlighet att få tillstånd till lokala radiosändningar.

Frågan om etableringsfrihet för trådsändningar har varit kontroversiell på ett helt annat sätt. Här sätter ju fysiken inte samma gränser för vad som är möjligt att sända. Nu föreslås en ordning med etableringsfrihet med vissa begränsningar. Rätt för var och en att sända radio- och TV-program genom tråd slås således fast. Som en möjlig inskränkning i denna grundlagsenliga frihet kan det dock i vanlig lag meddelas föreskrifter om skyldighet för kabelnätsinnehavare att ge utrymme för vissa program i den utsträckning det behövs med hänsyn till allmänhetens intresse av tillgång till exempelvis Sveriges Radios program. Vidare tillåts lagstiftning om ingripanden mot fortsatta sändningar av vålds- och porrkanaler och rasistiska programkanaler.

Frågan om reklam i radio och TV har diskuterats mycket under beredningsarbetet. Även här lyckades dock beredningsgruppen i stort sett enas.

Grundlagen tar inte ställning till vad som skall gälla på annat sätt än att den tillåter att det i vanlig lag föreskrivs om reklam i radio och TV. Det ges t.ex. möjlighet att införa förbud mot kommersiell reklam eller sponsring. Ett förslag till lagstiftning om sådan reklam har också nyligen förelagts riksdagen.

Meddelarskyddskommittén har – också efter begäran av riksdagen – utrett frågan om meddelarfrihet i förhållandet mellan enskilda.

Kommittén presenterade ett förslag som innebar att man i grundlag skulle slå fast att meddelarfriheten i princip gällde också uppgifter som omfattades av avtalad tystnadsplikt, men att man kunde göra undantag från denna princip i vissa fall. Förslaget, som var väl genomarbetat, fick emellertid ett starkt negativt mottagande under remissbehandlingen. I propositionen tvingades därför regeringen att konstatera att det med hänsyn till remissutfallet inte finns möjlighet att föra fram frågan om meddelarfrihet i förhållandet mellan enskilda till grundlagstiftning. Tanken på en vidgad insyn inom den privata sektorn är emellertid fortfarande bärkraftig, och vissa förslag till alternativa lösningar som förts fram i frågan bör enligt min mening övervägas närmare. Det finns också skäl att avvakta erfarenheterna av lagen om skydd för företagshemligheter.

Herr talman! Jag är medveten om att man i ett så betydelsefullt och komplicerat lagstiftningsärende som detta knappast kan vänta sig en fullständig samstämmighet i varje enskild fråga. Men jag anser att det finns skäl att framhålla att det nu är angeläget att grundlagsfrågan får sin lösning. Genom den proposition som regeringen lagt fram blir det möjligt att förverkliga riksdagens önskemål om en bred enighet kring en ny grundlag till skydd för yttrandefriheten.

Herr talman! Jag beklagar mycket att jag på grund av regeringssammanträde inte har möjlighet att närvara i kammaren, när detta historiska ärende behandlas.

Anf. 2 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Det finns anledning att känna stor tillfredsställelse över att riksdagen i dag kan fatta beslut om en ny grundlag, en ny yttrandefrihetsgrundlag. Det är också mycket glädjande att detta beslut kan fattas under stor enighet.

Den nya yttrandefrihetsgrundlagen har beretts under väldigt många år. Tidvis har det förefallit omöjligt att nå den breda enighet som är önskvärd i samband med att man antar en ny grundlag. En bred enighet är t.o.m. en förutsättning för att riksdagen skall ta upp förslag till nya grundlagar. Det kan inte vara rimligt att stifta en grundlag under stor oenighet. Man bör inte vara oenig i riksdagen om demokratins spelregler.

Denna strävan efter enighet leder dock med naturnödvändighet till kompromisser. Det föreliggande förslaget är en kompromiss mellan olika sätt att hantera konkreta yttrandefrihetsproblem. Detta kan emellertid inte dölja att det i grunden i vårt svenska samhälle finns en gemensam strävan efter öppenhet, informations- och yttrandefrihet i ordens vidaste bemärkelse.

Sedan 1949 års tryckfrihetsförordning utarbetades och antogs har dock mediesituationen i Sverige och i omvärlden grundligt förändrats. Nya medier har kommit till, de existerande har utvecklats och ändrat form. Tekniken har

förändrat förutsättningarna för yttrandefriheten och opinionsbildningen. Radio och television, i olika former, har stor genomslagskraft och svarar i dag för en betydande del av opinionsbildningen. Radion och televisionen har på intet sätt tagit över det tryckta ordets roll – tidningarna är i dag inte på något sätt på väg att mista sin roll – men de har tillfört en ny dimension i opinionsbildningen, en dimension som lagstiftaren självfallet inte kan bortse ifrån.

Det är också på denna punkt som problem har uppstått. Dessa problem är bl.a. av teknisk natur. Det är inte alldeles enkelt att reglera sådana medier som radio och television, som har många uttrycksformer och en teknisk komplexitet. Dessutom har vi faktiskt olika politiska infallsvinklar.

Det grundlagsförslag som vi i dag har att ta ställning till har enligt min mening inte löst några av problemen på ett fullt ut tillfredsställande sätt. Det gäller grundlagsskyddet för reklam och etableringsfrihet. De lösningar som här har uppnåtts är emellertid acceptabla. De har uppnåtts genom kompromisser, som vi från moderata samlingsförbundet har stått, och står även i dag, bakom, men vi vill gärna understryka att den reglering som nu föreslås när det gäller dessa båda områden inte på något sätt kan betraktas som slutgiltig. Man kan lugnt räkna med att utvecklingen kommer att tvinga fram ett starkare grundlagsskydd, såväl för reklamen som för etableringsfriheten.

Frågan om meddelarskyddet mellan enskilda har varit föremål för en långvarig debatt. Här finns förvisso olika åsikter som måste respekteras. Vad jag dock tycker har varit fel i denna debatt är de försök som har gjorts att dra absoluta paralleller mellan den privata och den offentliga sektorn i yttrandefrihetshänseende. Det går enligt min mening inte att dra sådana absoluta paralleller. Det finns starka skäl för att ha annorlunda regler för meddelarfriheten inom den privata sektorn än för vad som gäller på den offentliga sidan med dess lagreglering, offentlighetsprincip och mycket annat som gör att det där råder annorlunda förhållanden.

Det är mot denna bakgrund inte konstigt att något förslag om utvidgning av meddelarfriheten till att omfatta den privata sektorn inte har lagts fram. De som tycker att detta är bra grundar – och det vill jag understryka – definitivt inte sitt ställningstagande på någon generell önskan till mindre öppenhet i samhället, utan helt enkelt på en respekt för den privata sfären och att den kan vara annorlunda än den offentliga. Det är en åsikt som kanske inte delas av alla, men som jag faktiskt tycker måste respekteras och som har fog för sig. Om detta vittnar den proposition och det utskottsbetänkande som har lagts fram.

Herr talman! Det är inte var dag som riksdagen har att ta ställning till en ny grundlag. De randanmärkningar som här har gjorts skall på intet sätt dölja att det finns anledning att känna stor glädje och tillfredsställelse över att ett långvarigt och mödosamt utredningsarbete och lagstiftningsarbete i departementet, i riksdagen och i utredningar nu har nått sitt slut för ett tag framöver. Dessa anmärkningar förtar inte intrycket av att vi trots allt har kommit en väsentlig bit på vägen mot att slå vakt om yttrande- och informationsfriheten för medier som på några decennier har förändrat vår vardag på ett dramatiskt sätt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 3 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Det öppna samhällets mest lyckade paradox är lagstiftarnas ambition att sätta genomtänkta spärrar för sina egna möjligheter att ge sig på medborgarnas fri- och rättigheter. Så skrev yttrandefrihetsutredningen i upptakten till sitt slutbetänkande. Nu får vi lagstiftare tillfälle att bekräfta den iakttagelsen, genom att fatta det första beslutet om en yttrandefrihetsgrundlag. Det inte bara känns, utan det är högtidligt.

Remissen innehåller förslag till en ny, fjärde grundlag och har därmed en ovanlig och betydelsefull karaktär, konstaterade lagrådet i sitt yttrande om lagrådsremissen. Genom ett utbyggt grundlagsskydd åt framför allt etermedierna med deras utomordentliga genomslagskraft och betydelse för upplysning och opinionsbildning i dagens samhälle skapas – med lagrådets ord – en balans i rättsordningens vaktslagning kring yttrandefriheten och informationsfriheten.

Vi är inte för tidigt ute med att etablera den balansen. Man kan undra varför vi har dröjt så länge.

Det hittillsvarande tillståndet med ett utbyggt grundlagsskydd endast för det tryckta ordet speglar närmast det medieläge som rådde för mer än ett halvsekel sedan, finner lagrådet och fortsätter: "I det perspektivet och med erfarenheterna av de auktoritära samhällssystemens utnyttjande av etermedierna för sina syften är det egentligen förvånande att det nya grundlagsskyddets tillkomst varit en så utdragen process och förenad med sådana födslovåndor."

Onekligen liknar det en historisk eftersläpning, särskilt med tanke på att vi fick vår första tryckfrihetsförordning redan 1766. Man frestas nästan att betrakta tryckfrihetsförordningen som en lyckosam tillfällighet – de yngre mössorna hade en passion för publicitet och en djärvhet som svarade mot den passionen.

Att grundlagsskyddet för det tryckta ordet sedan förblev ensamt berodde förstås länge på att tryckpressen var det helt dominerande mediet. Men när den fick konkurrens från andra nya medier borde det väl ha varit dags för en reform. Varför kom den inte snabbare?

En förklaring kan vara att den grundlag som vi nu skall besluta om utgör ett led i ett omfattande och långsiktigt konstitutionellt reformarbete för att befästa och utveckla folkstyret och för att förstärka de medborgerliga fri- och rättigheterna. En annan – som mer ansluter sig till födslovåndorna – gäller den tempoförlust som uppkom genom de skilda meningarna om den lämpligaste lagtekniska lösningen.

Om detta behöver vi inte orda nu. För min del tycker jag att vi åtminstone så här i efterhand kan se avspänt på tidsförlusten. I stället för att beklaga den kan vi glädja oss åt uthålligheten i strävan att verkligen nå ett resultat och att kunna göra det tillsammans.

Vi kunde ha gett upp, men vi gjorde det inte. Vi återvände till yttrandefrihetsutredningens huvudalternativ och vände förlusten i tid till en vinning i sak genom att uppdatera och förbättra alternativet. Och så blev vi överens om innehållet, enligt den goda vanan att försöka blir eniga om våra konstitutionella regler.

Den vanan skall vi ha kvar. Men enigheten har inte vunnits genom tystnad

utan genom diskussion. Det är ju så det skall vara. Det må så vara att den tekniska utvecklingen gjort det omöjligt att framhärda i försvar för Sveriges Radios monopol, reklamförbud och videocensur. Det förringar inte vår kamp för ökad frihet eller dem som svängt under senare tid och gjort den nya grundlagen acceptabel och möjlig. Men tyst blir det inte heller framöver – allra minst om yttrandefrihetens villkor. Folkpartiet liberalerna uppfattar inte reformarbetet som avslutat.

Av praktiska skäl lämnades teatrar och utställningar, demonstrationer och andra sammankomster utanför det detaljerade grundlagsskyddet. De har en utestående fordran på oss. Den yttrandefrihet som används på så sätt är inte mindre skyddsvärd än den som utövas av de tunga medierna.

Tänker vi annorlunda har vi glömt vår histoia – med dess konventikelplakat och dess länsmansbesök i de hagar där den begynnande arbetarrörelsen fick hålla till med sina möten. Vi saknar då också blick för det faktum att nya opinioner inte sällan växer fram i enkla former. Och vi besinnar inte att det i kritiska lägen kan vara ett livsvillkor för vårt demokratiska samhälle att just den yttrandefriheten fungerar.

Därför fäster vårt parti stor vikt vid utskottets mening att det finns skäl som talar för att det bör finnas ett allmänt formellt stöd för beaktande av de yttrandefrihetsintressen som kan finnas i vanliga brottmål. Sådana mål blir det vid påstådda missbruk av yttrandefriheten på teatern eller utställningen, i demonstrationen eller under sammankomsten.

Det handlar om en översättning till brottsbalken av den s.k. instruktionen i tryckfrihetsförordningen – som nu också kommer att finnas i yttrandefrihetsgrundlagen. Den manar dem som skall döma över missbruk av yttrandefriheten att betänka att yttrandefriheten är en grundval för ett fritt samhällsskick, att alltid uppmärksamma syftet mer än framställningssättet och att vid tvekan hellre fria än fälla.

Vi gläder oss över stödet för bl.a. vår motion, och vi förväntar oss ett positivt resultat av det tillkännagivande till regeringen som utskottet vill att riksdagen skall göra i frågan. Ett sådant resultat möjliggör en viktig förstärkning av yttrandefriheten.

I den motion som vi väckte med anledning av propositionen påpekade vi att det under hela beredningS- och beslutsförloppet fram till riksdagens beslut under förra riksmötet att anta lagen om skydd för företagshemligheter – också kallad lex Bratt – har stått klart att den lagen inte kan svara mot det öppna samhällets krav. Dess primära syfte är ju också ett annat, nämligen att ge ett skydd mot illojal konkurrens i form av stöld av eller illegitimt förfogande över företagshemligheter.

Det är alltså logiskt att riksdagen har visat sitt intresse för ett fortsatt arbete på att åstadkomma en vidgad insyn utanför offentligheten. Och det vore inkonsekvent att låta det reformarbetet stanna av därför att vi har stött på svårigheter. Det vore en försummelse att ta svårigheterna till intäkt för att ställa upp bakom dem som fortfarande hävdar att insyn i den privaträttsliga sfären är något principiellt nytt som skulle få oöverskådliga konsekvenser.

Fortfarande gäller yttrandefrihetsutredningens princip att "där beslutsmakt finns, där skall också insyn finnas". Ytterst rör det sig om medborgarnas möjligheter att påverka sina egna livsbetingelser; människorna lever inte

bara i offentligrätten. Och samhället slutar inte där den upphör. En välgrundad samhällskritik kan inte heller få göra det.

För folkpartiet liberalerna är det här en viktig fråga. Vi tror också att den kommer att få en växande betydelse, i den mån uppgifter som hittills har skötts i offentligrättslig regi flyttas över till friare former. Den förflyttningen får inte innebära att medborgarnas insyn drastiskt minskar.

Vi tar fasta på utskottets ord om att frågan bör ägnas fortsatt uppmärksamhet. Men det måste vara en aktiv uppmärksamhet, som går ut på att finna ändamålsenliga lösningar.

Herr talman! Jag kan, trots högtiden, inte gå förbi den plump i lagen som den kvarvarande censuren för filmen är. Filmcensuren representerar en rest från en gammal tid och avviker helt från de principer som bär upp tryck- och yttrandefriheten. Offentlig visning av rörliga bilder har nu faktiskt några år på nacken. Ofta förses nya medier som ser dagens ljus med restriktioner på grund av rädsla, förmynderi eller ovana. Den lösning för videon som nu befästs borde ha kunnat få gälla även för den betydligt mognare filmen.

I propositionen noteras att det kan finnas olika uppfattningar om hur grundlagen kan behöva utvecklas. Det finns ingen motsättning mellan den iakttagelsen och vår avsikt att nu befästa den enighet som trots allt har uppnåtts. Men inte ens grundlagar är eviga. Också de är instrument som skall hanteras varsamt men kunna ändras för att bättre tjäna sina syften under nya förutsättningar.

Det gäller även yttrandefrihetsgrundlagen. Ingen vet hur mediestrukturen kommer att utvecklas. Åtskilligt talar för att vi kommer att få nya möjligheter att främja yttrandefriheten, men också konfronteras med nya problem som kräver sin lösning. Vi är inte färdiga med bl.a. efterbörden av Sveriges Radios öppna monopol. Hur koncessionsgivning skall gå till och hur villkoren för sändningar skall regleras i lag i stället för i avtal kommer om några år att vara frågor som får stöd i grundlagen.

Det som nu sker är att vi lägger en grund för framtiden, hämtad från den beprövade tryckfrihetsförordningen. Det är en stor vinst för yttrandefriheten.

Anf. 4 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Äntligen, kan man säga när nu riksdagen efter många utredningar och beredningar står i begrepp att fatta det första beslutet om en ny yttrandefrihetsgrundlag.

Från centerns sida har vi arbetat med utgångspunkt i att det skulle vara möjligt att utforma en gemensam grundlag för hela yttrandefrihetsområdet. Den skulle omfatta alla medier. Vid varje tillfälle då ett förslag har lagts fram har den allmänna debatten varit intensiv, och farhågor har uttryckts för att det nuvarande skyddet i tryckfrihetsförordningen skulle urholkas eller smittas av regler som gäller övriga medier. Därför har beredningen så småningom kommit fram till en lösning som fortsättningsvis innebär två grundlagar.

Herr talman! När det nu i det parlamentariska beredningsarbetet har uppnåtts enighet om att det skall bli två grundlagar, tycker jag att det är viktigt

att detta inte tolkas som att vi ger ett sämre skydd för de medier som omfattas av den nya grundlagen än för dem som använder det tryckta ordet.

Etermedier, andra medier och de som också kallas nya medier får nu en reglering, och jag menar att den kommer i rätt tid. Vissa undantag har måst göras, eftersom etableringen av radio och TV i etersändning är begränsad. När det gäller de nya medierna är expansionen i princip obegränsad. Vi har under de gångna åren sett exempel på detta. Jag menar att det inte finns något som tyder på att det inte blir en lika snabb utveckling av de nya medierna även i fortsättningen. Möjligen kan vår egen fantasi sätta gränser för vad som är möjligt inom en kanske t.o.m. nära framtid. Videotex är exempel på ett medium som expanderar. Övriga teletekniska lösningar och utbyggnaden av fiberoptik gör att medierna används mer och mer och troligen kommer att expandera i en kraftig våg av ny information. Då är det viktigt att det finns ett skydd.

I grundlagen finns det fortfarande kvar bestämmelser om censur. Den debatt som har varit mest intensiv under de senaste åren har ju gällt förhandsgranskningen av videogram. När centern nu biträder förslaget i dessa delar är det angeläget att understryka att det inte rör sig om ett accepterande av våldsskildringar, pornografi och andra avarter på videomarknaden. Debatten kan ofta föras som om man skulle acceptera allting när man inte vill vidta censuråtgärder. Det är viktigt att understryka att den lagstiftning som finns mot våldsskildringar, pornografi m.m. i annan lagstiftning måste hävdas med all kraft för att man skall kunna motverka de nedbrytande krafter som vill publicera sig den vägen.

Herr talman! En fråga som inte heller denna gång har kunnat lösas gäller meddelarfriheten i förhållandet mellan enskilda. Inom centern är det vår förhoppning att problemen härvidlag kan lösas snabbare än problemen beträffande yttrandefrihetsgrundlagen. Öppenhet måste vara huvudmålet även när det gäller organisationer, företag och andra enskilda verksamheter. När den enskilde påverkas av ett beslut måste det också finnas insyn. Vi delar fullt ut den uppfattning som återfinns i betänkandet, nämligen att frågan måste prövas ytterligare. Det måste bli en aktiv prövning som tar hänsyn till ett arbete som redan har gjorts och som förhoppningsvis kan leda till ett resultat.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan beträffande ett första beslut om en ny yttrandefrihetsgrundlag.

Anf. 5 BO HAMMAR (v):

Herr talman! Jag tror att jag kan instämma i det mesta som mina kolleger i konstitutionsutskottet redan har sagt.

Det har varit en ganska lång resa och många svårigheter, innan vi nu kommit fram till målet, en ny yttrandefrihetsgrundlag. Det visar demokratins djupa förankring i vårt land att vi faktiskt med gemensamma krafter har kunnat lösa en rad mycket svåra problem och att ett i stort sett enhälligt konstitutionsutskott i dag kan presentera sitt betänkande i ärendet. Det är, som en del talare redan har sagt, något förvånande att det historiska beslut som vi nu står inför, att anta en ny grundlag till skydd för yttrandefriheten, inte har väckt större uppmärksamhet i offentlighet och nyhetsmedier. Men det är väl

så att politiska konflikter och skärmytslingar väcker större uppmärksamhet än enhälliga beslut hur viktiga dessa än är.

Men kanske kan man, herr talman, ändå se något positivt i bristen från bl.a. massmediernas sida på uppmärksamhet i ärendet. Det faktum att riksdagens samtliga sex partier har kunnat ena sig i grundläggande demokratifrågor anses uppenbarligen inte som något märkligt. Det är helt enkelt vad man förväntar sig av riksdagens ledamöter. Låt oss hoppas att detta även i framtiden skall vara en självklarhet. Låt oss hoppas att, mitt uppe i det politiska stridsvimlet, denna grundläggande värdegemenskap kring demokratin och de demokratiska och mänskliga fri- och rättigheterna skall bli något bestående. Vi är med all rätt stolta över vår, höll jag nästan på att säga, urgamla tryckfrihetsförordning. TF är ingenting som givits det svenska folket av en givmild överhet. Tvärtom är yttrande- och tryckfriheten något som vi har tillkämpat oss i hård kamp, och just därför är den så förankrad i den svenska politiska kulturen och i det svenska samhället. Jag tycker att det är bra att TF består och nu kompletteras med en ny grundlag, till skydd för yttrandefriheten i andra medier än det tryckta ordet. Frågan om den nya grundlagen skulle sammansmältas med TF var länge föremål för en livlig diskussion. Det var en av de största svårigheterna i det här sammanhanget. Min vän Anders Ehnmark drev redan i yttrandefrihetsutredningen den linjen att arbetet borde inriktas på en ny, fristående grundlag, detta helt enkelt därför att denna nya grundlag, trots alla sina förtjänster, ändå inte är riktigt lika stark som TF. Därför skall man inte ta risken att vissa svagheter i en ny grundlagstext får smitta av sig på den gamla. Kring denna fråga har det varit många och mångåriga kontroverser. Det är tillfredsställande att vi nu funnit enighet kring att vi bör ha två grundlagar som reglerar yttrandefrihetsfrågorna.

Jag är också glad över, herr talman, att de motioner som jag och Birgit Friggebo har väckt om en s.k. parallellinstruktion har fått en välvillig behandling i utskottet. Utskottet har därigenom ytterligare förbättrat det förslag till riksdagen som regeringen har lagt fram. Vi föreslår att det i brottsbalken skall införas bestämmelser till stöd för yttrandefrihetsintressena också i vanliga brottmål. Jag tror att detta är viktigt även med tanke på den diskussion vi har fört om meddelarfriheten och en utvidgning av meddelarfriheten. Flera talare har tidigare tagit upp att vi har utrett den här frågan ganska länge och omsorgsfullt inom meddelarskyddskommittén. Men ändå har vi inte kunnat komma fram till en lösning. Justitieministern var också inne på den här frågan. Jag tror att den förbättring av lagförslaget som utskottet har gjort är ett litet steg i rätt riktning men att vi fortfarande måste arbeta på en mer fullödig lösning av frågan om meddelarfriheten.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 6 HANS LEGHAMMAR (mp):

Herr talman! Vi har nu att ta ställning till en ny yttrandefrihetsgrundlag, som vi från miljöpartiet de gröna har avstått från att reservera oss emot, trots att den öppnar möjligheten för reklam i svensk television. Miljöpartiet de gröna är och förblir, baserat på flera grunder, principiell motståndare till reklam i radio och TV. Tyngst väger kanske det ekonomiska skälet och de ekonomiska ställningstagandena.

I debatten om reklam-TV framförs argumenten som om reklamen vore gratis för oss konsumenter och TV-tittare och att vi därför inte kan avstå från att använda de pengar det här är fråga om. Konsumentverkets remissvar angående reklam-TV-frågan visar något helt annat. Man säger att varje person i Sverige i dag betalar ca 5 000 kr. i reklamkostnader per år och att denna kostnad kommer att öka ganska drastiskt om vi inför reklam-TV. Det är bara fråga om hur vi skall betala för TV, om vi skall göra det via licenser eller via reklampengar. Vi tycker att licenspengarna är den rätta vägen.

Det finns också många andra skäl till att avstå från reklam i radio och TV. Jag skall inte fördjupa mig i den debatten nu, eftersom dagens debatt handlar om en yttrandefrihetsgrundlag. I miljöpartiet de gröna har vi gjort det ställningstagandet att vi skall försöka lösa de här frågorna så bra som möjligt. Vi har därför deltagit i det parlamentariska arbetet med reklamfrågorna.

De förslag som har lagts fram och de ställningstaganden som har gjorts i olika beredningar har medfört att vi i utskottet inte har yrkat bifall till vår motion, som visar hur en lagstiftning skulle se ut utan reklam i radio och TV. Vi anser att i vårt parlamentariska ansvar ligger att kompromissa så pass långt i denna fråga. Vi har därför redogjort för vår mening i ett särskilt yttrande.

På en punkt vill vi dock yrka bifall till vårt ställningstagande. Det gäller möjligheten till förhandsgranskning av videofilmer, för att bli av med videovåldet. Vi tror att det är viktigt att hålla den vägen öppen i en ny yttrandefrihetsgrundlag. Därför yrkar vi bifall till vår reservation i denna fråga.

Anf. 7 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Jag vill uttrycka min tillfredsställelse över den enighet som man har kunnat uppnå i utskottet vid behandlingen av detta förslag till yttrandefrihetsgrundlag. Det är en historisk händelse. Grundlagen har föregåtts av ett utredningsarbete som pågått i två decennier. Det är över 100 år sedan förslag lades fram om en helt ny grundlag vid sidan av tryckfrihetsförordningen, regeringsformen, successionsordningen och riksdagsordningen. Den senare har varit grundlag men har inte längre denna höga dignitet.

Personligen känner jag särskild glädje över att stå bakom detta betänkande. Jag var medlem av massmedieutredningen, som tillkallades 1970 och som 1975 lade fram betänkandet Massmediegrundlagen. De förslag som gällde bl.a. meddelarfrihetens förstärkning i tryckfrihetsförordningen antogs av riksdagen de närmaste åren därefter. Enighet kunde inte uppnås om förslaget till grundlagsregler för andra medier än det tryckta ordet.

Sven Romanus, som varit ordförande i högsta domstolen och i massmedieutredningen, tillsatte som justitieminister 1977 den s.k. yttrandefrihetsutredningen. Det var en utomordentligt intressant utredning, i vilken bland nuvarande utskottsledamöter Bertil Fiskesjö och jag deltog. Efter fem år presenterade vi ett debattbetänkande, Grundlagsskyddad yttrandefrihet, och 1983 på hösten huvudförslaget, Värna yttrandefriheten.

Meningen var att riksdagen skulle nå fram till ett första beslut före 1988 års val. Men regeringen kom inte längre än till en lagrådsremiss. Propositionen fick en del kritik och lades aldrig fram för riksdagen. I stället genomfördes vissa ändringar i tryckfrihetsförordningen. Jag vill säga att i det läget spe-

lade vårt konstitutionsutskott en viktig roll. Vi röt till om att det måste bli något av de många årens utrednings- och beredningsarbete. Utskottet menade att det visst fanns möjligheter att skapa en bred enighet om en reform, som skulle ge grundlagsskydd även åt andra uttrycksformer än det tryckta ordet.

Det förslag som nu föreligger har starkt stöd både här i riksdagen och ute bland allmänheten. Jag har blivit övertygad om att den väg yttrandefrihetsutredningen och beredningen under statssekreterare Sten Heckscher, som senast utrett frågan, slagit in på är den rätta. Det visar det mottagande justitieminister Laila Freivalds proposition har fått.

Tryckfrihetsförordningen behålls i nuvarande skick. Vid sidan om denna införs en yttrandefrihetsgrundlag med ett regelverk efter tryckfrihetsförordningens mönster. Skyddet för yttranden i de nya medierna bygger på sex grundläggande principer: censurförbud, etableringsfrihet, särskilda regler om ansvarighet för yttrandefrihetsbrott, skydd för den som anskaffar eller tillhandahåller upplysningar för offentliggörande i berörda medier, uttömmande angivande av de gärningar som kan beivras som yttrandefrihetsbrott och särskild rättegångsordning för beivrande av sådana brott.

Enighet kunde uppnås då det blev klart att det inte gick att hundraprocentigt svara mot kravet att ge enhetligt skydd åt samtliga medier. Så har man under arbetets gång blivit övertygad om att det är möjligt att efter tryckfrihetsförordningens mönster radikalt förbättra skyddet för den offentliga yttrandefriheten, utan att det sker någon uttunning av den redan grundlagsfästa tryckfriheten.

Riksdagen markerar genom sitt beslut i dag att yttrandefriheten inte kan vara delbar. Därför undanröjs uppdelningen av uttrycksformerna på grundlagsskyddade och icke grundlagsskyddade rättigheter.

Det är värdefullt att den svenska riksdagen genom denna grundlag är i takt med den tekniska utvecklingen på informationsområdet.

Skydd införs för yttranden i ljudradio, television, filmer, videogram, ljudupptagningar och andra moderna elektroniska medier – ja, även i nya sådana medier som kommer att finnas i framtiden. Skyddet berör även upplänkning till satelliter och vidarespridning av satellitprogram i trådnät. Jag vill instämma med Birgit Friggebo i att den långa beredningstiden har haft det goda med sig att grundlagen görs à jour med den snabba utvecklingen på medieområdet. I många andra länder har lagstiftningen halkat efter utvecklingen.

Jag vill också beröra några problem som utskottet haft anledning att syssla med under slutputsningen av förslaget. Det råder en allmän uppslutning omkring uppfattningen att den etableringsfrihet för tidningar som tryckfrihetsförordningen ger inte går att överflytta till etermedieområdet. Utrymmet i etern är fortfarande begränsat, och även om utrymmet har vidgats och kommer att utvidgas ytterligare finns ett behov av att reglera tillgängliga utrymmen. Utanför användningen av radiofrekvensspektrum gäller dock etableringsfrihet.

Systemet med avtal mellan staten och programföretagen diskuterades av lagrådet. Enligt ett enhälligt utskott ges detta system ett stöd i grundlagen. Avtalen är inte överenskommelser i vanlig civilrättslig mening utan kan mera

betraktas som direktiv för verksamheten. Utskottet konstaterar att grundlagens regler om villkor för att sända just tar sikte på avtalskonstruktionen.

Ett undantag från censurförbudet görs genom att det även i fortsättningen blir möjligt att förhandsgranska filmer och videogram som skall visas offentligt. Däremot motsätter sig utskottet miljöpartiets förslag i den enda reservation som är knuten till betänkandet, att införa förhandsgranskning av videogram som är avsedda för privat bruk.

Här hänvisar vi till vad utskottet anförde vid behandlingen av ärendet – vid föregående riksmöte – om åtgärder mot våldsskildringar i rörliga bilder. Redan då fastslogs det att det skulle vara ett betydande avsteg från de principer som gäller på det yttrandefrihetsrättsliga området om man införde obligatorisk förhandsgranskning av filmer och videogram som är avsedda för privat bruk. Det beslut som då togs gav också uttryck för bedömningen att man genom ett särskilt åtgärdsprogram på ett mycket mer effektivt sätt än genom en förhandsgranskning kunde komma åt dessa våldsskildringar som vi alla tycker så illa om.

Tryckfrihetsförordningens s.k. instruktion, dvs. efter vilka allmänna principer domstolarna skall döma i tryckfrihetsmål, tas in i yttrandefrihetsgrundlagen. Det har påpekats tidigare här i debatten. Utskottet har efter ingående prövning beslutat förorda att man bör överväga att i brottsbalken införa bestämmelser med samma innebörd som instruktionens. Därmed markeras önskemålet att det som instruktionen ger uttryck för skall gälla även i vanliga brottmål. Formellt stöd kommer i så fall att ges för att yttrandefrihetsintressena särskilt skall beaktas även i dessa fall. Jag delar Bo Hammars och Birgit Friggebos uppfattning att det är mycket positivt att vi har kommit överens om ett tillkännagivande till regeringen, och jag förutsätter att regeringen tar ad notam vad som har sagts i utskottet.

Principiellt viktiga är de förtydliganden som utskottet gör till förslaget om radionämndens rätt att meddela vitesföreläggganden mot dem som bryter mot de föreskrifter eller villkor som gäller för sändningarna. Utskottet anser det vara en fördel att frågan om vitets utdömande kommer under behandling av domstol som inte tidigare varit inkopplad och som kan ha egna synpunkter på föreläggandet. Domstolen bör få i uppgift att pröva vitesföreläggandet i hela dess vidd, vilket betyder att även frågan om huruvida radionämndens beslut varit befogat ur yttrandefrihetssynpunkt avgörs under jurymedverkan.

Herr talman! I yttrandefrihetsutredningens betänkande sägs – jag återger samma avsnitt som Birgit Friggebo – att det öppna samhällets mest lyckade paradox är lagstiftarnas ambition att sätta genomtänkta spärrar för sina egna möjligheter att ge sig på medborgarnas fri- och rättigheter. Bakom detta finns insikten att ett fritt samhälle inte kan förlita sig enbart på den goda viljan hos de människor som från tid till annan har ansvaret för besluten. Det måste, skriver utredningen, söka sin trygghet även i institutionella arrangemang, som ger rådrum och tvingar till eftertanke, som bär genom påfrestningar och bryggar över svackor i det demokratiska engagemanget. Till de arrangemangen hör de regler som efter tryckfrihetsförordningens mönster införs i den yttrandefrihetsgrundlag som riksdagen snart skall fatta ett första

beslut om och som med största sannolikhet kommer att promulgeras efter valet.

Samhället kan emellertid också aktivt främja yttrandefriheten och informationsfriheten genom ett rättvist utformat stöd till offentliga framställningar. Det gäller att med tillgängliga medel ge tillfälle för så många som möjligt att göra sig hörda i den politiska, kulturella, vetenskapliga och allmänt samhälleliga debatten. Härmed ökar man också förutsättningarna för medborgarna att ta del av så många åsikter och så mycken information som möjligt.

Jag skall avsluta med ett citat från den kommitté som förberedde vår nuvarande tryckfrihetsförordning. Uttalandet gjordes strax efter andra världskrigets slut – alltså under en period då yttrandefriheten just hade utsatts för påfrestningar även i Sverige. Kommitten skrev:

"Publiciteten måste i ett demokratiskt samhälle, där de allmänna organen bygger sin ställning på folkligt förtroende, vara grundad på yttrandefrihet. Den enskildes politiska medverkan i samhället kräver att han fritt kan skaffa sig kännedom om händelser och förhållanden av politisk betydelse. Därigenom sätts han i stånd att bilda sig ett omdöme i aktuella frågor. Likaså fordrar de allmänna organens verksamhet en kännedom om de enskildas förhållanden och reaktioner, som endast en fri debatt och nyhetsbevakning kan förmedla."

Med denna motivering yrkar jag bifall till utskottets hemställan om att riksdagen antar den nya yttrandefrihetsgrundlagen.

Anf. 8 INGEGERD SAHLSTRÖM (s):

Herr talman! I det nu aktuella betänkandet behandlas en motion som handlar om lagen om olaga våldsskildringar. Vi som har skrivit denna motion har vid flera tillfällen frågat oss hur verkningsfull lagen om olaga våldsskildringar egentligen är.

Bilder påverkar ju människor. Detta är vi säkert alla helt överens om. Varje vecka används miljontals kronor för att genom reklam påverka oss. Om relativt oskyldiga bilder påverkar, hur fungerar det då med bilder där t.ex. kvinnor och barn plågas och förnedras?

Många av kvinnorna som arbetar på landets kvinnojourer har ett svar på denna frågeställning. De ser ett tydligt samband mellan det ökade våldet i hemmen och pornografins utveckling mot allt grövre våld. Herrtidningarna fungerar som postorderkataloger för den allt grövre pornografin. Våldet mot kvinnor är i vissa fall tydligt inspirerat av bilder i de här tidningarna. Många kvinnor lever i ständig skräck för att bli misshandlade. Vi vet att antalet anmälda fall av våldsbrott mot kvinnor ökar, men också att det dolda våldet – det våld som aldrig anmäls – är omfattande. Som ett led i arbetet för dessa kvinnor måste vi alla ta avstånd från de bilder som nu tycks inspirera till misshandel.

Vi måste ställa oss frågan: Hur fungerar egentligen lagen om olaga våldsskildringar?

Vid flera tillfällen har bilder som skildrar sexuellt våld och tvång anmälts – men, herr talman, de här anmälningarna har avskrivits utan åtgärd. Vi mo-

tionärer tycker att detta är upprörande. Det är bra att vi har en lag, men den får inte upplevas som tandlös och utan kraft.

Tolkningen av lagen är tydligen mycket vid.

I KUs svar på motionen kan vi läsa att olaga våldsskildringar är ett tryckfrihetsbrott, om inte gärningen i förhållande till omständigheterna är försvarlig. När är då gärningen försvarlig? Är det försvarligt att visa bilder som innehåller närgångna och utdragna skildringar av grovt våld? Vårt svar blir naturligtvis nej! Men hur ser verkligheten ut? Vi frågar oss naturligtvis: Varför lämnas anmälningar utan åtgärd?

I det socialdemokratiska kvinnoförbundet har vi länge arbetat för kvinnornas jämställdhet i vårt land, och vi har också krävt kvinnors rätt till kvinnofrid. Tillämpningen av lagen visar dålig förståelse för dessa krav. Det är, herr talman, anledningen till vår motion. Vi anser att kravet om en utvärdering av lagen om olaga våldsskildringar är ett rimligt krav.

Det är med besvikelse som vi noterar att konstitutionsutskottet inte har delat vår syn. Att straffmaximum ökat från sex månaders till två års fängelse när det gäller lagen om olaga våldsskildringar hjälper ju inte när anmälningar inte ens tas upp till behandling. De som tolkar lagen måste förstå att de försvarliga omständigheterna inte kan vara så allmänna att lagen upplevs som verkningslös.

Jag har, herr talman, med detta inlägg velat rikta riksdagens uppmärksamhet på frågan. Debatten fortsätter – och från det socialdemokratiska kvinnoförbundet kommer vi att återkomma i frågan. Kvinnofrid är, som jag tidigare påpekat, ett rimligt krav, och ett sätt att nå detta mål är att lagen om olaga våldsskildringar får en bättre uppföljning.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 9 §.)

5 § Ändring i instruktionen för riksdagens förvaltningskontor

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU36 Ändring i instruktionen för riksdagens förvaltningskontor (förs. 1990/91:15).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 9 §.)

6 § Riksdagens arbetsformer

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU42 Riksdagens arbetsformer.

Anf. 9 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Föreliggande betänkande upptar en rad punkter, av vilka jag i dag bara skall kommentera två. Det gäller val av utskott och frågan om sanningsförsäkran.

I och med innevarande valperiod ökade antalet ledamöter i utskotten från 15 till 17. Orsaken var att man ville se till att miljöpartiet blev representerat i utskotten.

Frågan är emellertid, herr talman, om det är en rimlig princip att ändra antalet ledamöter i utskotten beroende på hur många partier som råkar vara representerade i riksdagen. Vi kan t.ex. fråga oss: Om det förestående valet skulle innebära att ytterligare ett par partier blev representerade i kammaren, är det då rimligt att ändra ledamotsantalet i utskotten i enlighet med detta? Skall vi efter valet t.ex. ha utskott med kanske fler än 20 ledamöter, vilket mycket väl kan bli fallet om vi skall följa principen från innevarande valperiod?

Vi hävdar från moderata samlingspartiets sida att frågan om utskottsrepresentationen måste lösas på ett mera långsiktigt sätt. Vi är övertygade om att det med den praxis som nu riskerar att etableras kan bli problem av ett slag som icke bidrar till att effektiviteten i riksdagsarbetet stärks. Frågan om utskottsrepresentationen måste ånyo tas upp – och på ett annat sätt än vad som är fallet när man nu försöker få till stånd en ordning som innebär att valberedningen vid varje nytt riksmöte tar ställning till antalet utskottsledamöter.

Herr talman! Den andra frågan rör sanningsförsäkran. Liksom tidigare vill utskottsmajoriteten inte tillstyrka att en sådan införs i samband med utfrågning inför riksdagsutskott. Det heter – och har sagts i ett antal sammanhang härvidlag – att man måste utgå från att människor talar sanning. Man måste tro dem på deras ord, och man måste tro på den goda viljan.

Tidigare här i dag har såväl Birgit Friggebo som Olle Svensson sagt, när det gäller yttrandefrihetsgrundlagen, att man inte bara kan lita till den goda viljan utan att det behövs "institutionella arrangemang" för att säkerställa vissa saker.

Just detta, herr talman, att man inte bara kan lita till den goda viljan utan att det behövs institutionella arrangemang vill utskottets majoritet inte biträda. Det har sagts att vi kan utgå från att folk talar sanning. Men i själva verket kan vi se att under 80-talet ett antal personer bevisligen icke har talat sanning inför konstitutionutskottet. Det har t.o.m. gått så långt att utskottet inte bara har fått kalla personer till förnyade utfrågningar. Det finns ju, herr talman, exempel på hur en enhällig riksdag har riktat kritik mot ett statsråd just för att vederbörande "brustit i uppriktighet" inför riksdagen, som det något förskönande hette i ett betänkande från ett enhälligt konstitutionsutskott. Riksdagen själv har alltså enhälligt tvingats konstatera att statsråd icke har talat sanning inför konstitutionsutskottet.

Jag vill, herr talman, varna för att bara knyta den här frågan till den s.k. Ebbe Carlsson-affären. Den har förvisso inneburit att strålkastarljuset har satts på hur lättsinnigt man har handskats med sanningen. Men det här är ju bara *ett* exempel.

Vad jag tror är nödvändigt är faktiskt att vi funderar på om det inte går

att införa någon form av, för att citera Olle Svensson och Birgit Friggebo, "institutionellt arrangemang" för att se till att vi driver fram ökad sanning i utskotten. Jag tycker att det motargument som då hörs, nämligen att det aldrig går att se till att det blir hundraprocentigt säkert, är tämligen meningslöst. Det går inte heller i andra sammanhang där man har sanningsförsäkran. Men just att det finns en sanningsförsäkran inför t.ex. domstol bidrar helt klart till att man begränsar ljugandet en smula, och det är inte så pjåkigt det heller.

Herr talman! Det finns de som i denna debatt menar, att eftersom konstitutionsutskottet inte är en domstol, kan man inte ha någon form av sanningsförsäkran. Men detta är, för att citera en känd ambassadör, trams. Vi tvingas i en rad sammanhang att underteckna handlingar på heder och samvete, som det ibland heter, utan att det för den sakens skull är fråga om en domstolsförhandling. Detta att man innan man begår en handling tvingas att skriva under ett papper eller avge någon annan form av försäkran, är i själva verket ganska vanligt i det svenska samhällslivet. Att man då inte skulle kunna ha en sanningsförsäkran inför ett riksdagsutskott som enligt grundlagen har vissa granskande uppgifter, och viktiga sådana, är med förlov sagt den obotfärdiges förhinder. Det är alltså möjligt att göra på detta sätt, och jag hoppas att vi skall kunna komma till klarhet relativt snabbt.

Jag är övertygad om att reaktionen hos svenska folket, när det har konstaterats att man har ljugit och när man kommer att göra det i fortsättningen, med all säkerhet kommer att tvinga fram någon form av sanningsförsäkran.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 3 som är fogad till utskottets betänkande.

Anf. 10 HANS LEGHAMMAR (mp):

Herr talman! Detta betänkande berör frågor som sedan gammalt är bekanta för utskottet och för riksdagen. Det är tredje gången som jag är med och behandlar dessa frågor under denna riksdagsperiod. Jag skall därför fatta mig relativt kort.

Miljöpartiet de gröna står bakom två reservationer till detta betänkande. Jag skall börja med frågan om utrikesnämndens representation. I utrikesnämnden handläggs frågor om utrikespolitik, och det förekommer också möten med partirepresentanterna i andra viktiga frågor. Med dagens konstruktion är de två minsta partierna utestängda från dessa överläggningar och samtal. Vi ifrågasätter starkt riktigheten av att i en demokrati handlägga viktiga demokratiska frågor på detta vis. Vi ser det som att denna konstruktion inte stämmer överens med grundlagen, som säger att all makt utgår från folket, när 10 % av riksdagens representation inte får insyn och möjlighet att driva den fria opinionsbildningen i dessa frågor.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 2 till detta betänkande.

Den andra reservation som miljöpartiet de gröna ställt sig bakom är den reservation som Anders Björck talade varmt om alldeles nyss och som härleds från en motion av mig och Anders Björck. Det gäller också här en fråga som är bekant för utskottet sedan flera år tillbaka, nämligen sanningsförsäkran vid utskottsutfrågningar.

Det är mycket viktigt att utskottsutfrågningarna stramas upp efter den debatt som förekommit om ljugande vid utskottsutfrågningar. Det handlar om

riksdagens och konstitutionsutskottets anseende och möjligheten att genomföra trovärdiga utfrågningar.

Herr talman! Jag yrkar även bifall till reservation nr 3.

Anf. 11 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! När det gäller riksdagens arbetsformer vill jag inledningsvis säga att vi på senare tid haft en positiv utveckling mot bakgrund av de önskemål som anmäldes av folkstyrelsekommittén. De gick ut på att riksdagen skulle placeras mer i centrum för den allmänna debatten. I detta fall anser jag att de initiativ som talmannen tagit i många avseenden varit lyckade och positiva.

Jag har liksom Hans Leghammar här i kammaren deltagit i många debatter kring de frågor som tagits upp i motionerna. Jag skall därför begränsa mig till att kommentera de tre reservationer som fogats till det betänkande som behandlas i dag.

Först till den oro som moderata samlingspartiet ger uttryck för när det gäller antalet ledamöter i utskotten. Man är orolig för konsekvenserna av riksdagens beslut från våren 1990. Det sägs i reservationen att det har skapats ett prejudikat som kan vara farligt. Det riksdagen har sagt, vilket utskottet även i dag vill understryka, är att man delar uppfattningen att det endast kan bli aktuellt med en utökning med några enstaka platser, om utskotten skall kunna arbeta i smidiga och effektiva former. Undantagsvis kan en sådan utökning som skedde vid detta tillfälle göras.

Jag menar att det var befogat med denna utökning efter det att miljöpartiet kommit in i riksdagen. Det hade varit ganska orimligt om t.ex. vänsterpartiet fått representation i samtliga utskott medan miljöpartiet, vars riksdagsgrupp egentligen var nästan lika stor, hade ställts utanför utskottsbehandlingen. Detta var ett viktigt beslut.

När denna fråga skall diskuteras nästa gång på förslag av valberedningen menar jag att man skall iaktta vad riksdagens majoritet har sagt, dvs. att utskotten även i fortsättningen skall kunna arbeta i smidiga effektiva former. Jag vill starkt understryka detta, och i det fallet har jag inte någon annan uppfattning än Anders Björck.

Jag skall också kommentera Hans Leghammars synpunkter när det gäller utrikesnämndens sammansättning. Det är inte något nytt yrkande som framförs i motionen. Jag vill vidhålla vad utskottet tidigare sagt, nämligen att utrikesnämnden med hänsyn till sina uppgifter borde vara begränsad till sin storlek och ha proportionell sammansättning. Det förslag som Hans Leghammar framför kan inte tillgodose dessa krav. Om man följer detta förslag måste man uppgiva antingen den ena av principerna eller båda. Med detta yrkar jag avslag på reservation nr 2, och jag vidhåller utskottets yrkande.

Så till diskussionen om de offentliga utfrågningarna. Det är ett ganska nytt system som införts här i riksdagen. Det gäller inte bara konstitutionsutskottet, även om publiciteten varit störst beträffande konstitutionsutskottets utfrågningar, utan det gäller samtliga utskott. Anders Björck och jag deltog i folkstyrelsekommittén som förberedde denna reform. Vi var då mycket noga med utformningen av reglerna, och den institutionella ordningen finns noga beskriven. Där sägs att dessa utfrågningar är ett led i materialinsam-

lingen, en komplettering av det skriftliga materialet med inhämtande av sakupplysningar på muntlig väg.

Vi är i mycket stor utsträckning beroende av en frivillig medverkan från dem som vi kallar för att hjälpa oss med att få in dessa informationer som underlag för en granskning av regeringen. Min iakttagelse från den tid som hittills har varit är att vi fått en mycket positiv medverkan. Jag anser inte att de som har kommit till oss – annat än i undantagsfall – har avstått från att försöka ge så bra svar som möjligt på våra frågor.

Jag har som ordförande ansett att man skall ge utskottets ledamöter möjligheter att ställa frågor även i tillspetsad form utifrån den strategi som vederbörande kan ha och som ofta kan utgå från att stora misstag har begåtts. När dessa ofta polemiskt utformade frågor ställs kan det bli en sammanstötning mellan den frågande och den svarande. Jag delar Anders Björcks uppfattning, som han har delgivit i ett TV-program nyligen, att detta borde vi inte bli så fruktansvärt oroliga över. Vi kan gott acceptera dessa tillspetsningar.

Men jag tror inte att det är ett botemedel att hota den som sitter och svarar att han skall kunna dras inför domstol för mened om han inte svarar på ett tillfredsställande sätt. Jag håller fast vid att det vore att skapa en onödigt institutionaliserad byråkratisk ordning om man inför en sådan sanningsförsäkran. Jag vill också tillägga att om en sanningsförsäkran skall ha en effekt måste den vara kopplad till bestämmelser om plikt att delta i en sådan utfrågning och att lämna upplysningar. Min uppfattning är att vi bör behålla nuvarande ordning.

När det gäller statsråden, som vi närmast granskar, kan jag knyta an till Anders Björks uttalande, även om jag har kommit till en annan slutsats. Om de ljuger och det uppenbaras att de ljuger, får de av den allmänna opinionen ett straff som är hårdare än något annat. De blir politiskt döda människor om de ljuger systematiskt inför utskottet.

Vi är helt överens om att de som kallas till utskottsutfrågningar skall visa respekt för utskottet och tala sanning. Så noggrant bevakade som dessa utfrågningar är tror jag att vi kan komma fram till detta utan speciella regler av den typ Anders Björck har föreslagit.

Jag yrkar även i denna del bifall till utskottets hemställan.

Anf. 12 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! De offentliga utskottsutfrågningarna har fått en ökad betydelse under den korta tid de har funnits. Jag tror att vi kan räkna med att de kommer att spela en stor roll också i framtiden.

Dess värre, herr talman, har vi kunnat konstatera att antingen har sådana som har svarat direkt ljugit – låt oss använda det uttrycket, för det är ett korrekt uttryck – eller också har de varit osedvanligt glömska. Problemet för utskottet är att när detta upprepas minskar respekten, inte bara för ifrågavarande utskott utan även för riksdagen och för den granskningsprocess som vi skall utföra. Det gäller naturligtvis också – jag medger att jag spetsar till det – för vårt demokratiska system.

Herr talman! Om det är så som det har framgått de senaste dagarna, att personer går ut och säger att de har förtigit saker och ting men också att de

struntar i vad utskottet gör, hånar utskotten och riksdagen, nästan kräks över det granskningsarbete som sker, är situationen inte bra. Jag skall inte citera vad som bevisligen har sagts i de sammanhangen. Men det är upprörande att de personer som försöker få fram sanning, ordning och reda blir utsatta för riktigt rejäla attacker i massmedia. Det gäller inte de människor som är skyldiga till att det har blivit så. Det är direkt upprörande att man vänder på bevisbördan i de sammanhangen.

Det är dess värre inte så, Olle Svensson, att statsråd som har ljugit, eller andra som har ljugit, straffas särskilt hårt. Statsministern använder inte den s.k. foten. De blir befordrade och får byta arbete. Rör det sig om tjänstemän får de sitta kvar helt orubbade på sina ambassader. Det är inte bra för den demokratiska processen. Det är inte bra för riksdagen när sådant sker. Kan vi få till stånd en förändring på den punkten, borde det väl ligga i allas intresse att försöka hitta former för detta. Jag medger att det kan vara knepigt att göra så, i stället för att säga ett blankt nej.

Anf. 13 HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Herr talman! Jag tycker att konstitutionsutskottets ordförande Olle Svensson tar lätt på frågan och i förlängningen på KUs och riksdagens anseende som kontrollorgan och demokratisk institution för att se till att våra lagar och förordningar efterlevs. Att det inte går att få en fördjupad och bättre behandling av denna fråga efter de senaste veckornas inflammerade debatt, där en av huvudpersonerna i utskottsutfrågningarna offentligt hånar utskottet med att utskottet ändå inte vill veta sanningen och liknande formuleringar, tycker jag visar på dålig respekt för den ansvarsfulla uppgift som vi utskottsledamöter trots allt har. Jag tycker att man skall visa litet mer ödmjukhet för den situation som utskottet faktiskt har hamnat i när det gäller dessa frågor.

Anf. 14 OLLE SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Jag tycker att i de två senaste inläggen har både Anders Björck och Hans Leghammar distanserat sig från den diskussion vi skall ha enligt utskottets betänkande, nämligen om sanningsförsäkran skall införas eller ej.

Det sägs här att vi som sitter i utskottet blir utsatta för förnedrande behandling i den offentliga debatten. Det får vi väl acceptera i ett öppet samhälle. Vi bör nog inte vara alltför mycket prinsessor på ärten, i all synnerhet som vi gärna vill ha en fri form för våra utfrågningar. Det går då att komma fram till olika bedömningar. Jag tror inte att det är en lösning med sanningsförsäkran.

Med tanke på Hans Leghammars inlägg uppfattar jag det som att jag har tagit allvarligt på utskottets arbete. Jag anser att de öppna utfrågningarna är positiva och att vi har skött dem på ett ganska bra sätt inom utskottet. Det skall vi inte komma ifrån. Jag tycker inte heller att vi skall vara orättvisa mot dem som ofta har ställt upp för att hjälpa oss att få in material och utmåla dem som systematiska lögnhalsar. De har i stort sett, med något undantag, visat respekt för utskottet. Det är därför viktigt att vi fortsätter med utfrågningarna och att de som kommer till utskottet hjälper oss med att skaffa upp-

lysningar. Men den institutionaliserade formen med sanningsförsäkran är inte enligt min mening något bra hjälpmedel.

Anf. 15 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Jag vill gärna fråga Olle Svensson för det första om han anser att det har förekommit att människor har farit med osanning inför konstitutionsutskottet och för det andra om han anser att detta i så fall har inneburit att man har förbättrat riksdagens och konstitutionsutskottets rykte. För det tredje: Ser Olle Svensson någon annan lösning än sanningsförsäkran på det problem som uppenbarligen finns, nämligen att människor kan medvetet fara med osanning inför utskottet?

De offentliga utfrågningarna har ställt riksdagen i centrum på ett annat sätt än tidigare. Självklart blir ett nytt institut kritiserat och omdiskuterat. Det tål vi. Ingen i utskottet känner sig särskilt upprörd personligen över de påhopp som kan ha gjors på enskilda ledamöter. Det tål vi och det skall vi tåla.

Däremot tycker jag att det finns anledning att reagera när högt uppsatta personer ibland hånar utskottet, när man menar att det inte spelar någon roll om man talar sanning eller inte och när man hävdar, som har skett – icke från högt uppsatta personer men andra –, att utskottet inte vill veta sanningen. Då reagerar allmänheten faktiskt väldigt starkt. Jag tycker att det är viktigt att stämma i bäcken, herr talman.

Nu har vi några års erfarenheter av de offentliga utskottsförhören. Det är nu dags att utvärdera dem, också när det gäller frågan om en eventuell sanningsförsäkran. Sedan får vi titta gemensamt på de tekniska lösningar som kan finnas. Vi är, förmodar jag, såväl från miljöpartiet som från moderata samlingspartiet beredda att diskutera olika förslag i de sammanhangen.

Anf. 16 HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Herr talman! Jag tycker att Olle Svensson glider i frågan om hur man skall komma till rätta med sanningshalten vid utskottsutfrågningar. Det tycker jag är ganska allvarligt. Jag ser det som att man från majoritetens sida försöker gömma sig bakom eventuella tekniska hinder som kan förekomma.

I den motion som vi har skrivit framhåller vi att det här inte är någon lätt fråga, men heller ingen fråga som man får smita undan från. Man får titta på vilka tekniska lösningar som går att genomföra. Vi har pekat på en del linjer som man inte kan smita undan ifrån, och en sådan är sanningsförsäkran när det gäller statsråd och de politiskt anställda i regeringskanslierna. De andra frågorna får man försöka lösa tekniskt.

Jag tycker också att det med hänsyn till allmänhetens intresse är viktigt att gå djupare in i de här frågorna. När jag är ute och håller anföranden och pratar med folk från mun till mun, är den vanliga reaktionen i den frågan att de inte kan förstå varför det inte finns sanningsförsäkran. Hos allmänheten finns ingen förståelse för den uppfattning som Olle Svensson företräder i dag, som jag kan se det i alla fall, att de tekniska lösningarna försvårar att komma till rätta med problemen.

Anf. 17 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Arbetet här i riksdagen är segt, och jag hör många av mina kolleger klaga över pappersmängden och bristande tid för att fördjupa sig i viktiga lagstiftningsfrågor. Själv tycker jag att våren i KU har varit på gränsen till vad man kan tillåta. Vi har behandlat den nya grundlagen om yttrandefrihet och grundlagsändringarna för EES-avtalet. Vi har den nya kommunallagen, som kan sägas vara kommunernas konstitution, och vi har hela komplexet med den nya TV-kanalen. Samtidigt bereder vi granskningsbetänkandet med offentliga utfrågningar och andra undersökningar.

Naturligtvis kommer vi att klara av det, men det går inte att komma ifrån att det finns begränsad tid för att t.ex. ta externa kontakter som ett led i beredningen av alla de här ärendena liksom för vanliga kontakter med väljarna i form av möten och sammankomster, artikelskrivande osv. Privatlivet kan jag lämna helt därhän.

Utredningen om översyn av riksdagens arbetsformer, under talmannens ledning, har mycket stora förväntningar ställda på sig. För att inte hamna i några som helst detaljer om vad som skulle kunna göras och behöver göras vill jag bara sammanfatta med att säga att det måste bli en ändring.

Så har vi frågan om sanning i KU och vid utskottsförhör. Det är i och för sig bra, tycker jag, att den diskussionen kommer upp igen. Det är naturligtvis en självklarhet att de som framträder i riksdagen håller sig till sanningen. Det gäller också riksdagens ledamöter.

Efter den offentliga debatt som förts är det många som tror att ljugandet är omfattande i konstitutionsutskottet. Jag är inte så säker på det. En del som har vittnat inför KU eller svarat på frågor har samtidigt varit föremål för brottsutredning. De har då inte velat svara på frågor som har anknytning till brottsutredningen. Det har ibland tolkats som att de inte velat hålla sig till sanningen, att det är någonting som de vill dölja.

Enligt min mening skall en utfrågad ha rätt att vägra att svara på frågor som kan komma att ställas i brottsutredningen. Det är en rättssäkerhetsfråga. En tilltalad skall ha rätt att försvara sig på bästa sätt. I USA, som ofta framhålls som ett föregångsland i de här avseendena, är rätten att vägra att svara, om man är föremål för brottsutredning, inskriven i konstitutionen. Slutenheten kan dock förvandlas till öppenhet i byte mot immunitet i brottmålet. Jag är inte säker på att det är en sådan ordning som vi vill ha i Sverige.

Ibland hävdas det att vissa fakta inte har kommit fram i utskottet, och det är förvisso sant. Det beror ibland på att det inte har ställts några frågor och att det inte har betydelse för granskningen av regeringen. Det är klart att det i hela Leijon-Carlsson-härvan finns massor med ytterligare information, som inte har bäring på vår bedömning av vad regeringen har gjort eller inte gjort. Det faktum att vi inte behöver veta allting, vid sidan av det som gäller regeringens befattning med ett ärende, kan inte tas till intäkt för att det ljugs i konstitutionsutskottet.

Ibland hävdas det också att man inte kommer ihåg. Det kan naturligtvis bero på att en del faktiskt inte kommer ihåg och att en del vill dölja någonting. Men det hjälper ju inte med att införa en sanningsförsäkran.

Jag utesluter inte att de som kommit till utskottet ibland svänger sig och att de utfrågade inte själva tar initiativ till att berätta allting, om det inte

ställs direkta frågor. Ibland har det åstadkommit strul för oss, men då har vi kunnat kalla in personerna igen.

Då är frågan: Är missförhållandena så svåra att vi inte kan fullgöra vår granskning? Mitt svar på den frågan är nej.

Jag skulle faktiskt vilja gå så långt att jag hävdar att de som ständigt talar om det upprepade ljugandet i konstitutionsutskottet – inte minst sådana som är ledamöter av utskottet – bidrar till att undergräva arbetet i utskottet. Då sprids ju uppfattningen att det mesta som sägs är lögn och att vi ofta bygger våra slutsatser på lögner.

Det sägs att det är en utbredd uppfattning hos svenska folket att man inte förstår varför vi inte har en ordning med sanningsförsäkran. Det beror ju på vad vi själva säger, vilken beskrivning vi gör av vårt arbete. Jag skulle vilja påstå att när sanningen så småningom kryper fram, vilket den har gjort många gånger, ökar det respekten för KUs arbete. Det faktum att Ebbe Carlsson är en obehaglig figur har naturligtvis ingenting att göra med om vi skall införa sanningsförsäkran i KU eller inte. Man måste se till vilka konsekvenser det skulle få om man ytterligare byråkratiserar och reglerar utskottets utfrågningar. Det handlar ju inte bara om KU här, utan det handlar om alla utskotten i riksdagen. Problemet är att motionärerna under resans gång, under alla de år som vi har diskuterat den här frågan, inte på något sätt har antytt någonting om vad det är för konstruktion de vill ha. De talar bara om en utredning. Skall det t.ex. vara några sanktionsföreskrifter knutna till en sådan här sanningsförsäkran?

Reservanterna i utskottet säger att det är självklart att statsråd, statssekreterare och politiskt sakkunniga skall avlägga sanningsförsäkran. Om man då går över och jämför med domstolar är det vittnen som avlägger sanningsförsäkran i domstolar. De tilltalade får ljuga hur mycket som helst. Om man är skyldig får man ändå säga att man är oskyldig i en domstol. Här skulle man alltså göra det omvända. De som är "tilltalade" skulle i första hand komma i fråga för att avlägga en sanningsförsäkran.

Då är frågan om vi helt saknar korrektionsmedel om det skulle vara så att statsråden och den politiska ledningen svänger sig med sanningen i KU. Nej, så är det naturligtvis inte. Enligt min mening är det ett skäl för krav på avgång om ett statsråd systematiskt ljuger i riksdagen. Där finns det ju olika korrektionsmedel. Det första är att statsministern naturligtvis har ett ansvar för detta. Det andra är att man kan väcka misstroendevotum här i kammaren. Det är ett väsentligt mycket hårdare straff än om det skulle vara någon form av böter, fängelse eller någonting annat kopplat till en sanningsförsäkran.

Olle Svensson har också varit inne på förhållandet att vi endast kan avkräva myndigheter information under vår granskning. När det gäller privatpersoner har vi inte den möjligheten. Jag tror att det skulle påverka privatpersoners villighet att ställa upp i utfrågningar i utskott ifall de riskerade att i efterhand få något straff om de inte har svarat alldeles exakt på frågorna. Detta leder vidare till att man skulle behöva införa något slags hämtningsregel om man skulle följa den uppläggning som finns inom domstolsväsendet.

Det har sagts här att det har förekommit att statsråd har glidit på sanningen, och det är helt riktigt. Det var inte minst efter folkpartiets envetna

arbete i utskottet som vi så småningom efter flera års granskning kunde komma fram till detta. Jag vill påstå att Anders Björcks insatser för att komma fram till den slutsatsen inte var särskilt heroiska.

Detta är inte bara en teknisk fråga om sanningsförsäkran eller inte. Vi står inför ett vägval om vi skall institutionalisera och byråkratisera utskottens utfrågningar. I domstolar får man hålla sig till vissa begränsade frågor. Man har förundersökningar som gör att utfrågningarna i domstolen är väl förberedda. Är det detta vi skall ha? Skall vi undandra oss möjligheten att ställa mycket fria frågor till dem som kommer till oss?

Någon jämförde detta med sanningsförsäkran med att man skriver under en blankett. Det var nästan det dummaste jag har hört. Där har man ju blanketten, man har frågorna, man svarar och sedan skriver man under. I ett utskott kan det komma upp vilka frågor som helst som de utfrågade skall svara på.

Ofta görs en internationell jämförelse och man hänvisar till USA. Det är riktigt att man där har en form av sanningsförsäkran, men den används utomordentligt sparsamt. De flesta här i Sverige tror, efter Iran-skandalen med Oliver North och flera andra, att man alltid tillämpar sanningsförsäkran där. Så är inte fallet.

Enligt uppgifter som jag fick när jag var där och studerade utfrågningsverksamheten är det i mindre än 1 % av fallen som man använder sanningsförsäkran. Möjligheten finns också i brittiska underhuset. Där används den över huvud taget inte. Det intressanta är att i både Storbritannien och USA har man en anglosaxisk tradition när det gäller kongressens och parlamentets uppbyggnad. Man har mer av domstol inbyggd i systemet. Frågan är om det är detta vi vill ha.

Herr talman! Jag har varit lite långdragen, men eftersom det här är den första gången som vi har en ordentlig djuplodande debatt när de gäller de här frågorna har jag velat vara litet mer specifik och gå mer in på detaljer. Det vore intressant att veta åtminstone någonting om vad det är reservanterna vill åstadkomma. Skall det vara straffsanktioner kopplade till det här? Skall det alltid användas? Skall det likna de förfaranden som vi har i domstol? Innebär det att vi på ett helt annat sätt måste ha tjänstemän som förbereder utfrågningarna med s.k. förundersökningsmaterial och liknande?

Anf. 18 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Det är naturligtvis med stor rädsla jag beträder talarstolen efter fru Friggebos alla avhyvlingar av oss som råkar ha en annan mening. Det var ett av de mer tvärsäkra anföranden jag har hört från den här talarstolen, och det säger inte litet. Omdömen som "det dummaste hon hade hört" och mycket annat hoppade ur hennes mun. Jag medger att fru Friggebo alltid har rätt. Det vet vi. Så är det. Då får vi väl tala mycket tyst som råkar ha en annan uppfattning. Jag kände mig som en liten skolpojke inför en argsint lärarinna när jag lyssnade till det här anförandet.

Alla vi som kanske ändå försöker få en förändring av den situation som råder känner vår ofullkomlighet. Det nämndes här att vapenaffärerna tog lång tid. Vi kunde konstatera att det var besvärligt att få fram sanningen. Jag tillåter mig, herr talman, i all ödmjukhet att tro att om det hade funnits nå-

gon form av sanningsförsäkran hade de kanske gått litet snabbare. Informationen till riksdagen hade kanske blivit litet fylligare och därmed även informationen till svenska folket. Det hade kanske inte varit helt fel.

När det gäller andra frågor är det faktiskt inte bara statsråden som är av intresse. Även s.k. privatpersoner kan ha spelat en roll i det som vi primärt granskar när det gäller statsrådens och regeringens kollektiva handläggning av ärenden. Då behöver vi information från människor som har deltagit i beredningen, och det kan ibland vara s.k. privatpersoner. Det visar ju just den s.k. Ebbe Carlsson-affären. Då är det mycket viktigt att även de talar sanning inför utskottet och är samarbetsvilliga.

Vad säger då reservanterna? Vi är faktiskt väldigt ödmjuka. Vi säger att det enligt utskottet finns starka skäl att införa någon form av sanningsförsäkran. Frågan bör därför bli föremål för en skyndsam utredning. Om vi får en sådan utredning skall vi lyssna till alla de förslag till tekniska lösningar som kan finnas på detta.

Herr talman! Jag är övertygad om att vi får någon form av sanningsförsäkran. Det var en lång strid för att få offentliga utskottsförhör, men det gick till slut. Jag är övertygad om att utvecklingen på litet sikt kommer att driva fram också en sanningsförsäkran.

Anf. 19 HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Herr talman! Man förvånas litet lätt över den besserwissermentalitet som fru Friggebo ger uttryck för här, att hon så tvärsäkert säger: "Min väg är den enda rätta, lyssna på mig! Jag vet hur det går till."

Vi som är reservanter är inte fullt så tvärsäkra, men vi ser utskottsförhören och diskussionerna om vad som är sagt och inte sagt och var sanningshalten ligger som något ganska allvarligt. Vi kräver därför en utredning som skall se över detta. Även vi är medvetna om att det finns tekniska problem – det är därför vi i vår reservation tassar ödmjukt fram.

Men samtidigt påpekar ju faktiskt fru Friggebo att detta är första gången vi får en litet djupare debatt i denna fråga. Jag tycker att bara detta talar sitt tydliga språk. Frågan har varit aktuell i flera år, och Friggebo själv säger att det nu är den första gången vi får en litet djupare debatt. Det är på tiden att vi får en djupare debatt. Jag tror också att det är viktigt att sätta sig ner och titta på vilka lösningar den här frågan egentligen kan få.

Jag är inte tvärsäker på att det faktiskt går att slutgiltigt införa en verksam form av sanningsförsäkran, utan man kanske kan finna andra vägar om man studerar frågan i en utredning. Men just rädslan för att behöva sätta sig i en utredning är enligt min uppfattning anmärkningsvärd. Låt oss sätta oss ned vid ett bord och se efter vilka möjligheter vi har att strama upp det här, så att vi därmed slipper den här diskussionen och gör en mer djuplodande undersökning av vilka vägar vi kan gå. De förhållanden som råder i dag är nämligen inte acceptabla.

Anf. 20 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Fru talman! Både Anders Björck och Hans Leghammar sade att jag var tvärsäker och att jag visste hur det skulle vara. Men reservanterna har ju sagt att för att få fram sanningen måste vi få en sanningsförsäkran. Att säga det

tycker jag är mer tvärsäkert än att resonera om huruvida det finns andra vägar och att också försöka analysera hurdan situationen i utskottet verkligen är.

Det är riktigt att vi här i kammaren tidigare inte har haft någon mer genomlysande debatt. Däremot har vi i utskottet flera gånger tagit upp frågan. Under alla år har vi inte fått en enda hint, inte en enda tanke, inte ett förslag till hur en eventuell sanningsförsäkran skulle gå till. Detta gör att intresset för att följa upp en sådan fråga blir ganska litet.

Jag lämnar därhän kommentarer om min person. Jag är van vid sådant. Jag tycker däremot att det kan tolkas som att ni är rädda för att föra en debatt just i sakfrågan: Vart skulle det leda hän om vi beträdde vägen mot att ge utskottets arbete en mer domstolsliknande karaktär? Det är väl en högst relevant diskussion att föra. Jag har funderat mycket på detta och också haft väldigt många diskussioner om detta ute bland folk. Jag tycker därför att det är viktigt att göra en pedagogisk genomgång av de olika argumenten för och emot. Om det tolkas som att jag är lärarinna, tar jag tacksamt emot den komplimangen.

Vi skall vara överens om att det är viktigt att det skall talas sanning överallt i riksdagen. Jag förbehåller mig rätten att ha invändningar mot tilltron till att en sanningsförsäkran på något verksamt sätt skulle bidra till att vi kan få fram sanningen.

Anf. 21 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Fru talman! Jag tycker att Birgit Friggebo skall vara glad över kommentarerna om sin person. Vi medgav ju – i varje fall gjorde jag det – att hon hade rätt på i stort sett alla punkter och att vi kände ödmjukhet inför alla de synpunkter hon hade på de stackars reservanternas förslag. Vi fick höra att vi inte kommit med "en enda hint, inte en enda tanke". Jag vet inte var fru Friggebo har hållit hus under de senaste åren av utskottets arbete. Vi har ju beställt promemorior, som har levererats av vårt förträffliga kansli, vi har gjort noggranna genomgångar av hur verksamheten fungerar i andra länder, och vi har pekat på möjligheten att använda någon av de lösningar som används på andra ställen. Om man säger att det är detsamma som "inte en enda hint, inte enda tanke", får man nog acceptera att bli beskylld för besserwissermentalitet.

Vad reservanterna har sagt i reservationen är ju inte något särskilt tvärsäkert. Det är de som avvisar förslaget som är tvärsäkra, som inte vill ge någon öppning. Vi har sagt: "Det finns enligt utskottet starka skäl att införa någon form av sanningsförsäkran för dem som utfrågas av riksdagsutskotten. Frågan bör därför bli föremål för skyndsam utredning." Jag tycker, fru talman, att detta är en ganska ödmjuk approach till det problem vi diskuterar – om vi nu vill erkänna att det är ett problem. Det är möjligt att Birgit Friggebo inte tycker att det är något problem.

De reaktioner som jag har fått från svenska folket – om jag får använda ett så pass högtidligt begrepp – är att man tycker att det är otillständigt att personer kan ljuga inför konstitutionsutskottet och andra utskott. Man tycker att det är otillständigt att de förolämpar riksdagsutskott och spelar pajas och att man rimligtvis bör se om man kan göra någonting åt detta.

En sådan utredning skulle kanske kunna komma med någon liten liten lösning, något litet steg framåt. Och då vore väl ändå – menar jag – någonting värdefullt vunnet.

Fru talman! Jag vill upprepa att jag vet att kammaren inte i dag är beredd att föra frågan framåt, men jag är – precis som när det gällde kampen för öppna utskottsförhör, där Birgitt Friggebo och jag stod på samma sida; det vill jag gärna säga – lika övertygad om att utvecklingen kommer att driva fram lösningar också i den här frågan.

Anf. 22 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Fru talman! Det är riktigt att det i utskottet har kommit fram promemorior om hur det går till exempelvis i domstolar. Men de som har kommit med förslaget, dvs. miljöpartiet och moderaterna, har aldrig gått längre än till att säga att det skall vara någon form av sanningsförsäkran. Inte ens här i dag får vi en enda hint om vad det är ni är ute efter. Skall det vara straffsanktionerat? Skall vi ha förundersökningsarbete i utskottet? Skall det gälla alla? Här antyds att det, till skillnad från i domstolarna, skall gälla i första hand de tilltalade. Vi har inte fått en enda diskussion om dessa frågor. Jag tolkar inte detta som ödmjukhet, utan som osäkerhet. Man är inte riktigt beredd att ge sig in i diskussionen, eftersom det leder väldigt långt – kanske till att vi måste byråkratisera och inskränka verksamheten.

Anders Björck hänvisar till att det är ett problem att svenska folket tycker att det är otillständigt att man kan ljuga inför utskottet och att man kan förolämpa utskottet. Ja visst, det tycker jag också. Men på vilket sätt kommer vi åt det med en sanningsförsäkran? Det finns ju andra korrektionsmedel. Vi kan aldrig hindra någon från att förolämpa utskottsledamöterna, och tål vi inte det, skall vi enligt min uppfattning inte vara politiker.

Anf. 23 LARS AHLMARK (m):

Fru talman! Konstitutionsutskottet tar i sitt betänkande 42 upp vissa delar av min motion 1990/91:K316 om valda organs laglydnad, nämligen riksdagens egen förmåga att i sitt arbete följa gällande lag.

Till att börja med vill jag tacka utskottet för att motionen blivit föremål för behandling. Ett av mina exempel på att riksdagsordningen inte följs är nämligen att jordbruksutskottet tagit för vana att avstyrka vissa motioner utan någon som helst beredning.

Förfarandet strider mot regeringsformen 4 kap. 3 § och riksdagsordningen 4 kap. 1 §. Betänkandena har icke desto mindre upptagits i kammaren för beslut.

Konsekvenserna av en utebliven beredning blir, utöver bristerna i riksdagens beslutsunderlag, att ledamöternas motionsrätt blir illusorisk. Varför lägga ner tid och arbete på motioner, om de kan avstyrkas och avslås utan annan motivering än att utskottet inte hunnit bereda dem?

Nu anför KU att man avser att i ett senare betänkande återkomma till vad som med en eufemism kallas "förenklad" motionsbehandling – rätt uttryck är "utebliven" motionsbehandling – och jag skall därför inte gå närmare in på den saken nu.

Mitt andra exempel är att riksdagen inte avslutar sitt arbete i enlighet med

riksdagsordningen. I dess 1 kap. 4 § stadgas att lagtima riksmöte, som inletts under augusti, september eller oktober, skall avslutas senast den 31 maj följande år. Om synnerliga skäl föreligger kan riksdagen förlänga riksmötet, dock längst t.o.m. den 15 juni.

Det står således "synnerliga skäl", inte "särskilda skäl", som KU skriver i sitt betänkande. Skillnaden är, som alla vet, väsentlig.

I min motion citerar jag utrikesutskottets ordförande Stig Alemyr, som i juni 1987 anförde i kammaren: "Även detta år har vi hållit på en vecka in i juni. Under de 17 år som gått sedan vi gjorde den första flyttningen till Sergels torg är det endast under tre år som vi kunnat följa riksdagsordningens regel att sluta den 31 maj."

År 1988 avslutades riksmötet den 10 juni, år 1989 den 8 juni, år 1990 den 13 juni. Redan i höstas aviserades att det då inledda riksmötet skulle förlängas till den 14 juni 1991; utan angivande av några konkreta synnerliga skäl.

I en av riksdagens tidskrifter inflöt i vintras en notis enligt vilken riksdagsledamöterna "kompenserades" för det förlängda riksdagsåret genom vissa lediga dagar tidigare under året. Men stadgandet om riksmötets avslutande är naturligtvis inte tillkommet för ledamöternas skull.

Avsikten är att de många riksdagsbeslut som träder i kraft den 1 juli skall hinna bli kända och beaktade av berörda myndigheter, organisationer och enskilda i skälig tid. Det är den tiden riksdagen tagit för vana att upp till halvera.

När budgetpropositionen kan läggas rätt dag år efter år – ingen skulle acceptera att den blev en enda dag försenad – är det anmärkningsvärt att inte riksdagen kan effektivisera sitt arbete så att det blir färdigt i enlighet med riksdagsordningen.

Mitt tredje exempel gäller formerna för beslutet om en sänkning av riksdagsledamöternas arvoden i höstas. Riksdagen beslöt den 12 december 1990 att införa en lag om avvikelse från vissa bestämmelser i lagen (1988:589) om ersättning m.m. till riksdagens ledamöter. Innebörden av beslutet var att ledamöternas arvoden med verkan från den 1 oktober 1990 sänktes med ca 4 000 kr. per månad jämfört med ersättningslagens nivå.

Det i detta sammanhang intressanta är att under tiden oktober-november 1990 fanns en lag som klart angav på vilken nivå ledamöternas arvoden skulle ligga. Den tillämpades dock inte. I stället anteciperades en kommande lag.

KU lutar sig mot lagrådets yttrande om eventuell retroaktivitet i beslutet av den 12 december. Lagrådet menar att avgörande i den saken är tidpunkten för förvaltningskontorets beslut om arvodets beräkning. Eftersom någon sådan beräkning inte gjorts fick decemberbeslutet inte retroaktiv karaktär.

Då kvarstår frågan varför inte arvodets storlek fastställdes på det sätt lagstiftarna avsett. Dess nivå var ju på kronan känd av alla som läser tidningar.

Det finns, fru talman, konkurrerande maktcentra i samhället. Därmed fördelas i bästa fall inflytande och ansvar på ett balanserat sätt. Riksdagen måste slå vakt om *sin* position och hävda *sitt* konstitutionella uppdrag. Utan tvivel har denna händelse med dess konsekvenser för rekryteringen av ledamöter försvagat riksdagens ställning i det svenska statslivet.

Sedan motionen väcktes har det getts ett fjärde exempel på en fri tillämpning av lagarna. Det gäller den nya s.k. frågestunden. Frågeinstitutet är reglerat i tilläggsbestämmelserna till riksdagsordningens 6 kap. 2 §.

Den nya frågestunden följer inte dessa bestämmelser och har därför formellt betecknats som en "särskilt anordnad debatt". Men det kallas frågestund och är, som alla vet, en frågestund.

Personligen har jag svårt att tro att riksdagsarbetets yttre former avgör massmedias och allmänhetens intresse för vad vi gör. Ytterst är det genom den sakliga tyngden i sin verksamhet som riksdagen vinner respekt och uppmärksamhet.

Vart och ett av mina exempel kan synas betydelselöst och närmast småaktigt att ta upp till belysning. Men summan av dem indikerar en tendens: riksdagen frigör sig alltmer från sitt regelverk.

Detta är ur konstitutionell synvinkel mycket intressant. Riksdagsordning och andra lagar har inte tillkommit av en slump. Följs de inte finns, som jag här har visat, risk för att skilda parter lider en rättsförlust. Det kan gälla myndigheter, organisationer, allmänheten eller riksdagens egna ledamöter.

Jag har därför i min motion föreslagit att riksdagen uttalar att dess arbete strikt skall följa regeringsform, riksdagsordning och andra lagar som reglerar dess verksamhet.

KU skriver för sin del att den självklara utgångspunkten är att riksdagens verksamhet i alla delar skall följa bestämmelserna i riksdagsordningen och i annan lagstiftning. Det är utmärkt. Med detta får jag låta mig nöja.

Jag har med min motion önskat rikta KUs uppmärksamhet på den anförda problematiken. Det har nu skett, och jag har därför inget särskilt yrkande.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 9 §.)

7 § Sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU34 Sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m. (prop. 1990/91:111).

Anf. 24 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! I detta betänkande finns 13 reservationer, av vilka vi moderater står bakom 4. Jag vill redan från början säga att jag kommer att inskränka mig till att yrka bifall till reservation 4. Vidare skall jag försöka följa den frivilliga överenskommelsen mellan partierna att begränsa antalet yrkanden om bifall för att underlätta proceduren i kammaren.

I reservation 4 säger vi så här: "Vid sekretesslagens tillkomst framhölls att lagens regler om sekretess mellan myndigheter – – – innebar en provisorisk lösning och att frågan skulle bli föremål för ytterligare utredning". Så har dock inte blivit fallet. Utredningen har inte kommit till stånd trots att gällande reglering medför ganska besvärliga tolknings- och tillämpningsprob-

lem inom inte minst hälso- och sjukvårdsområdet. Framför allt har det gällt i vilken utsträckning hälso- och sjukvården inom en landstingskommun skall anses vara uppdelad på olika myndigheter. Vi reservanter från de tre borgerliga partierna och miljöpartiet anser således att det tillstånd som har rått i tio år inte kan fortsätta, utan att frågan skyndsamt måste lösas. Därför ställer vi oss bakom det i motion K42 framställda yrkandet om en ändrad lagstiftning som klargör tolkningen av begreppen myndighet och basenhet.

I reservation 5, som vi moderater ensamma står för, säger vi att skyddet för den enskildes integritet inte blivit tillräckligt beaktat. Jag behöver inte orda länge om den saken, eftersom frågan har varit uppe till debatt vid flera tillfällen. Det är ett krav som vi definitivt står bakom, både nu och tidigare. Skyddet för den enskildes integritet är enligt vår uppfattning alltför svagt. Många människor i samhället känner oro inför allt insamlande av uppgifter för myndigheters verksamhet.

Även i reservation 8, som behandlar förslaget till lag om viss uppgiftsskyldighet inom hälso- och sjukvården, berör vi detta.

Vi anser att det är viktigt att vi får till stånd hälsoregister, som kan utnyttjas för att uppdaga och kartlägga hälsorisker.

Får jag här som en kuriositet nämna att man i det gamla Östtyskland upptäckt mycket avancerade cancerregister, som kanske – det vet jag ännu inte säkert – skulle kunna jämföras med det utmärkta cancerregister som finns här i Sverige. Skillnaden är dock stor på det sättet, att såvitt man vet har det östtyska cancerregistret använts i enbart för planering av sjukvårdens resurser men inte för forskning. Kanske kan man – detta är min egen uppfattning, som jag själv står för – i framtiden få fram erfarenheter av detta register med de miljöaspekter som finns i den delen av Tyskland, något som skulle kunna hjälpa forskningen över hela världen framåt. Insamlandet av uppgifter skulle härigenom också kunna ske på sådant sätt att de enskilda människor som drabbas inte blir rädda för att lämna de uppgifter som kan vara till nytta.

Vår fjärde reservation, nr 12, gäller en generell översyn av sekretesslagen. Sekretesslagen har nu varit i kraft i tio år. Det är litet märkligt att majoriteten inte vill ställa upp på detta förslag. När det pekas på särskilda problem som sammanhänger med offentlighet och sekretess, drar man sig för att göra en översyn. Om man anser att det inte finns några brister, behöver man ju inte oroa sig för en översyn. Vi är helt övertygade om att man genom en översyn skulle kunna åstadkomma en bättre situation.

Fru talman! Jag yrkar alltså bifall till reservation 4 och ställer mig bakom övriga motioner som moderata ledamöter av utskottet har undertecknat.

Anf. 25 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Det betänkande som vi nu diskuterar handlar om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet. Här finns många svåra frågor att ta ställning till. Det gäller att väga mellan individens rätt till integritet och individens behov av vård.

Jag vill börja med att ta upp ett problem som även Elisabeth Fleetwood berörde. Vi anser båda att man borde ta itu med detta problem, som gäller definitionen av begreppen "myndighet" och "basenhet". Vad står dessa begrepp egentligen för i just det här sammanhanget? Denna fråga är inte löst,

trots att den har diskuterats under lång tid. För att kunna tillämpa de regler som gäller sekretessen inom hälso- och sjukvård är det av vital betydelse att man vet vad en basenhet och en myndighet är för någonting. Skall t.ex. hälso- och sjukvården anses bestå av flera myndigheter! Är vården uppdelad på självständiga enheter inom en myndighet?

Utskottets majoritet accepterar propositionens resonemang att det är för svårt att definiera begreppen, och därmed låter man tolkningsproblemen kvarstå. Vi i folkpartiet liberalerna anser att det är dags att bestämma sig för en definition och att lagstiftningen klargör tolkningen av begreppen "myndighet" och "basenhet" vid tillämpningen av sekretesslagen. Riksdagen borde alltså av regeringen begära ett förslag till lagändring som klargör tolkningen av begreppen.

Utskottet föreslår en ändring av sekretesslagen, så att det skall vara möjligt att överföra uppgifter mellan å ena sidan hälso- och sjukvården och å andra sidan socialvården vad gäller barn, ungdomar eller missbrukare, för att dessa skall få nödvändig vård. Detsamma skall gälla väntade barn, så att dessa skall få ett tillräckligt skydd. Vi motsätter oss från folkpartiet liberalernas sida inte denna möjlighet till utbyte av information, men vi anser att utlämnandet av uppgifter måste ske mycket restriktivt. Det får inte bli så att människor tvekar att gå till en vårdinstitution därför att man är rädd för att uppgifter skall spridas till andra myndigheter, t.ex. när det gäller missbruk. Därför är det angeläget att det av lagtexten framgår att det endast rör sig om aktuella uppgifter som är av väsentlig betydelse för att den enskilde skall få nödvändig vård.

För att en behandling skall bli framgångsrik är det av största vikt att det finns ett förtroendefullt samarbete mellan den som behandlar och den som blir behandlad. För att inte undergräva förtroendet bör man alltid fråga den det berör om vederbörande samtycker till att man överför uppgifter till en annan myndighet. På det viset kan man bryta sekretessen genom att det finns ett samtycke från den enskilde. Detta bör också framgå av lagen.

Ett speciellt problem som uppmärksammats alltmer på sistone är läkemedelsmissbruket. Här har regeringen inte kommit med något förslag. Vi anser att det är hög tid att regeringen skyndsamt tar upp denna fråga till beredning och återkommer till riksdagen med förslag. Vi anser att det här måste finnas möjligheter till samarbete mellan apotek och vårdmyndighet för att man skall kunna ingripa mot läkemedelsmissbruk.

Det är också angeläget att förbättra samordningen vad gäller polisens och socialnämndernas insatser vid utredningar om sexuella övergrepp mot barn. För att underlätta ett sådant samarbete behövs det en översyn av sekretesslagstiftningen på det området.

Utskottet föreslår ett friare uppgiftslämnande mellan olika kommunala och landstingskommunala myndigheter. Här rör det sig om uppgifter av mycket integritetskänsligt slag. Vi menar att det först och främst gäller att avgöra frågan om specialreglering av personregister inom kommuner och landsting innan vi tar ställning till den nu aktuella frågan. En författningsreglering av ADB-register måste helt enkelt komma till stånd. Därför vill vi inte gå med på utskottsmajoritetens förslag i detta avseende.

Slutligen vill jag kommentera förslaget till lag om viss uppgiftsskyldighet

inom hälso- och sjukvården. Vi motsätter oss inte i princip att hälsoregister utnyttjas för forskning för att förebygga hälsorisker. Men vi menar att centrala register med integritetskänsliga uppgifter skall regleras i särskilda registerlagar. Med sådana lagar skulle medborgarna ha större möjligheter att överblicka vilka register som finns och vad de används till. Detta har vi framfört i många olika sammanhang, och vi står fast vid denna vår ståndpunkt. Vi yrkar därför avslag på propositionens förslag i denna del i förhoppningen att regeringen skall lägga fram förslag om sådana registerlagar.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 4.

Anf. 26 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Låt mig först ta upp frågan om behovet av en översyn av sekretesslagstiftningen. Sekretesslagen har nu gällt under tio år. Den har vid upprepade tillfällen ändrats och kompletterats. Det har också företagits ändringar i andra författningar som reglerar uppgiftsskyldighet. Sammantaget har detta inte inneburit att lagstiftningen i och för sig har blivit enklare att tillämpa. Komplexiteten är stor.

Förslagen i propositionen 111 medför inga genomgripande förändringar i det här avseendet. Propositionsförslagen innebär endast en begränsad genomgång av de rådande sekretessproblemen som förekommer mellan å ena sidan hälso- och sjukvården och å andra sidan socialtjänsten. Propositionsförslagen tillgodoser dock de krav som riksdagen har framfört.

Detta gäller dock inte i fråga om de problem som tas upp i reservation 4, som jag ber att få yrka bifall till och som gäller avgränsningen av myndighetsgrupper inom hälso- och sjukvården.

Data- och offentlighetskommittén genomförde ett omfattande arbete. I utredningen gick vi igenom också dessa frågor, och det finns i kommitténs betänkande uttalanden som skulle kunna användas för en reglering av detta område. Regeringen har emellertid avstått från att lägga fram några förslag i den riktning, och vårt förslag är att man ånyo prövar den här frågan och återkommer till riksdagen med förslag som klarlägger frågan om uppgiftsskyldigheten mellan myndigheter på hälso- och sjukvårdens område. Utgångspunkten för dessa förslag bör vara de uttalanden som gjorts av data- och offentlighetskommittén.

När det gäller frågan om en översyn av sekretesslagstiftningen i dess helhet vill jag framhålla att det kravet också framställts i remissvar över departementspromemorian Sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet. Bl.a. föreslog socialstyrelsen en allmän översyn av sekretesslagen eller i varje fall en översyn av sekretesslagens bestämmelse i de delar som berör det område som vi nu har att diskutera.

Detta är viktigt också därför att sjukvårdshuvudmännen nu har ett stort och omfattande arbete på gång när det gäller organisatoriska och administrativa system av olika slag. Det är viktigt att integritetskänsliga uppgifter i vården inte hanteras hur som helst i administrativa system.

Yttranden från bl.a. Läkarförbundet över registret FAS 90 ger också uttryck för denna uppfattning. Det kan ligga en fara i att uppgifter om patienterna i medicinska frågor kommer att bli sämre, om man befarar att skyddet för den enskilde inte kan upprätthållas på ett godtagbart sätt.

Jag skall, fru talman, kommentera ytterligare ett par punkter i det förslag som vi i dag har att behandla.

Till förslaget om ändring i 7 kap. 1 § sekretesslagen har vi avgivit en reservation, nämligen reservation nr 7. Jag skall nu inte yrka bifall till denna reservation, men vi kvarstår vid uppfattningen att det i dag inte finns någon anledning att ändra sekretessreglerna. Utgångspunkterna bör vara de som gäller i dag. Behovet av uppgifter för forskning och statistik kan tillgodoses på olika sätt. Antingen kan man avidentifiera uppgifterna, dvs. att inte göra dem individanknutna. Man kan också ordna det så att det krävs ett godkännande av den enskilde, så att denne är medveten om på vilket sätt uppgifterna kommer att hanteras. Ett tredje sätt att reglera denna fråga är att genom särskild lagstiftning klargöra uppgiftslämnandet. Vi vänder oss emellertid emot det generella uppgiftslämnandet och den uttunning av gällande sekretessbestämmelser som i dag sker.

Regeringen föreslår vidare en ny lag om ett visst uppgiftslämnande inom hälso- och sjukvården. I propositionen föreslås en skyldighet. Förslaget är föga motiverat i propositionen – det gäller både allmänna motiveringar och specialmotiveringar. Den föreslagna lagen kommer att kunna innebära betydande uppluckringar i fråga om uppgiftslämnandet. Så länge lagförslaget inte är bättre motiverat och med hänvisning till att vi kräver en översyn av sekretesslagen i dess helhet yrkar vi avslag på propositionsförslaget i denna del.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationerna nr 4 och 13.

Anf. 27 ULLA PETTERSSON (s):

Fru talman! När man skall handha sekretessprövning på vårdområdet får man lov att vara något av en balanskonstnär. Det är lätt att hamna vid sidan om, och det är lätt att utsätta sig för kritik. Det ligger väl också i sakens natur att människor känner sig utsatta när det handlar om deras plastikoperationer, alkoholberoende, aborter, depressioner, ekonomiska trassligheter eller vad det vara må. Även sådant som för den ene framstår som något mycket trivialt kan för den andre utgöra mycket känsliga uppgifter. Det här vet man egentligen inte förrän man själv befinner sig i en situation då det är brinnande aktuellt. Det här medför naturligtvis att utrymmet för kritik blir rätt stort. Jag menar då framför allt kritik som mera grundar sig på vad man känner i sitt innersta än på vad som står i lagboken.

Det är lätt att bli upprörd vid tanken på att myndighetspersoner skall utbyta kunskap – och kanske inte ens det – och personliga uppgifter. Det är lika lätt att bli upprörd över tidningsartiklar om hur barn skadas och t.o.m. förlorar livet för att myndigheterna inte har pratat tillräckligt mycket med varandra. Det är inte fullt så lätt att se att det egentligen handlar om två sidor av samma problem.

Som en allmän kommentar till de tidigare inläggen skulle jag vilja säga att det är självklart och att vi inte behöver vara oense om att man skall vara rädd om de här personlighetskänsliga uppgifterna. Det är också självklart att man naturligtvis i första hand skall försöka se till att allt utbyte av sekretessbelagda uppgifter sker med samtycke från dem det berör. Men det är ju när samtycket inte fungerar och man inte kan gå fram den vägen som vi behöver

ha en lagstiftning. Om samtycke var en möjlig väg i alla avseenden skulle vi inte behöva någon sekretesslag.

Låt mig sedan gå in på de frågor där vi har varit oeniga i utskottet. För enkelhets skull tar jag upp dem i turordning.

Den ändring i sekretesslagen 14 kap. 2 § som först behandlas i betänkandet har sin grund i en beställning från riksdagen. Både socialutskottet och konstitutionsutskottet har varit inblandade. Det skulle således vara mycket anmärkningsvärt om vi skulle bifalla reservation nr 1 där vänsterpartiet föreslår avslag på hela förslaget. Konstitutionsutskottet sade i sitt betänkande, när man gjorde beställningen, att det fanns skäl för en smidigare tillämpning. Vi uttryckte då att det finns situationer när sekretessen är till uppenbar nackdel för den enskilde ur vård- och behandlingssynpunkt. Detta hade vänsterpartiet ingen invändning emot då. Jag föreslår avslag på reservation nr 1.

Från folkpartihåll har man försökt skärpa till den här lagen litet och putsat på formuleringarna. Jag kan förstå den frestelse som det innebär att försöka ringa in möjligheterna till utbyte av uppgifter mellan myndigheter så långt som möjligt. Men någonstans måste man sätta en gräns om man vill ha en lagregel som inte bara finns på papper utan också är användbar i praktiken. Det säger sig självt att det handlar om undantagsfall, att det enbart är relevanta uppgifter som har väsentlig betydelse som får lämnas ut och att ett frivilligt informationsutbyte måste ha förtur.

Folkpartiet har i en motion undertecknad av bl.a. partiordföranden skrivit om vikten av informationsutbyte och att det fungerar för att skydda misshandlade barn. Jag tycker att den motionen innehåller en del av förklaringen till varför vi måste ha ett utrymme för utlämnande av uppgifter utan att varje tänkbar inskräkning skall finnas i lagtexten och kanske lägga hinder i vägen just där inget hinder borde finnas. Jag yrkar avslag på reservation nr 2.

Beträffande frågan om samarbetet mellan vårdgivare och apotek är arbetet i full gång för att lösa problemen. Alla berörda, socialministern, socialutskottet och konstitutionsutskottet, är helt överens om att det brådskar och att gräset inte bör få gro under fötterna på regeringen så snart tillsynsenheterna är organiserade och tillsynsutredningen har sagt sitt. Ett uttalande av riksdagen skulle knappast kunna skynda på en lösning i det avseendet. Jag föreslår således även avslag på reservation nr 3.

Sekretesskyddet inom myndigheter på hälso- och sjukvårdsområdet är en viktig och känslig fråga. Jag beklagar att vi inte står inför ett beslut även i den frågan. Samtidigt ligger det i sakens natur att man måste ha ett tillräckligt säkert underlag för att kunna lösa den frågan. Det talas också i propositionen om fortsatta överväganden. Från folkpartiet sades det – jag tror att det var Ingela Mårtensson – att det är viktigt att ta itu med den frågan. Det är länge sedan man började ta itu med den. Det är ju inte en fråga som är ointressant. I propositionen har man visat på de svårigheter som kom fram inte minst vid remissbehandlingen av det förslag som lades fram under förarbetena. Det förslaget avsåg basenheter. Utgångspunkten var att man skulle ha sekretess mellan basenheter. En del tunga remissinstanser, t.ex. socialstyrelsen och justitieombudsmannen, var kritiska bl.a. därför att vi inte har klart fastslagit i dag vad en basenhet är. Vilka hinder kan uppstå för en pågående utveckling på det organisatoriska området om vi i dag beslutar oss

för en sådan här lagstiftning? Vilka nya problem skapar vi när vi försöker lösa gamla? Det är frågor som vi i dag inte har några svar på. Därför skulle det vara fel att slå till med en lagstiftning omedelbart. Jag föreslår avslag även på reservation nr 4.

Jag vill sedan ta upp ändringen i sekretesslagen 7 kap. 1 § med möjligheter för utlämnande av uppgifter för statistik, forskning och administration. Jag tycker att vi inledningsvis måste ställa ett par frågor. Varför behövs dessa uppgifter? Jag tycker faktiskt att det är vår skyldighet som lagstiftare att inte bara göra oss till språkrör för den oro som kommer fram utan också klargöra vilka nyttigheter vi kan få ut av forskningen. Elisabeth Fleetwood visade t.ex. på ett sådant exempel i sitt inlägg. Vad tar man in i asken med hemliga uppgifter? Det är viktigt att inte bara se på utflödet, vad man får lov att lämna vidare. Det är minst lika viktigt att se på vilka uppgifter man tar in. Det skall enbart vara uppgifter som man verkligen behöver, och det skall också vara uppgifter för rätt ändamål. De skall inte kunna användas för andra ändamål. Det är viktigt att samma sekretess gäller hos den mottagande myndigheten som hos den utlämnande. I det här sammanhanget kan det också finnas skäl att påminna om det arbete som pågår med lagreglering av register och kryptering. Detta behandlas av datalagsutredningen. Jag yrkar avslag på reservationerna nr 5, 6 och 7.

Samma resonemang som det sistnämnda gäller i stort sett också förslaget till lag om viss uppgiftsskyldighet. Låt mig slå fast att utskottet är enigt och upprepat har sagt att en författningsreglering av ADB-register behövs och att register hos bl.a. socialstyrelsen bör regleras i lag. För att vi skall lyckas i kampen mot ohälsan behöver vi register, statistik och forskning. Det är ett arbete som inte bör avstanna därför att vi inte har löst alla administrativa problem runt omkring. Jag yrkar avslag på reservationerna nr 8 och 9.

Sedan återstår frågan om en översyn. Det finns ett antal reservationer som på olika sätt begär en översyn av sekretessreglerna. Den första avser enbart utsatta barn. Med de lagregler vi redan har och den ändring i 14 kap. 2 § som vi förhoppningsvis kommer att besluta om i dag, tycker jag att vi har ett system som bör fungera i det här avseendet. Jag ser det snarast som en överloppsgärning om vi skulle bifalla reservation nr 10. Jag yrkar avslag på denna reservation.

Förslagen i övrigt om översyn av sekretesslagen vet vi återkommer. Varje år har vi i utskottet att behandla motioner som kräver en översyn av sekretesslagen. Det är klart att dessa reservanter kommer att få rätt förr eller senare. Någon gång kommer vi att behöva göra en översyn av sekretesslagen. Däremot har man fel om man tror att ingenting sker under tiden med sekretesslagen. Det är de årligen och ibland två gånger om året återkommande betänkandena i utskottet ett bevis för. Man ser kontinuerligt över sekretesslagen. Den har också varit föremål för ett avsevärt intresse från JO och JK på senare år.

Jag är tämligen pessimistisk inför utsikten att åstadkomma en heltäckande sekretesslag som på ett enkelt sätt skall kunna lösa dessa frågor. Jag tror inte att sekretessprövningen någonsin kommer att bli enkel. Därför kommer vi heller aldrig att kunna genomföra en mycket enkel lagstiftning på det här området. Utskottet tror för sin del att för dagen med de ändringar vi nu gör

kommer sekretesslagen att kunna fungera. Den uppfattningen står vi fast vid. Jag yrkar avslag till reservationerna nr 11, 12 och 13. Därmed återstår för mig endast, fru talman, att yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 28 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Fru talman! Ulla Pettersson berörde här våra olika reservationer. Den första gällde var man skall sätta gränser för överlämnande av uppgifter mellan olika myndigheter. Som jag sade i mitt anförande är vi inte emot att man överlämnar uppgifter, men vi vill att det skall ske mycket restriktivt. Ulla Pettersson sade att man måste sätta gränsen någonstans.

Vi har framfört ett förslag om att gränsen skall gå vid aktuella uppgifter som är av väsentlig betydelse för att den enskilde skall få nödvändig vård. Det står på intet sätt i någon konflikt med vår uppfattning att det är mycket viktigt att barn får den vård som de behöver. Våra synpunkter på det här området hänger ihop. Om det är nödvändigt skall det finnas möjligheter att föra över uppgifter. Jag tycker att det var en konstruktion från Ulla Pettersons sida när hon påstod att det skulle finnas en motsättning.

När det gäller definitionen av basenheter och myndigheter har jag inte påstått att det inte har förekommit en diskussion. Tvärtom har jag noterat att diskussionen har pågått länge. Men det är nu dags att komma med ett klargörande och bestämma sig för en definition. Vi tycker att en sådan måste komma till stånd.

Ulla Pettersson säger att nya problem skulle skapas, t.ex. med tanke på omorganisationer av kommuner. Själv kommer jag från Göteborg där vi har haft en stor omorganisation till stadsdelsnämnder. I remissvaret från Göteborg i den här frågan menade man att man borde ta upp detta. I kommunerna har man problem med att tolka sekretesslagen. Det finns ett stort behov ute i kommunerna av att få veta hur man skall tolka lagen. Det vore väl skam om regeringen inte skulle kunna komma fram med ett förslag på hur det skall göras efter så mycket diskussioner, så att det här kan lagregleras. Ulla Pettersson säger att det är fel att slå till med lagstiftning omedelbart. Diskussionen har faktiskt pågått länge, och det gäller nu för regeringen att också visa sig handlingskraftig.

Någon gång kommer vi att få en översyn av sekretesslagen, säger Ulla Pettersson. Vi har pekat på ett särskilt problem. Det gäller barn som utsätts för sexuella övergrepp m.m. Det behövs ett förbättrat skydd och en samordning mellan polisen och socialnämnden. Vi tycker att det är mycket angeläget och att man borde kunna göra en sådan översyn på just den här punkten.

Anf. 29 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Fru talman! Får jag börja med att säga att jag håller med Ulla Pettersson när hon säger att sekretess aldrig kan bli en enkel fråga. Självfallet inte, men det får inte heller tas som intäkt för att man inte försöker göra förbättringar.

Ulla Pettersson sade att det är en viktig och känslig fråga och att man har tagit itu med den. Fattas bara att man inte hade gjort det under de här tio åren! Men hur lång tid anser Ulla Pettersson skall gå innan socialdemokraterna är mogna för att gå med på det här?

Ulla Pettersson sade också att förr eller senare, allteftersom tiden går, kommer reservanterna att få rätt. Det är självklart att vi får det – vi är övertygade om det. Men vi tycker att skadeverkningarna under tiden som socialdemokraterna motsätter sig detta är så stora att vi måste försöka skynda på. Jag frågar Ulla Pettersson: Hur lång tid anser Ulla Pettersson måste gå innan vi får rätt? Ulla Pettersson har ju redan konstaterat att vi kommer att få rätt.

Anf. 30 BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! Jag kan instämma i Ulla Petterssons allmänna inledning om ansvaret för den enskilde och behovet av sekretess i olika vårdärenden. Sekretesslagen är ju inte till för vare sig politiker eller byråkrater utan för att skydda den enskildes personliga förhållanden.

Ulla Pettersson blev sedan mindre engagerad när hon kom in på nyttjandet av uppgifterna för administrativa ändamål. Det sägs att det är fråga om att ge rätt uppgift vid rätt tidpunkt och för rätt ändamål. Från centerpartiets sida har vi när det gäller uppgiftslämnandet i samband med stora databaserade register i många olika sammanhang hävdat att uppgifter insamlade för ett ändamål inte skall användas för andra ändamål. Det leder i många fall till felaktiga slutsatser när uppgifterna används för ett annat ändamål. Det leder också till att den enskilde inte har något begrepp om hur uppgifterna används.

Socialdemokraterna har ju under många år haft en förkärlek för detta registrerande, och det återkommer även i det här sammanhanget. Jag konstaterar att Ulla Pettersson inte heller i sitt inlägg har givit någon mer utförlig motivering för exempelvis införandet av den särskilda lagen om uppgiftsskyldighet.

Anf. 31 ULLA PETTERSSON (s) replik:

Fru talman! Ingela Mårtenssons inlägg kan få en att tro att det finns någon motsättning mellan majoriteten – det är inte bara socialdemokrater som bildar majoriteten i utskottet – och oppositionen om att man skall vara restriktiv med att lämna ut sekretessbelagda uppgifter. Så är det ju inte alls. Jag tycker att det här väldigt mycket handlar om något slags lek med ord.

För att inte bara citera vad vi har sagt i konstitutionsutskottet kan jag t.ex. citera att socialutskottet skriver: Utskottet anser det viktigt att onödiga uppgifter så långt möjligt sorteras bort. Det utskott som är sakutskott på behandlingsområdet säger också att man inte kan se att förslaget leder till några nackdelar. Även i propositionen säger man när det gäller forskningsregister att de så långt möjligt inte bör innehålla personnummer eller andra uppgifter som gör att enskilda kan identifieras.

Jag tror inte att vi egentligen har så olika uppfattningar. Det är självklart att sådant som inte är nödvändigt inte skall lämnas ut. Framför allt – det sade jag i mitt inlägg, och jag vill upprepa det – skall vi inte samla in sådana uppgifter som inte är nödvändiga. Vi skall inte ha offentliga register med onödiga uppgifter.

När det gäller definitionen av basenheter sade jag också i mitt anförande att det är en viktig fråga och att vi behöver återkomma till den. Av propositionen framgår det också att det här är ett arbete som fortsätter.

Men jag tycker att Ingela Mårtensson gör sig skyldig till litet av det som jag har kritiserat i den här frågan, nämligen att anlägga något av ett storstadsperspektiv, just när hon tar upp Göteborg. Där är det här kanske en enkel lösning. Men i det län som jag kommer ifrån – Gotland – har man väldigt små enheter. Det skulle vara alldeles orimligt eller i varje fall väldigt krångligt om vi skulle ha en skarp sekretessgräns mellan t.ex. öronkliniken och barnkliniken på Visby lasarett. Att barn kan få öronskador av misshandel vet i varje fall alla som har läst Mobergs Utvandrarna. Det kan vara väldigt viktigt med ett intimt samarbete mellan de klinikerna, som ju skulle försvåras om man satte upp bestämda sekretessgränser på en så liten enhet.

Elisabeth Fleetwood berörde när reservanterna skall få rätt. Som jag sade tror jag inte att reservanterna någonsin kommer att få rätt så till vida att vi kommer att hitta en väldigt enkel lösning. Även om vi gör en total översyn av sekretesslagen kommer vi, är jag rädd, att hamna i ett läge där vi blir tvungna att plåstra och fila och i alla fall måste återkomma i den här frågan; det ligger liksom i sakens natur.

Bengt Kindboms invändning hinner jag inte med – den får jag försöka återkomma till.

Anf. 32 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Fru talman! Socialdemokraternas företrädare Ulla Pettersson säger att hon inte tror att vi någonsin når en enkel lösning utan att man här får plåstra och fila – jag tror det var det uttryck hon använde. Det är väl ingen som har påstått att det skulle finnas någon enkel lösning. I de här sammanhangen finns som jag ser det över huvud taget inte någon enkel lösning; de är ofta mycket komplicerade. Men det sätt på vilket socialdemokraterna nu handlägger det här innebär att man inte ens sätter i gång, fastän tio år har gått. Man har tagit itu med det, enligt vad Ulla Pettersson påstod i sin första replik, men vi ser ju inget resultat av det.

Ulla Pettersson säger att vi reservanter kommer att få rätt – det här måste man ta upp. Men vi vill inte bara ha rätt så till vida att man skall plåstra och fila. Vi vill ha till stånd en ordentlig genomgång, och det måste naturligtvis leda till en bra mycket bättre lag och inte bara till att man plåstrar och filar.

Anf. 33 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Fru talman! Ulla Pettersson konstaterade att det inte finns någon motsättning mellan majoriteten och oss reservanter när det gäller uppfattningen att inhämtandet av uppgifter skall ske restriktivt. På den punkten är vi enligt Ulla Pettersson helt ense – det är självklart att man inte skall lämna ut uppgifter som inte behövs för vården. I så fall förstår jag inte varför majoriteten inte kunde gå med på att man i lagen skriver in att det skall gälla endast aktuella uppgifter som är av väsentlig betydelse för att den enskilde skall få nödvändig vård. Andemeningen i just de orden ställer ni er ju då också bakom enligt vad jag förstår. Då vore det väl bra om det också stod i lagen, så att det inte blir några missförstånd ute på fältet utan man verkligen är restriktiv. På det sättet förvissar vi oss om att det finns en restriktivitet när det gäller informationsutbytet.

När det gäller definitionen av basenheter och myndigheter har Ulla Pet-

tersson fått det till att det finns skillnader i dessa avseenden mellan glesbygd och storstad och att det skulle vara enkelt att lösa detta på det sätt som vi föreslår i storstaden men att svårigheten skulle gälla glesbygden.

Från Göteborgs sida ser man problemet med att det inte finns något klargörande på den här punkten. Man vill ha en definition av vad som skall betraktas som basenhet för att kunna veta när sekretessen gäller och när den inte gäller. Det är snarare så att man i Göteborg efterfrågar en definition därför att man tycker att det här är problematiskt. Jag tror inte att förklaringen ligger i att det är enkelt att genomföra i en storstad men svårare i glesbygd.

Anf. 34 ULLA PETTERSSON (s) replik:

Fru talman! Den här gången skall jag börja med Bengt Kindbom, som tyckte att jag talade om en socialdemokratisk förkärlek för register. Då lyssnade inte Bengt Kindbom. I mitt anförande sade jag att det är viktigt att vi talar om varför vi behöver registren. Människor som lider av sjukdomar som kanske är miljöbetingade eller ärftligt betingade är naturligtvis i allra högsta grad betjänta av att vi registrerar och får fram uppgifter som gör att man kan hitta bot för eller stoppa spridning av en sjukdom eller på annat sätt lindra människors bekymmer och problem.

Detta med att ha en mängd register får inte vara ett självändamål. Jag tycker att jag har sagt det många gånger redan. Vi måste alltså vara mycket varsamma och ha kontroll över vad vi stoppar in i registren. I ett register får bara finnas sådant som är absolut nödvändigt med tanke på syftet med registret och även med forskningen.

Jag måste fråga Elisabeth Fleetwood, som tycker att det är eländigt att vi inte gör en omfattande översyn av sekretesslagen: Vilka är då de stora skadeverkningarna när det gäller nuvarande sekretesslagstiftning? Man får en känsla av att vi inte gör någonting i det här sammanhanget. Men bara det faktum att vi i dag i denna kammare diskuterar dessa saker och att vi minst en gång om året för sådana här diskussioner är ju bevis för att vi kontinuerligt filar och plåstrar, som jag tidigare har sagt, i syfte att få fram en användbar lag.

Om Elisabeth Fleetwood tycker att det är så erbarmligt dåligt nu, varför har hon då inte yrkat avslag på hela den aktuella propositionen? Elisabeth Fleetwood kan ju i stället komma med en reservation.

Sedan tror jag inte, Ingela Mårtensson, att det som det här talas om enbart är ett storstadsproblem. Jag har också sagt att det är möjligt att det här är ett sätt att lösa problemet i Göteborg. På Gotland fungerar det dock inte. Jag ville bara visa på de svårigheter som finns i det här avseendet. Det är alltså inte så, att man *inte* skall gå vidare och se över dessa saker. De här frågorna tas ju också upp i propositionen. Om jag inte minns fel uttrycker sig föredragande statsrådet så, att man nu inte skall göra en lagreglering. Det innebär således att man avvisar det förslag som finns i den promemoria som har lagts fram och som handlar just om att sätta en gräns mellan basenheterna. I det sammanhanget har jag visat på en del av svårigheterna.

Förste vice talmannen anmälde att Elisabeth Fleetwood och Ingela Mår-

tensson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 35 BARBRO WESTERHOLM (fp):

Fru talman! Dagens tio år gamla sekretesslag hindrar, som Ingela Mårtensson berörde, samarbetet mellan apoteken och läkarna när det gäller att ge människor som är läkemedelsberoende möjligheter till tidig behandling och tidig rehablilitering. En farmaceut får inte bryta sekretessen och kontakta förskrivande läkare om han eller hon ser att en patient går runt till flera läkare och får stora mängder beroendeframkallande medel. Det farmaceuten i dagsläget kan göra är att kontakta socialstyrelsen. Men då blir ärendet en tillsynsfråga, inte en vårdfråga. Och tillsynsärendet bara "mal på". Det kan leda till disciplinära åtgärder, till kritik mot läkaren, medan den läkemedelsberoende patienten lämnas åt sitt öde.

Från socialstyrelsen, Sveriges farmaceutförbund och Apoteksbolaget har man påtalat problemet med att de nuvarande sekretessreglerna lägger hinder i vägen för lämpliga vårdinsatser. I den proposition om sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet som vi nu har framför oss finns det inget förslag om en förändring av sekretesslagen på den punkten. I propositionen beskrivs detta som en tillsynsfråga. Det är vad det föredragande statsrådet gör, och så tolkar jag också Ulla Petterssons inlägg i debatten här i dag. Men det är helt fel. Den här frågan är primärt en vårdfråga.

Om det fanns möjligheter till kommunikation mellan apotek och vårdgivare om en patients misstänkta läkemedelsberoende, skulle behandlande läkare tidigare kunna undersöka om beroende föreligger eller inte och föranstalta om vård och behandling. Det är ont om avgiftningsplatser, och väntetiderna är avsevärda. Men under väntetiden skulle behandlande läkare i samråd med en avgiftningsklinik kunna lägga upp en behandlingsstrategi i öppen vård, så att patienten slapp springa runt till många doktorer för att undvika abstinensbesvär. Det är ju det plötsliga avbrottet i medicineringen och abstinensbesvären som patienterna är rädda för. Jag kan inte se annat än att det är ett humanare system än dagens. Med dagens system upptäcks ju ett beroende alldeles för sent. Läkarna så att säga paniksluter med sin förskrivning, och patienterna lämnas i sticket, om vi bryter sekretessen mellan läkare och apotek. Det är alltså patienten som kommer i kläm genom det här dröjsmålet, dvs. genom att man har gjort frågan till en tillsynsfråga. Därför anser jag att riksdagen borde bifalla min motion KU40, som det hänvisas till i reservation 3 – avseende mom. 4 i betänkandet.

För tids vinnande kommer jag inte att begära votering på den här punkten. Jag ville dock göra det här inlägget.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 9 §.)

8 § Kommunala dispensavgifter i trafikärenden

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU37 Kommunala dispensavgifter i trafikärenden (prop. 1990/91:157).

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 9 §.)

9 § Riksdagens byggnader

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU45 Riksdagens byggnader (förs. 1990/91:18).

Anf. 36 HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Vi moderata ledamöter i konstitutionsutskottet anför i ett särskilt yttrande mycket kritiska synpunkter på det av riksdagens förvaltningsstyrelse framlagda förslaget om projektering av en fastighet med bostäder för riksdagsledamöter i kvarteret Ormen vid Slussen här i Stockholm.

Vi påtalar att det föreslagna projektet, och det handlar då om en ytterst svårbebyggd tomt, kommer att leda till mycket höga kostnader. Varje lägenhet om 47 kvadratmeter beräknas i nuläget kosta 2 milj.kr. Med säkerhet blir det fråga om en ännu högre kostnad när det hela skall förverkligas. Detta kan med rätta betecknas som orimligt dyrt i jämförelse med den normala kostnaden för en lägenhet av motsvarande storlek. Hyreskostnaden torde bli ca 25 000 kr. per månad, vilket är mer än hela riksdagsarvodet som sådant. Dessutom förutsätter det här en kraftig subventionering med skattemedel.

Enligt vår mening borde därför förvaltningsstyrelsen ha prövat andra alternativ, t.ex. genom kontakter på den privata bygg- och fastighetsmarknaden, innan projekteringsförslaget lades fram för riksdagen.

När den moderata riksdagsgruppen i går diskuterade detta ärende ansågs vad vi påtalat vara så anmärkningsvärt att gruppen ej fann det möjligt att ställa sig bakom det föreliggande förslaget. I första hand borde en ny prövning av hela frågan komma till stånd. Därest detta ej låter sig göras, borde hela projekteringen stoppas.

Fru talman! I enlighet med riksdagsgruppens ställningstagande yrkar jag alltså i första hand att ärendet återremitteras till konstitutionsutskottet. I andra hand yrkar jag avslag på utskottets hemställan i dess helhet när det gäller detta ärende.

Anf. 37 IVAR FRANZÉN (c):

Fru talman! Självfallet delar Börje Hörnlund och jag KUs uppfattning att det är viktigt att riksdagens ledamöter har tillgång till en bostad med rimlig standard under den tid som de utövar sitt uppdrag i Stockholm.

Detta får dock inte innebära att riksdagen accepterar orimligt höga kost-

nader. Visst kan en del av de mycket höga kostnaderna förklaras av komplicerade grundläggningsförhållanden, av ett centralt och trångt läge, av ett högt kostnadsläge på byggmarknaden, av de höga kostnader som är förenade med storstaden och koncentrationen av bebyggelse, av ett dåligt utnyttjande av den totala byggytan samt av kostnadsfördelningen mellan staden och riksdagen.

Men detta gör inte en investering om ca 35 000 kr. per kvadratmeter lägenhetsyta acceptabel. Någon kanske reagerar då och säger att det är fel att bara se till lägenhetsytan. Men det är ju sådana uträkningar som vi har nytta av. Även om vi tar med övrig uthyrningsbar yta blir kostnaden över 30 000 kr. per kvadratmeter. En av de stora nackdelarna med projektet är alltså att den totala byggytan utnyttjas mycket dåligt.

Jag vill göra en jämförelse, även om också den har sina brister. Jag har i dagarna medverkat i en upphandling av 64 lägenheter i Göteborgsregionen. Standarden är minst lika hög som i riksdagslägenheterna. Totalkostnaden är 9 300 kr. per kvadratmeter lägenhetsyta, dvs. ungefär en fjärdedel av kostnaden för riksdagslägenheterna.

Det finns säkert många som lyssnar som säger att det här är en oriktig jämförelse. Självklart har jämförelsen sina begränsningar. Dessa 64 lägenheter ligger inte i centrala Göteborg. Grundförhållandena är mindre komplicerade, men det krävs ändå en mycket omfattande s.k. korrosionspålning. Lägenheterna är i genomsnitt 80 kvadratmeter, vilket sänker kostnaden per kvadratmeter; riksdagslägenheterna är på 57,6 kvadratmeter. I detta Göteborgsprojekt ingår en mycket avancerad energianläggning, som gör att 90 % av lägenheterna kommer att använda förnybar energi.

Jämförelsen ger ändå ett par viktiga besked. På byggmarknaden i Göteborg finns det i dag en god konkurrens, vilket har pressat ned priserna. Denna konkurrenssituation kommer i slutet av 1991 och i varje fall under 1992 att i betydande omfattning finnas också i Stockholm. Detta bör förvaltningsstyrelsen och förvaltningskontoret verkligen utnyttja.

Beräknad projekteringskostnad bedömer jag också som orimlig. Inkl. tidigare medelsanvisning blir kostnaden ca 14 miljoner. Det motsvarar 5 300 kr. per kvadratmeter lägenhetsyta, eller nästan 60 % av totalkostnaden för det projekt som jag redovisade här ovan. Projektet i kvarteret Ormen vid Slussen belastas hårt av dåligt utnyttjad byggyta. Endast ca 60 % av byggytan är uthyrningsbar. Redan detta borde ha gjort förvaltningsstyrelsen tveksam till projektet.

KU förutsätter att förvaltningskontoret ytterligare prövar kostnadsfördelningen mellan staden och riksdagen. Det är bra att denna prövning sker, men skall det bli resultat krävs framgångsrika förhandlingar med staden. Jag förutsätter att KUs skrivning skall tolkas som en uppmaning till förhandlingar.

KU har vidare ansett att riksdagen inte kan besluta om entreprenadform. Detta är säkert korrekt. Däremot är det mycket vanligt att riksdagen i sin medelsanvisning lägger en styrning. Riksdagen har en primär uppgift att hushålla väl med skattebetalarnas pengar. Jag ifrågasätter att en projektering till en kostnad på 12,5 milj.kr. för 45 lägenheter är god hushållning. Därför borde inte dessa pengar ha beviljats.

Nu säger KU att entreprenadform skall avgöras av förvaltningskontoret.

Jag vill rikta en uppmaning till förvaltningsstyrelsen, som har ansvaret för ledningen av förvaltningskontoret, att känna ett utomordentligt stort ansvar för dessa beslut när det gäller entreprenadform och över huvud taget de åtgärder som vidtas för att pressa ned kostnaderna. Med en, vågar jag säga, mångårig erfarenhet av upphandlingar av byggnadsentreprenader tillåter jag mig hävda att det i det upphandlingsläge som vi kan förvänta oss den närmaste tiden är möjligt att genomföra den planerade byggnationen till en starkt reducerad kostnad. Min bedömning är att bästa formen är en modern och styrd totalentreprenad.

KU har i väsentliga delar beaktat vad Börje Hörnlund och jag skriver i vår motion. Vår målsättning är inte att stoppa projektet utan att få projektet genomfört till en rimlig kostnad. Det är alltså vår primära målsättning.

Fru talman! Jag yrkar ändå bifall till motionen, men jag avser inte att begära votering. Jag vill i stället rikta en uppmaning till förvaltningsstyrelsen att på allt sätt medverka till att om projektet genomförs – KU har sagt att man inte tagit ställning – så skall det vara till en väsentligt lägre kostnad än den nu redovisade.

Beträffande Hans Nyhages återremissyrkande är det tveksamt om återremiss kommer att medföra något nytt i ärendet. Är det inte fråga om förtroende – hur våra valda representanter i förvaltningsstyrelsen kommer att handlägga ärendet? Har vi förtroende för dem, kommer de att fullfölja detta på ett riktigt sätt. Sedan tycker jag – detta är också anledningen till att jag yrkar bifall till motionen – att det är onödigt att bevilja 12,5 miljoner som man absolut inte vill skall användas till projektering. Då hamnade jag ändå på den slutsatsen att riksdagen – jag hoppas att KUs ordförande instämmer – bör betona i sin uppmaning till förvaltningsstyrelsen att förvaltningsstyrelsen verkligen tar i denna fråga på allvar och fullföljer de intentioner i motionen som KU har ställt sig bakom.

Anf. 38 KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Fru talman! Jag har följt det här ärendet som ledamot i arbetsgruppen för ledamöternas bostäder och senare även som suppleant i förvaltningsstyrelsen. Jag känner tämligen väl till detta projekt.

Låt mig först på miljöpartiet de grönas vägnar säga att vi i vår riksdagsgrupp helt instämmer i att riksdagsledamöterna skall ha ett rimligt boende under sin vistelse i Stockholm. Vi ställer alltså inte upp på tanken att vi skall bo i studentkorridorer eller liknande, vilket har diskuterats. Från miljöpartiets sida menar vi helt klart att en förutsättning för att ledamöterna skall kunna ha en förankring ute i landet, från Skåne till Norrland, är att de har ett bekvämt leverne i Stockholm när de är här. Nog om detta, men det var nödvändigt att understryka detta.

Vad gäller entreprenadformer vill jag säga att när vi diskuterat detta har ibland frågan kommit upp om inte Stockholms stad skulle kunna ta en större andel av kostnaderna. Jag tycker att vi kanske borde ha drivit på dessa frågor litet mera både i arbetsgruppen och i förvaltningsstyrelsen. Det är faktiskt så – nu måste jag gå till historiebeskrivningen – att det var en arkitekttävling om det här bygget. Det framkom två förslag: ett som populärt har kallats Osten och som egentligen är en pendang till ett ganska voluminöst kollektivt

kontorshus på andra sidan gatan och en mera sparsmakad och delikat lösning av arkitekten Chet Kanra. Från början fanns det majoritet i riksdagen för att riksdagen skulle bygga den stora "Osten" som enligt mitt tycke skulle ha varit ett ganska anskrämligt monument. Det var mycket glädjande att vi till slut kunde få en majoritet för det mera sparsmakade förslaget. Det är det som vi nu diskuterar och som har blivit få fruktansvärt dyrt i efterhand.

Bakgrunden är alltså den att vi efter en nogrann studie av de olika arkitektförslag som lagts fram kommit till en mycket bra lösning, en lagom komplettering av de känsliga kvarteren på Söder intill Slussen. Precis som Ivar Franzén var inne på beror de stora kostnaderna på att det inte är så bra utnyttjande av kvartersmarken, därför att det just är en sparsmakad lösning som inte innebär att man bygger så mycket man någonsin kan på den givna markytan. Man kan knappast tala om markyta, eftersom man inte vet var den fasta marken går. Därför är det väldigt svårt att avgöra hur stora grundläggningskostnaderna blir.

Om man väljer totalentreprenad eller generalentreprenad innebär detta att riksdagen, dvs. staten, genom entreprenadformen försäkrar sig om hur höga kostnaderna blir. Vilken entreprenör som helst tar självfallet till i överkant så att han inte råkar i svårigheter när kontraktet med riksdagen skall fullföljas. Man måste alltså föra en helt annan diskussion om vilken entreprenadform man skall välja. För min del anser jag nog att former med löpande räkning är mycket bättre.

Vid kvarteret Jason, där det har byggts bostäder för riksdagens räkning, använde man sig av löpande räkning, medan man hade ett fast entreprenadavtal när det gällde Ormsaltaren. Såvitt jag förstår var det mycket lättare att få rättelse och att få arbetet väl utfört i fråga om Jason än vad som var fallet vid Ormsaltaren.

Vid komplicerade grundläggningsförhållanden kan det vara värdefullt att träffa ett avtal om löpande räkning. Då står riksdagen, staten, för försäkringskostnaderna vid obehagliga överraskningar. Staten försäkrar sig över huvud taget aldrig vid annan verksamhet. Staten brukar inte bry sig om försäkringar av det slag som det privata näringslivet och privatpersoner behöver göra.

När förvaltningsstyrelsen godtog detta förslag hade vi lyckats få till stånd en stadsbildsförsköning genom att ändra majoriteten från den – som det allmänt anses i arkitektkretsar och kulturbevararkretsar – anskrämliga s.k. Osten till ett mer sparsmakat förslag. Det var skönt att vi kom så långt. Nu visar det sig att det blir väldigt dyrt och att kostnaderna beror på grundläggningsförhållandena. Jag skulle vilja se att man försökte förhandla med Stockholms stad, som ju får stadsbildsförsköningen. Stockholms stad borde därför vara intresserad av att bidra till kostnaderna.

Fru talman! Jag instämmer i första hand i Hans Nyhages yrkande.

Anf. 39 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Den här frågan har ju behandlats i utskottet och i det aktuella betänkandet finns det ingen reservation. Däremot föreligger det särskilda yttranden från moderata samlingspartiet, vänsterpartiet och miljöpartiet.

När vi behandlade det här ärendet i konstitutionsutskottet koncentrerade

vi oss på övergripande frågor, såsom riksdagens ledamöters servicebehov när det gäller bostäder. Jag har inte upplevt att några av talarna i det fallet har någon skiljaktig mening, utan där är vi ganska överens.

De frågor som Ivar Franzén talade om och som berörs i motionerna har inte utskottet – det måste jag erkänna – någon särskild sakkunskap att bedöma. Jag tror inte heller att jag kan gå i någon detaljdiskussion med Ivar Franzén i detta avseende.

Vi har under beredningen av ärendet försökt fråga ut förvaltningskontoret och vi har erhållit kompletterande upplysningar. Vi har också inhämtat uppgifter om byggnadskostnader för jämförbara fastigheter som byggts under senare tid inom centrala områden med mycket komplicerad grundstruktur.

Jag har kommit fram till samma slutsats som Ivar Franzén, nämligen att detta handlar ändå ytterst om vårt förtroende för förvaltningsstyrelsen och förvaltningskontoret. Det är de som har att svara för byggnader. Utskottet säger därför att frågan rörande t.ex. entreprenadform skall avgöras av förvaltningskontoret. Jag vill då understryka att vi är självfallet intresserade av att denna styrning görs så att kostnaderna pressas ned så mycket som möjligt. Vi har väl så pass bra kontakt mellan partierna och våra företrädare i förvaltningsstyrelsen att detta resultat kan uppnås.

Ett bifall till detta förslag innebär inte att riksdagen därmed tar definitiv ställning till genomförande av projektet. Jag vill dessutom understryka – Ivar Franzén tog också upp detta – att om projektet skall fullföljas utgår utskottet ifrån att förvaltningskontoret ytterligare prövar kostnadsfördelningen mellan staten och riksdagen.

Hans Nyhage undertecknade utan reservation detta enhälliga betänkande. Nu förklarar han att hans parti har ändrat sig. Hans Nyhage yrkar således avslag. Jag brukar vara försiktig i mina kommentarer, men jag vill bara säga att en sådan helomvändning under tiden från utskottsbehandling fram till kammarbehandling är glädjande nog utomordentligt ovanlig här i riksdagen. Det är uppenbart för alla att en sådan helomvändning medför att betänkandet ger en dålig information till övriga riksdagsledamöter inför voteringen. Jag hoppas att det är sällsynt att man på det här sättet ändrar sig från tiden för justeringen av betänkandet fram till kammarbehandlingen.

I likhet med Ivar Franzén anser jag att det inte finns något positivt att vinna i en återremiss till utskottet. Jag yrkar således avslag till återremissyrkandet. Däremot yrkar jag bifall till utskottets hemställan, som innebär en tillstyrkan av förvaltningsstyrelsens förslag till projekteringsanslag.

Anf. 40 IVAR FRANZÉN (c):

Fru talman! Jag börjar med att konstatera att Börje Hörnlunds och min motion har lett till avsedd effekt, nämligen att uppmärksamheten har fästs vid dessa orimliga kostnader. Jag vill återigen understryka vikten av att förvaltningsstyrelsen tar sitt fulla ansvar. Man har utomordentligt goda möjligheter att visa ett bra resultat.

Jag skall inte ägna för mycket tid åt tekniska saker, men med anledning av Kjell Dahlströms inlägg vill jag ändå rikta en varning till förvaltningsstyrelsen för att ge sig in på någon sorts löpande-räknings-upphandling. Det vore att underskatta den mycket omfattande kompetens som finns hos väldigt

många byggföretag i Stockholm. Ge dessa byggföretag en rimlig tid att räkna på en totalentreprenad! De är säkerligen beredda att ta det fulla funktionsansvaret. Finessen med totalentreprenad är att man köper funktioner och inte en massa detaljer som alltid drar med sig extra kostnader och som gör att ansvaret ligger kvar på beställaren. Här ligger ansvaret odelat på entreprenören. Och det är just vid komplicerade förhållanden en klar fördel. I det förväntade upphandlingsläget är jag alldeles övertygad om att det finns ett antal entreprenörer i Stockholm liksom i Göteborg som är beredda att se seriöst på detta och ge ett mycket konkurrenskraftigt pris.

Anf. 41 HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Ingen av dem som har varit närvarande i konstitutionsutskottet vid detta ärendes handläggning kan hävda annat än att vi från moderat håll framförde mycket stark kritik framför allt beträffande de synnerligen höga kostnaderna men även beträffande att andra alternativ ej har prövats. Vi var högst betänkta när det gällde att reservera oss men valde till slut att markera vår kritiska inställning genom ett särskilt yttrande. Jag är fullt medveten om att detta ställningstagande inte var något avslagsyrkande. Men vår kritiska inställning har klart markerats i detta särskilda yttrande, vilket även Olle Svensson torde kunna erkänna.

Nu har riksdagsgruppen diskuterat frågan och kommit till slutsatsen att man borde pröva frågan en gång till. Och det var faktiskt mitt första yrkande, Olle Svensson – återremiss för ny prövning i fullt förtroende för våra ledamöter i förvaltningsstyrelsen och för förvaltningskontoret. Jag finner därför inte att det som jag framför här i dag är särskilt anmärkningsvärt.

Olle Svensson talar om helomvändning och är mycket kritisk. Jag tycker att just Olle Svensson skall vara försiktig med att tala om helomvändningar. Maken till helomvändningar som vi har fått uppleva från socialdemokratiskt håll inkl. Olle Svensson under det senaste året får man nämligen sannerligen leta efter.

Anf. 42 KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Fru talman! Helomvändningar är bra om man fortsätter att tänka. Man fortsätter att tänka så länge man kan göra helomvändningar, om man säger så. Att inte våga ändra en uppfattning är en svaghet i en demokrati, måste jag säga. Jag har därför ingenting emot att människor kan tänka om.

Efter den diskussion som vi nu har haft här i kammaren skulle jag finna det högst besynnerligt om inte konstitutionsutskottet eller förvaltningsstyrelsen och kanske arbetsgruppen för ledamöternas bostäder får ansvaret att se över det här projektet en gång till. Jag tycker att diskussionen här är så pass allvarlig och kritisk mot detta projekt på grund av den enorma kostnad som vältras över oss att det måste bli kammarens beslut. Oavsett om det blir en återremiss till konstitutionsutskottet eller avslag kommer förvaltningsutskottet så småningom få ta tag i detta. Och jag finner att det då är mycket lämpligt att man går in i förhandlingar med Stockholms stad, om man över huvud taget kan se någon rimlig ekonomi i att fullfölja projektet.

Fru talman! Jag vill också säga att vi har fogat ett särskilt yttrande till be-

tänkandet, och jag ansluter mig till partiets kritiska hållning genom Hans Leghammars särskilda yttrande som är fogat till betänkandet.

Anf. 43 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Jag vill inte förmena någon att ändra sig. Vad jag litet stillsamt påpekade var att det här betänkandet i sin nuvarande form utgör en dålig information till riksdagens ledamöter. Här har nu två partier ändrat sitt ställningstagande, vilket jag beklagade, och jag ansåg att det borde kunna undvikas.

I sakfrågan står jag emellertid kvar vid att det inte finns någonting att vinna på att bifalla ett återremissyrkande. Jag vill också understryka att våra förtroendevalda i förvaltningsstyrelsen har möjlighet att ta intryck av denna debatt och genomföra detta projekt på ett så bra sätt som möjligt och bringa ned kostnaderna så mycket som möjligt. Jag har förtroende för att så kommer att ske och står fast vid utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Företogs till avgörande konstitutionsutskottets betänkanden 1990/91:KU21, KU36, KU42, KU34, KU37 och KU45.

Konstitutionsutskottets betänkande KU21

Mom. 1 (förhandsgranskning av filmer och videogram)

Utskottets hemställan bifölls med 273 röster mot 28 för reservationen av Hans Leghammar. 8 ledamöter avstod från att rösta.

Elver Jonsson (fp) och Claes Roxbergh (mp) anmälde att de oavsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 2–9

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande KU36

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande KU42

Mom. 4 (utrikesnämndens sammansättning)

Utskottets hemställan bifölls med 275 röster mot 38 för reservation 2 av Bo Hammar och Hans Leghammar.

Mom. 5 (sanningsförsäkran vid utskottsutfrågning)

Utskottets hemställan bifölls med 234 röster mot 78 för reservation 3 av Hans Nyhage m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 9–10 (riksdagens budgetprocess, m.m.)

I dessa moment föreslogs ändringar i huvudbestämmelserna i riksdagsordningen. Av ändringsförslagen framgick att ändringarna önskades bli genom-

förda med ett enda beslut. För bifall härtill krävdes att minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter förenade sig om beslutet. Beslutet skulle fattas genom omröstning med omedelbar rösträkning.

Utskottets hemställan bifölls med 311 röster mot 0 för avslag, dvs. utskottets hemställan hade bifallits med minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande KU34

Mom. 5 (sekretess inom myndigheter på hälso- och sjukvårdsområdet)

Utskottets hemställan bifölls med 163 röster mot 151 för reservation 4 av Birgit Friggebo m.fl.

Mom. 10 (en generell översyn av sekretesslagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande KU37

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande KU45

Återförvisningsyrkandet

Kammaren avslog med 217 röster mot 95 det av Hans Nyhage under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga yrkanden

Först biträddes Hans Nyhages under överläggningen framställda yrkande om avslag på utskottets hemställan – som ställdes mot motion K45 av Ivar Franzén och Börje Hörnlund – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 212 röster mot 81 för avslag. 21 ledamöter avstod från att rösta.

Beslut om uppskjuten votering

På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av kammarens arbetsplenum onsdagen den 15 maj.

10 § Anslag till rättshjälp m.m.

Föredrogs
justitieutskottets betänkande
1990/91:JuU27 Anslag till rättshjälp m.m. (prop. 1990/91:100 delvis).

Anf. 44 GÖTHE KNUTSON (m):

Fru talman! Till detta betänkande, som handlar om rättshjälp, har vi moderater fogat tre reservationer. Jag ställer mig bakom dessa reservationer, nr 1, 2 och 4, och vill nu yrka bifall till reservationen 4.

Den första av de här reservationerna har sin grund i motioner av Charlotte Cederschiöld m.fl. samt av Mona Saint Cyr och Ewy Möller. Man konstaterar i de här reservationerna att den allmänna rättshjälpen i praktiken har avskaffats vid angelägenhet rörande bodelning. Effekten är att många kvinnor har fråntagits den ekonomiska möjligheten att kämpa för sin rätt. Mannen drabbas mer sällan, eftersom han i flertalet fall får sitt ägande skyddat mot rättsprövning genom den nuvarande lagstiftningen. Enkelt uttryckt: Vid bodelningar hamnar kvinnan ofta i ett ekonomiskt underläge.

I den motion som Charlotte Cederschiöld har väckt tillsammans med några andra moderater, däribland jag själv, konstateras också att om staten inte ens är beredd att låna ut medel för senare återbetalning, för att nå rättvisa i de här fallen, förefaller det som om staten inte bedömer det som angeläget att de drabbade grupperna – det är oftast kvinnorna – får rättvisa förhållanden. Vi moderater konstaterar att den översyn av rättshjälpslagen, RHL, som för närvarande görs bör leda till, att möjligheterna åter öppnas för att man vid bodelning i samband med skilsmässa skall få ett temporärt ekonomiskt stöd i form av rättshjälp. Vi konstaterar också att makar med bodelningsproblem inte bör ha sämre möjlighet att få rättshjälp än andra personer med juridiska problem.

Dessa motioner, som alltså ligger till grund för reservation 1, slutar i en hemställan om att regeringen begär förslag till sådan ändring i rättshjälpslagen att inskränkningen vad avser bodelning mellan makar avskaffas.

I reservation 2 handlar det om rättshjälp till småföretagare. Bakom den reservationen finns en motion av Ewy Möller, framliden ledamot av kammaren, och Mona Saint Cyr. I motionen konstateras att den nuvarande praktiska rättstillämpningen enligt rättshjälpslagen ibland upplevs som alltför restriktiv. En enmansföretagare kan mycket väl råka minst lika illa ut ekonomiskt som någon löntagare. Löntagaren är, till skillnad från enmansföretagaren, bokstavligen inbäddad i trygghetslagar. Relativt sett diskrimineras näringsidkare i detta avseende.

Självklart skall allmän rättshjälp inte utgå till företag och företagare när rättegångskostnaderna naturligt integreras i verksamheten. Men vi anser att bedömningen bör vara en annan då lagen prövas gentemot en småföretagare som i sak inte skiljer sig mycket från löntagaren och löntagarens förutsättningar att erhålla rättshjälp. Småföretagare bör kunna få ekonomiskt bistånd i rättsliga angelägenheter i samma mån som det kommer löntagare till del. Det är vår hemställan och som jag sade återkommer den i reservation 2.

Reservation 4 bygger på en kommittémotion av den moderata lag- och justitiekommittén med Rolf Dahlberg som första namn.

Motionen handlar i sin helhet om stöd till brottsoffer. Vi har i flera avsnitt ganska grundligt behandlat de problemen. Vi kan konstatera att det i fjol begicks inte mindre än 1,2 miljoner brott. Det är den siffra vi har att tillgå; mörkertalet, som det heter numera, är sannolikt ganska stort, eftersom så många människor inte finner det mödan värt att anmäla t.ex. ett inbrott eller en misshandel. Ibland händer det att man inte anmäler t.ex. misshandel därför att man är rädd för repressalier från den eller dem som gjort sig skyldiga till brottet, alltså våldsverkarna.

Det är väldigt många människor som är offer för våldet och brottsligheten i vårt land. En stor del av dem skulle behöva hjälp och vägledning och till att börja med information om sina rättigheter och om hur man skall gå till väga i vårt komplicerade, ofta mycket byråkratiska samhälle. Det är naturligtvis vår uppfattning – vi moderater har i alla fall den uppfattningen – att samhället, staten och kommunerna skall ställa upp för att ge rättslig trygghet åt envar medborgare. Det innebär också att man måste kunna få möjlighet till rättshjälp. Det är minsann inte alla som har råd att själva betala.

Vi konstaterar också att det finns en rätt till skadestånd vid inbrott, men att många finner att de ändå har gjort stora förluster. Vi har väl alla och envar ofta hört om sådana fall där människor säger: Det har inte varit möjligt att få rätsida på det här. Jag är glad att jag fick behålla livet och inte blev alltför sönderslagen. Men den ekonomiska kompensationen har jag inte fått. Jag visste inte hur jag skulle gå till väga.

I den motion jag nu talar om, Ju825, som jag rekommenderar till läsning, finns på s. 8 ett avsnitt med rubriken Ge brottsoffren rättsligt stöd. Där framgår att man i vissa fall kan få hjälp med målsägandebiträde. Men det gäller endast i samband med rättegång. Brottsoffren kan även i viss utsträckning få rättshjälp och därmed anlita juridiskt biträde. I många situationer är dock möjligheten mycket begränsad. Många brottsoffer har behov av stöd och hjälp för att bevaka sin rätt efter brottet. Det kan vara fråga om kontakter med myndigheter, såsom exempelvis brottsskadenämnden och försäkringsbolag. Det är ju inte alltid som det i försäkringsvillkoren är särskilt väl utsatt, med väl synlig skrift, vilken rättighet och möjlighet som försäkringstagaren har. Här skulle en jurist kunna vara till hjälp. Ett sådant behov av rättshjälp kan också finnas hos efterlevande till någon som avlidit till följd av brott; dess värre är de många.

Det är alltså vår mening att allmän rättshjälp skall kunna beviljas i betydligt större omfattning till personer som utsatts för allvarligare brott; förutom våldsbrott vill jag också nämna bostadsinbrott.

Även i andra fall då offret allvarligt skadats fysiskt, psykiskt eller ekonomiskt, bör sådan rättshjälp kunna beviljas. Det bör därför, anser vi moderater, vidtas sådana ändringar i rättshjälpslagen att det klart framgår att rättshjälp skall kunna utgå i de situationer som jag här har nämnt.

Herr talman! Jag ställer mig alltså bakom reservationerna 1 och 2, men yrkar bifall endast till reservation 4, av skäl som kammarens närvarande ledamöter så väl känner till: för att spara tid så här i slutet av en session.

Anf. 45 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Ett flertal förbättringar har under senare år skett i syfte att förbättra brottsoffrens situation på olika områden; förbättringar som vanligtvis initierats av oppositionen, vilket jag vid ett tidigare tillfälle anfört här i kammaren. Bl.a. har möjligheterna att få målsägandebiträde kraftigt förbättrats på flera områden. Resultatet har blivit en mängd tillkännagivanden till regeringen – även under nuvarande riksdagsår.

Tyvärr har inte regeringen alltid tagit tillräckligt allvarligt på riksdagens uttalanden. Ett exempel på detta ser vi i punkt 15 under hemställan. Här känner sig utskottet föranlett att upprepa ett tillkännagivande vad gäller personer som utsatts för brott utomlands. Ett liknande motionskrav har tidigare framförts från centern. Det resulterade i ett tillkännagivande, som regeringen inte tycks ha tagit tillräckligt allvarligt på. Detta föranleder nu utskottet att förnya tillkännagivandet.

Centern står bakom reservation 5 i betänkandet. Den gäller rättshjälp i miljömål. Även på detta område har förbättringar skett under senare år. En tidigare centermotion har lett till förbättringar för enskilda som drabbats av problem bl.a. inom fastighetsområdet. Särskilt utsatta är de som drabbats av mögel i sina hus. Här har skapats möjligheter till hjälp genom en mögelfond. Tyvärr visar det sig att detta inte är tillräckligt. Det har påtalats i en ny centermotion. Den motionen är faktiskt baserad på miljöskadeutredningens förslag.

Miljöskadeutredningen föreslår att förändringar och förbättringar bör ske. Det bör införas en regel i 25 § i rättshjälpslagen, föreslår miljöskadeutredningen. Centern följer förslaget, eftersom man menar att man bör kunna få hjälp av en sakkunnigutredning när det gäller tekniska och medicinska frågor i skadeståndstvister. Vi reservanter anser att regeringen skall utarbeta ett förslag som tillgodoser detta motionskrav.

Därutöver har vi inom centern under många år tagit upp frågan om lika ersättning till nämndemän; lika ersättning för lika arbete. Nu har det emellertid beslutats om en översyn av ersättningsnormerna för nämndemännen – deras situation över lag. Därför anser vi i centern att det i nuläget inte är meningsfullt att upprepa vårt tidigare krav, utan utgår från att centerkravet om lika ersättning för lika arbete kommer att beaktas i utredningen. Jag ställer mig därför bakom reservation 5, men för tids vinnande yrkar jag inte bifall till den.

Jag vill slutligen tillägga, med anledning av Göthe Knutsons inlägg, att vi i centern naturligtvis med intresse ser fram emot att moderaterna kommer att driva reservationskraven om rättshjälp, om de hamnar i en framtida icke-socialistisk regering.

Anf. 46 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Före 1973 hade vi ett rättshjälpssystem med fri rättegång för mindre bemedlade. Detta innebar att de som hade verkligt dålig ekonomi fick fri rättegång, medan de som befann sig strax över den satta gränsen inte fick någonting alls. Det upplevdes som – och var ju – mycket orättvist, och 1973 infördes rättshjälpslagen som en social reform. Under årens gång har rättshjälpslagen varit föremål för ett antal översyner och förändringar, alla

med målet att spara pengar, vilket i sin tur lett till en kraftig urholkning av den ursprungliga lagen. I dag kan man nog med fog påstå att det bara är ett skelett kvar av ursprungsförslaget.

Nu är lagen föremål för ytterligare en översyn, där man skall analysera möjligheten att dra ner kostnaderna för staten ännu en gång. Vänsterpartiet vill ha en parlamentarisk översyn av hela rättshjälpslagen, en översyn som skall utgå ifrån grundintentionerna att allas likhet inför lagen skall råda och att ingen av ekonomiska skäl skall behöva avstå från sin rätt.

I mitten av 80-talet försämrades möjligheten till offentlig försvarare, vilket har kunnat avläsas i statistiken över antalet personer som dömts till fängelsestraff utan att ha varit företrädda i rätten av ett juridiskt ombud.

Tidigare år har vi i detta sammanhang haft en speciell motion, som vi inte har väckt i år, eftersom vi tycker att vi måste koncentrera oss på en översyn av rättshjälpslagen.

Antalet reservationer är större i detta betänkande än det var tidigare år i motsvarande betänkande. I reservationerna pekar man på att det finns luckor i lagen. De krav som ställs i dag utgår ju inte från att statens utgifter skall minska. Jag är mer för helhetsgrepp, och i stället för att försöka stoppa hål och åstadkomma ett ytterligare påbyggt lappverk vill jag få till stånd en översyn som kan belysa situationen och föreslå en rättshjälpslag som tillgodoser grundintentionen allas likhet inför lagen.

Jag vill även, herr talman, uttala min tillfredsställelse över att det nu kommer till stånd en översyn av ersättningen till nämndemän. Det är också ett gammalt vänsterpartikrav. Men jag hoppas, till skillnad från Ingbritt Irhammar, att det blir ungefär samma lösning som man har tänkt sig när det gäller kommunala politiska uppdrag, dvs. att det blir ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Jag ställer mig bakom vänsterpartiets reservation men ämnar inte begära votering. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 47 KRISTER SKÅNBERG (mp):

Herr talman! Jag ställer mig bakom reservation 3 i det här betänkandet och därmed bakom motion Ju721, där det yrkas på ökade möjligheter till rättshjälp i förvaltningsärenden.

Alla skall naturligtvis ha rätt och råd att få sin sak rättvist prövad, och många kan behöva rättshjälp för detta i ärenden där allmän rättshjälp inte beviljas i dag. Det gäller t.ex. skatteärenden, arbetsskadeärenden, sociala ärenden, ärenden som rör felbehandling av läkare, samt bygglovs- och planärenden.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till reservation 6, som bygger på motion Jo816 om åtgärder mot miljöskadlig verksamhet. I reservation 6 yrkas på ökad rättshjälp i miljömål. Vi vill ha rättshjälp för att enskilda personer och organisationer bättre skall kunna stoppa miljöförstöringen som drabbar marken, luften och vattnet omkring dem. Det gäller alltså vad vi kan kalla lokal miljöpåverkan, möjligheten att skydda sig och de sina, djur och natur där man bor och verkar. Det vore rimligt att organisationer och enskilda kunde få den här möjligheten att via domstolar skydda sig mot miljöförstöring och miljöbrottslighet.

Centerns reservation 5 är värdefull men inte tillräcklig. Den gäller större saker, den gäller inte de enskildas möjligheter att skydda sig, och den gäller heller inte t.ex. miljöorganisationernas möjlighet att driva sådana här frågor.

Slutligen vill jag, herr talman, ställa mig bakom reservation 8, där det yrkas att riksdagen skall begära en utredning om de s.k. rättshaveristernas situation.

Anf. 48 SIGRID BOLKÉUS (s):

Herr talman! I betänkandet anvisar utskottet ett förslagsanslag till rättshjälpen på 645 milj.kr. Det är en ökning från i fjol med drygt 218 milj.kr. Från budgetåret 1988/89 har kostnaderna för rättshjälpen ökat kraftigt. Även om det inte finns säker statistik som ger svar på frågan varför kostnaderna skjutit i höjden, vet vi att riksdagen de senaste åren fattat viktiga och angelägna beslut angående rättshjälp, och de besluten kostar pengar. Lagen om målsägandebiträde trädde i kraft den 1 juli 1988. Den 1 januari 1991 utvidgades den lagen, och den 25 april i år fattade vi beslut om ytterligare utvidgning.

När det gäller rättshjälpsansökningar var det före 1988 en övervikt på rättshjälpsnämnderna i fråga om allmän rättshjälp. I början av 1988 blev det en övervikt av utlänningsärenden. Riksdagen hade beslutat om ökade möjligheter för flyktingar att få advokathjälp, dels för att de bättre skulle kunna tillvarata sin rätt, dels för att man skulle försöka förkorta väntetiderna. Vi har också beslutat om att höja inkomstgränsen för allmän rättshjälp, och vi har sänkt egenavgiften. Arvodet för advokathjälp har ökat både på grund av att advokaternas egna kostnader ökat och på grund av att det nu är moms på advokattjänster. Timkostnaden är i dag 825 kr. för arbete och 740 kr. för tidsspillan.

Riksrevisionsverket skall nu analysera möjligheterna att minska kostnaderna och se om reformens syfte uppfylls, nämligen att förbättra den enskildes möjligheter att få tillgång till juridisk hjälp i rättsliga frågor.

Sedan lagen om rättshjälp tillkom har den ständigt utvärderats, och inskränkningar har gjorts på vissa områden medan andra utvidgats eller tillkommit. Jag är ledamot i rättshjälpsnämnden i Sundsvall, och även om jag inte har uppgiften att komma med sparförslag anser jag att dessa många omflyttningar från en flyktingförläggning till en annan fördyrar. Jag känner inte till skälen bakom dessa beslut. Men för rättshjälpen innebär det merarbete och ökade kostnader.

Om en flykting i t.ex. Flen beviljats rättshjälp och fått en advokat och skall sedan förflyttas till Hofors, står rättshjälpsmyndigheten eller rättshjälpsnämnden, om ärendet överklagas, inför valet att byta advokat eller att det blir dyra resor och telefonsamtal. Om ärendet inte hunnit så långt blir det oftast byte av advokat, vilket innebär att ett nytt biträde i Hofors skall sätta sig in i de fakta som finns. Får flyktingen behålla sin gamla advokat i Flen, för att det finns starka skäl härtill, blir det dyra resekostnader. Regeln är att klienten uppsöker advokaten och inte tvärtom. Även om det är invandrarverket och inte rättshjälpen som betalar resor till advokatens kontor tas dessa pengar i båda fallen från allmänna medel.

Herr talman! Jag vill också ta upp några av önskemålen i motionerna.

Det är inte lätt att få rättshjälp i tvister vid bodelning. Lagstiftarna uttalade att rättshjälp inte kan beviljas bara för att makarna har svårt att samarbeta och finner bodelningsfrågorna svårhanterliga. Reglerna för allmän rättshjälp vid bodelning har ändrats flera gånger, senast i proposition 1987/88:73 som bygger på rättshjälpskommitténs förslag. Utskottet uttalade i betänkandet 1988/89:JuU19 att det kunde finnas anledning att närmare studera om de nya reglerna medfört en alltför restriktiv bedömning av rättsligt bistånd vid bodelning.

Den 20 mars 1990 hölls en hearing på justitiedepartementet dit personer inbjudits som i sitt dagliga värv kommer i kontakt med bodelningsfrågor. Jag bad att få lyssna till hearingen, och det fick jag. De frågor som deltagarna fått i förväg var:

1. Är möjligheten att få rättshjälp vid bodelning alltför begränsade?
2. Om så är fallet, för vilka situationer bör man överväga att ändra reglerna?

Det stod naturligtvis mötesdeltagarna fritt att lämna synpunkter på andra frågor med anknytning till rättshjälp och bodelning. Vid samtalen ansåg några att reglerna var för restriktiva, och de gav exempel på olika fall där man borde kunnat få rättshjälp vid bodelning. Det märkliga var att praxis tillämpades så olika i rättshjälpsnämnderna. Det som i en rättshjälpsnämnd föranledde ett självklart beviljande betydde avslag i en annan.

Det rådde dock enighet om att de gamla reglerna var för generösa och att det var orimligt att dyrbar rättshjälp skulle utgå till gräl mellan makar om småsaker, t.ex. om jultomten som brukar stå vid granen och kaffeservisen från lysningsdagen. Fast det handlade om bodelning blandades i flera fall också vårdnad om barnen in. En del bodelningsärenden blev så dyra att boets värde knappt översteg kostnaderna för rättshjälpen. Efter hearingen ökade antalet beviljade ansökningar i bodelningsärenden.

Liksom övriga partier i utskottet anser vi socialdemokrater att det är viktigt att frågan följs upp så att praxis inte blir strängare än vad lagstiftaren har tänkt sig. På s. 5 i betänkandet poängterar utskottet att utskottet ser med tillfredsställelse på att det sker en fortlöpande bevakning av praxis i bodelningsärenden.

När det gäller rättshjälp till näringsidkare tittar man på vilken verksamhet det gäller, om den är begränsad i sin omfattning, ekonomin, personliga förhållanden och omständigheter i övrigt. Omsättningen kan uppgå till miljonen utan att det utgör hinder för rättshjälp. Målaren som betalat för en leverans färg men inte fått varan kan få rättshjälp, likaså snickaren som jobbat på ett hus men inte fått betalt. Om han eller hon har en ekonomisk situation som kan jämställas med löntagare, är det enligt dagens regler möjligt att bevilja rättshjälp. Årsinkomsten får inte överstiga 207 900 kr. Men har t.ex. målaren två barn att betala underhållsbidrag till höjs gränsen med 14 850 kr. per barn. Om han har en förmögenhet läggs ett belopp till den beräknade årsinkomsten, och har han skulder dras ett belopp ifrån.

Även den som blir lurad innan han blivit näringsidkare kan få rättshjälp. T.ex. han som betalade in 75 000 kr. i förskott för att börja sälja möbler, men fick varken vad som utlovats eller pengarna tillbaka. För extraknäck vid sidan av ett ordinarie arbete beviljas i regel inte rättshjälp. Vi anser, liksom

rättshjälpskommittén, att rättshjälp till näringsidkare skall beviljas i den utsträckning som förutsatts.

Miljöpartiet har föreslagit att rättshaveristerna, som till antalet kan vara hundratusentals, skall få en förbättrad situation och rättsställning och att en utredning bör tillsättas. Dessutom bör rättshjälp utgå till organisationer och enskilda som vill stoppa miljöförstöring som drabbar mark, luft och vatten. Miljöpartiet har inte föreslagit mer pengar till rättshjälpen, men anser att vi har råd med opreciserade och vidlyftiga områden. Vi socialdemokrater tycker att det är dags att även miljöpartiet tar ett ansvar för Sveriges ekonomi. Jag upprepar att timarvodet för en advokat är 825 kr., för att miljöpartiet bättre skall kunna tänka över konsekvenserna av sina förslag.

För ovanlighetens skull har vi socialdemokrater skrivit ett särskilt yttrande. Det gäller offer för brott utomlands. Vi anser att tillkännagivandet på s. 9 i betänkandet är helt onödigt. Det har bara gått några månader sedan det förra tillkännagivandet.

Den 7 november 1990 behandlade riksdagen betänkandet om en utvidgning av möjligheterna att få målsägandebiträde. Då beställde riksdagen en utredning om brottsoffer utomlands. Efter en månad, den 6 december, hölls en hearing i ämnet på justitiedepartementet. Frågan om rättsligt bistånd till brottsoffer utomlands bereds inom regeringskansliet och på flera departement. Dessutom råder inga delade meningar inom utskottet om att en utredning skall tillsättas enligt riksdagsbeslutet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 49 INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Jag noterar att socialdemokraternas representant inte kritiserar centern för den uppfattning som vi i vår reservation och miljöskadeutredningen står bakom att det vore vettigt att se över hur enskilda, inte organisationer, kan få förbättrad rättshjälp för sakkunnigutredning i tekniska och medicinska frågor i skadeståndstvister. Det gläder mig att miljöpartiet har för avsikt att stödja den reservationen om deras egen reservation faller. Informationsmässigt är det ett rimligt krav att förbättra rättshjälp i miljöfrågor. Jag är säker på att det med tiden kommer att bli så.

Informationsmässigt vill jag säga till Berith Eriksson . . .

Anf. 50 ANDRE VICE TALMANNEN:

Repliken gällde inte Berith Eriksson.

Anf. 51 INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Jag vet det.

Informationsmässigt vill jag säga till dem som är representanter i utskottet och till riksdagen att frågan om ersättning till nämndemän är svår. Dels finns en princip om lika ersättning för lika arbete som de flesta politiska partier har ställt sig bakom, dels finns verkligheten som visar att det är svårt att rekrytera om det inte ges en ersättning för förlorad arbetsinkomst. Det är därför vi tycker att den utredning som skall komma till stånd är så viktig. Det är inte alltid som principerna stämmer överens med verkligheten.

Jag hoppas att vi i framtiden skall få stöd för bättre rättshjälp i miljömål.

Anf. 52 BERITH ERIKSSON (v) replik:

Herr talman! Eftersom Sigrid Bolkéus använde mycket tid i sitt inlägg för att diskutera sina egna erfarenheter, vill jag ta tillfället i akt att säga att det var ett intressant påpekande om kostnaderna för att flytta asylsökande runt om i landet till olika förläggningar. Har Sigrid Bolkéus kontaktat arbetsmarknadsdepartementet och invandrarverket och delgett dem sina erfarenheter? Jag hoppas att Sigrid Bolkéus inte menar att man skulle försämra rättshjälpen för de asylsökande i något slags besparingssyfte utan att det är fråga om att angripa problemets kärna.

Anf. 53 KRISTER SKÅNBERG (mp) replik:

Herr talman! Det är intressant och för mig och säkert för många andra avslöjande och upprörande att utskottets majoritet i betänkandet beskriver miljöpartiets yrkande om rätten att skydda den näraliggande miljön, luften, vattnet och jorden som oprecist. Man ger intrycket av att detta är onödigt. Speciellt skulle det gälla påpekandet att vi i miljöpartiet borde ta större ansvar när det gäller ekonomiska frågor. God ekonomi innebär faktiskt också att närmiljön och hälsan måste skyddas, annars uppstår det på sikt mycket stora skador och kostnader. Det finns i alla fall risk för det. Vi kan se sådant runt omkring oss i världen. De flesta människor vet att miljöskadorna ökar i omfattning.

Verkligheten är för många det som är närmast dem själva. Att inte få möjlighet att på ett tidigt stadium stoppa miljöförstöringen, t.ex. miljöförstörande verksamhet i ens närhet, är direkt fel och kommer att leda till ökade kostnader. Vi upplever, herr talman, att vi uppträder ansvarsfullt, inte bara mot vår samtid och vår nuvarande ekonomi utan också mot framtiden och kommande generationer.

Jag är övertygad om att kommande riksdagar inte kommer att betrakta sådana krav på det sätt som har skett i utskottet nu och föraktfullt kommentera sådana förslag. Förslagen kommer i fortsättningen, jag hoppas snart, att utan vidare beviljas. Jag är övertygad om att vi i längden inte kommer att vara det enda parti som kommer att lägga fram sådana krav. Insikten, herr talman, kommer säkert att öka. Det har den gjort hos stora delar av svenska folket. Jag önskar att insikten även kommer till riksdagsledamöterna.

Anf. 54 GÖTHE KNUTSON (m) replik:

Herr talman! Jag vill med anledning av regeringspartiets företrädares argumentation mot den moderata reservationen 2 beträffande rättshjälp till småföretagare säga, att bakom motionen och reservationen finns dystra erfarenheter av den nuvarande ordningen, dvs. praxis då det gäller möjligheterna för fåmansföretagare, enmansföretagare och småföretagare att få rättshjälp.

Rättsordningen är alltför restriktiv. Möjligheterna för näringsidkare att få rättshjälp bör i vissa fall öka. Företagaren skall då jämställas med löntagare. Ingen skall få diskrimineras i ett rättssamhälle. För oss moderater är det en självklarhet att vi skall slå vakt om rättssamhället till alla delar. Då får rättvisan också kosta.

Det är alldeles givet att man inte i onödan skall anlita dyrbar rättshjälp.

Med tanke på den restriktivitet som riksdagen är känd för i så många sådana fall, ger det säkert ingen anledning till oro.

Anf. 55 SIGRID BOLKÉUS (s) replik:

Herr talman! I dagens läge, Göthe Knutson, har småföretagare som är jämställda med vanliga löntagare möjlighet att få rättshjälp. Jag instämmer i Göthe Knutsons kommentar om att rättshjälp inte skall anlitas i onödan. När man ser på olika ärenden går det att se om den sökande har kunnat teckna en rättsskyddsförsäkring. Då ges i regel inte rättshjälp. Det är inte meningen att den sökande skall ha kunnat strunta i att ta en försäkring och sedan begära allmän rättshjälp i stället. Men vi är inte beredda till en utvidgning på småföretagarområdet.

Jag tog inte upp frågan om rättshjälp i miljömål, Ingbritt Irhammar. Vi tycker inte att det finns någon anledning att ytterligare utvidga möjligheterna till rättshjälp på något av de områden som diskuteras i dag. Resurserna är begränsade, och det finns starka skäl att invänta riksrevisionsverkets översyn. När det gäller förvaltningsärenden har domstolsutredningen till uppgift att studera hur utredningsskyldigheten fungerar i praktiken.

Naturligtvis vill jag inte ha någon inskränkning i möjligheterna för våra flyktingar att få rättshjälp, Berith Eriksson. Det är ingalunda så. Men det är litet orimligt för oss i rättshjälpsnämnden när vi träffas varje måndag att av 18–20 ärenden 4–5 gäller biträdesbyten. Nu är detta så nytt – från januari – att jag har uppriktigt sagt inte talat med arbetsmarknadsdepartementet och invandrarverket om detta. Men det är ett klart problem.

Det är klart att Krister Skånberg tycker att det låter föraktfullt när vi talar om vidlyftiga och opreciserade förslag. Jag kan i och för sig uttrycka detta litet mer byråkratiskt genom att säga att det som framkommer i motionerna kommer att kräva kostnader som inte står i rimlig proportion till vad som kan uppnås på området. Jag vidhåller att miljöpartiet bör tänka över konsekvenserna av de förslag partiet ställer.

Anf. 56 GÖTHE KNUTSON (m) replik:

Herr talman! Jag vill bara erinra Sigrid Bolkéus om vad som står i vår reservation. Det gäller de näringsidkare som skall jämställas med löntagare eller som helt enligt lagens bokstav och tillämpning jämställs med löntagare. De får inte enligt vår uppfattning diskrimineras. Det är vad som har hänt och kommer att hända ända till dess att nya regler kommer. Det är vad vi begär av riksdagen.

Anf. 57 KRISTER SKÅNBERG (mp) replik:

Herr talman! Det är möjligt att man kan befara att vår begäran är vidlyftig om man med det menar att det skulle kunna bli ett antal ärenden. Det betyder i så fall att det i många fall finns behov av att stoppa en miljöförstöring som drabbar mark, luft och vatten omkring människor där de bor. I alla de kommuner där miljö- och hälsoskyddsnämnderna arbetar med de resurser som de borde ha och på det sätt som de borde göra enligt de rekommendationer som finns för avsikten med deras verksamhet, bör det inte uppkomma så många sådana behov. Men i många fall finns det risker för lojalitetskon-

flikter, t.ex. när företag kan hävda att vissa företeelser är nödvändiga förutsättningar för deras verksamhet. Skulle företagen tvingas att behöva ta itu med det ena eller det andra utsläppet skulle företagen kunna hävda att dessa åtgärder hotade sysselsättningen. Det kan göra miljö- och hälsoskyddsnämnderna mindre tilltagsna när det gäller att beivra sådan verksamhet. Därför är det viktigt att både organisationer och enskilda ges ekonomisk möjlighet att stoppa en miljöförstöring som drabbar mark, luft och vatten omkring dem.

Nu är det ju valår, och i sådana tider brukar väldigt många partier visa stor miljövänlighet, men inte ens nu tycker man annat än att det här är någonting som kammaren utan vidare skall avslå. Jag tycker att det är trist, och jag upprepar vad jag sagt tidigare: Jag tror att kommande riksdagar kommer att visa större förståelse.

Sedan kommer vi till frågan vad kostnaderna skulle bli. Ett bifall till förslaget kan naturligtvis, jag medger det, leda till en omedelbar kostnadshöjning, men det kommer också att leda till motsvarande eller rättare sagt större kostnadssänkningar, genom att man så tidigt som möjligt stoppar miljöförstöringen. Ekonomi kan inte ses som någonting som bara har att göra med årets budget, utan det gäller att se längre fram i tiden.

Anf. 58 SIGRID BOLKÉUS (s) replik:

Herr talman! Till Göthe Knutson vill jag säga beträffande rättshjälpen till småföretagare att jag har angett inkomstgränser, och jag anser att deras önskemål är uppfyllda. Småföretagare som kan jämföras med vanliga löntagare får hjälp i dag, precis som lagstiftarna har tänkt sig.

Krister Skånberg säger att ett bifall till hans motion kan innebära omedelbara kostnadshöjningar. Ja, och då är frågan var ni tänker ta pengarna. Är det något område inom rättshjälpen som ni tycker är för generöst och som vi kan ta pengar ifrån? Det kommer inga förslag om det.

Andre vice talmannen anmälde att Krister Skånberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 59 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Kvinnor som våldtagits eller sexuellt ofredats utomlands utsätts ofta för en mycket påfrestande situation. Det är inte nog med att själva brottet är synnerligen kränkande, utan de här kvinnorna kan också utsättas för obehagliga upplevelser i samband med utredning och rättegång, framför allt därför att synen på sexualbrott varierar mellan olika kulturer. Det kan många gånger vara så att i andra kulturer bedöms kvinnan vara medvållande till brottet på ett sätt som är helt främmande för oss i Sverige.

De svenska kvinnor som råkar ut för sexualbrott utomlands är därför i stort behov av stöd och hjälp. Brottsoffrens situation är sådan att de i vart fall borde jämställas med kvinnor som i Sverige har råkat ut för likartad brottslighet. På grund härav beslöt riksdagen i höstas att ge regeringen till känna att regeringen snarast skulle tillsätta en utredning med uppdrag att utreda situationen för svenska medborgare som utsatts för grova brott utom-

lands. Avsikten med utredningen skulle vara att hitta regler som i görligaste mån tillförsäkrade målsägandena ett förbättrat stöd.

Vad som hänt efter det tillkännagivandet är att justitiedepartementet arrangerat en hearing i frågan. Men det var inte en utfrågning i departementet som riksdagen beställde, utan en utredning med uppgift att utarbeta ett förslag i syfte att åstadkomma de förbättringar som vi har talat om.

Eftersom regeringen inte utfört den beställning som riksdagen har gjort, uttalar vi i det här betänkandet att vi inte är nöjda med regeringens åtgärder utan kräver att regeringen vidtar snabbare och kraftfullare åtgärder för att lösa frågan. Vi i folkpartiet har motionerat i det här ärendet och är därför tacksamma för att utskottet nu vill att riksdagen skall göra ytterligare ett tillkännagivande till regeringen.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

11 § Nordisk arbetsmarknad

Föredrogs
justitieutskottets betänkande
1990/91:JuU37 Nordisk arbetsmarknad (Advokater m.m.) (prop. 1990/91:116).

Andre vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

12 § Kompetenskrav för fastighetsmäklare m.fl.

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1990/91:LU26 Kompetenskrav för fastighetsmäklare m.fl.

Anf. 60 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! För de allra flesta personer och familjer är köp av villa eller bostadsrätt eller fritidshus den största och viktigaste affär de gör. Det är därför av mycket stor betydelse att de affärsuppgörelserna görs först sedan vederbörande fått en allsidig och korrekt information om värdet, olika förhållanden på fastigheten och de ekonomiska följder som köpet kan få. Det är mot den bakgrunden som vi har en lagstiftning, vari uppställs ett flertal krav på dem som arbetar som fastighetsmäklare.

Värdering av fastigheter görs ofta av speciella fastighetsvärderingsmän, men dessa omfattas inte av lagen om fastighetsmäklare, trots att utlåtandet som värderingsmannen ger om en fastighet kan vara av avgörande betydelse för köpare, säljare och kreditgivare.

Fem motioner av representanter för de fyra största partierna har i år väckts om skärpning av utbildningskrav m.m. för fastighetsmäklare och om

kompetenskrav för fastighetsvärderingsmän. Vad gäller motionsyrkandena om skärpning av kraven på fastighetsmäklare understryker ett enhälligt lagutskott vikten av att skärpa kraven, och man hänvisar till den översyn av fastighetsmäklarlagen som riksdagen begärde 1988 och som kommer att resultera i en departementspromemoria under våren. Men det är angeläget i det sammanhanget att mot bakgrund av motionskraven betona vikten av att bl.a. utbildningsfrågorna får en tillfredsställande lösning utan onödigt dröjsmål.

När det gäller fastighetsvärderingsmännen har vi inte nått samma enighet. Deras ställning behandlas inte i någon utredning eller motsvarande. Majoriteten avstyrker ändå motionskraven i den delen.

I reservationen som fogats till betänkandet av moderaterna, folkpartiet, centern och miljöpartiet begär vi däremot ett tillkännagivande till regeringen om vikten av att kvalifikationskrav och andra bestämmelser om fastighetsvärderingsmännen tas upp till prövning "i lämpligt sammanhang", som vi uttrycker det. Med hänsyn till de väsentliga uppgifter på fastighetsmarknaden som värderingsmännen fyller anser vi reservanter att det är en brist i lagstiftningen att det saknas krav på utbildning m.m. för dem som yrkesmässigt ägnar sig åt fastighetsvärdering.

Det är i högsta grad rimligt att vissa grundläggande krav i framtiden ställs även på värderingsmän och inte enbart på mäklarna. Det skulle enligt vår mening öka tryggheten vid fastighetsförvärv och minska riskerna för kännbara förluster på grund av felbedömningar. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen.

Anf. 61 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! I betänkandet behandlas fem motioner om skärpning av utbildningskraven för fastighetsmäklare och om kompetenskrav för fastighetsvärderingsmän. Nu gällande lag om regler för fastighetsmäklare trädde i kraft den 1 juli 1984. Det var en framgång att det då blev en särskild lag med betydligt skärpta regler, jämfört med vad som gällde tidigare.

Fyra år senare, dvs. 1988, beslutade riksdagen med anledning av då aktuella motioner att hos regeringen begära översyn av lagen i olika avseenden. Den begärda översynen av fastighetsmäklarlagen pågår inom justitiedepartementet. Resultatet av översynsarbetet kommer att redovisas i en departementspromemoria under våren eller försommaren 1991. I denna promemoria behandlas bl.a. utbildningsfrågorna.

Med hänsyn till att vi inom en mycket snar framtid får en samlad redovisning av de förslag som översynsarbetet resulterat i anser utskottet att motionerna inte bör föranleda någon riksdagens vidare åtgärd. Jag vill tillägga att vi inom lagutskottet upplever det som mycket positivt att översynen av fastighetsmäklarlagen nu i det närmaste är slutförd. Jag uttalar också, på utskottets vägnar, den förhoppningen att det fortsatta arbetet i departementet skall kunna bedrivas effektivt och skyndsamt, så att vi inom en inte alltför lång tid får en proposition i ärendet.

När det sedan gäller fastighetsvärderingsmännen bör det först konstateras att för dem finns inga bestämmelser som motsvarar dem som finns för fastighetsmäklare. Några motionärer vill att den arbetsgrupp som arbetar med en

översyn av fastighetsmäklarlagen, och som nu snart är färdig med sitt arbete, skall få tilläggsdirektiv och även utreda frågan om eventuella lagregler för fastighetsvärderingsmän. Förslaget innebär att hela utredningsarbetet kraftigt försenas, något som utskottets majoritet inte vill vara med om. Det är enligt vår uppfattning mest angeläget att översynen av fastighetsmäklarlagen snarast kan presenteras.

De nya lagregler och krav på utbildning som kan komma att gälla för fastighetsmäklare blir i hög grad styrande för bedömningen av vilka krav som bör ställas på fastighetsvärderingsmän. Av den anledningen bör vi först besluta om ändringar i fastighetsmäklarlagen. Därför får frågan om eventuella kompetenskrav för fastighetsvärderingsmän tas upp till behandling i en senare etapp av reformarbetet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande och avslag på reservationen.

Anf. 62 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Detta är en viktig konsumentskyddsfråga. Som jag nämnde i mitt inlägg är köp av villa och liknande den största affär som de flesta personer gör. Därför är det viktigt att inte bara mäklarna utan även värderingsmännen har tillräckliga kvalifikationer. Vi tycker att det är synd att socialdemokraterna är passiva i den här frågan. Vårt ställningstagande är att riksdagen i anledning av motionerna skall göra ett uttalande. Det gäller ju principiellt om vi vill att riksdagen skall ange en färdriktning i det här fallet eller om riksdagen passivt skall avvakta om regeringen någon gång i framtiden kommer att vidta några åtgärder.

Jag vill betona att vi var ense om att avslå motionerna när det gäller fastighetsmäklarna. Men nu gäller det fastighetsvärderingsmännen. Den översyn av fastighetsmäklarlagen som sker kommer enligt vad vi alla kan förstå inte att på något sätt påverka fastighetsvärderingsmännens ställning och kraven på deras kompetens.

Att detta har mycket stor betydelse upplevde jag för några dagar sedan. Jag träffade två ungdomar som hade bott tillsammans några år och skaffat sig villa. Nu ville man inte hålla ihop längre. De hade en tvist om hur de skulle förfara med villan. För några månader sedan hade en värderingsman kommit fram till att deras villa var värd omkring 750 000 kr. Efter diskuterande och diverse annat hade en ny värderingsman kopplats in. Han värderade villan till 520 000 kr., alltså bara ungefär två tredjedelar av vad den första hade värderat den till. Villamarknaden har inte ändrats på den orten det gällde och ingenting annat heller. Där ser vi dels hur viktiga uppgifter värderingsmännen har, dels att vi verkligen måste kunna lita på att deras utlåtande är sakligt väl motiverat. Därför behövs det krav på utbildning av dem m.m. Det är därför vi har reserverat oss.

Anf. 63 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag vill bara göra ett kort tillägg. Även om det inte finns några formella kompetenskrav uppställda i dag för fastighetsvärderingsmän sker det ändå ett strängt urval. Banker och kreditinstitut anlitar ett rätt stort antal fastighetsvärderingsmän, men för att anlitas av dessa banker och kre-

ditinstitut måste man ha visat att man besitter en mycket stor kompetens inom området. Man måste ha förtroende från bankerna och kreditinstituten för att fortsätta med sitt arbete.

I dag är många konsult- och ingenjörsfirmor fastighetsvärderingsmän. I den kretsen av människor finns det många som har civilingenjörsexamen eller annan ingenjörsexamen och som har lång erfarenhet från byggnadsverksamhet och fastighetsvärderingsarbete. Det finns alltså i dag ett urval av människor som ger en garanti för att vi får en riktig värdering av fastigheterna. Av dessa skäl har vi ansett att det går att vänta ytterligare ett tag innan vi sätter i gång med det utredningsarbetet. Vi skall först kunna besluta om vilka krav vi ställer på fastighetsmäklarna, eftersom det har ett visst samband med det här.

Anf. 64 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! När vi talar om vikten av kompetenskrav då det gäller fastighetsvärderingsmännen är det inte förenat med något påstående att samtliga värderingsmän skulle vara för litet kvalificerade. Många är säkert väl kvalificerade, även om man kan sätta frågetecken när utskottsmajoriteten uttrycker att en majoritet av dem skulle ha civilingenjörsexamen. Det är nog en överdrift. Låt oss vara ense om att många, eller kanske de flesta, är väl kvalificerade och gör ett mycket gott arbete, men det förekommer – det vittnar motionerna om och det visar den praktiska erfarenheten – ändå personer som utger sig för att vara fastighetsvärderingsmän men inte handlar på ett sätt som man egentligen kan kräva av den gruppen.

När vi nu vill ha dessa regler kan vi anknyta till varför det blev en lagreglering av fastighetsmäklarna. Före denna lagreglering skötte sig de flesta fastighetsmäklare bra, men det fanns ett samhällsintresse och ett konsumentintresse av att det blev en lagstiftning. På samma sätt tror vi reservanter att det finns ett starkt samhällsintresse av att få de här frågorna om värderingsmännen mer belysta, så att vi också förhoppningsvis kan få speciella kompetenskrav för dem.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

13 § Ändringar i namnlagen m.m.

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1990/91:LU28 Ändringar i namnlagen m.m.

Anf. 65 ELISABETH PERSSON (v):

Herr talman! Också förra året behandlade lagutskottet och riksdagen ett förslag om ändring av namnlagen. Då var det Birger Hagård från moderata samlingspartiet som i en brett upplagd motion pekade på en del olägenheter med den nuvarande namnlagen.

I år har vi tagit ställning till två motioner, en från centerpartiet och min från vänsterpartiet, om det här.

Jag tänkte bara peka på ett exempel som gör att den nuvarande namnlagen från 1982 inte upplevs som den liberala lagstiftning som det faktiskt var tänkt att den skulle vara från början. Jag vill peka på problemen med de s.k. mellannamnen. För den som kanske inte vet det kan jag berätta att mellannamnen är ett icke efternamn eller släktnamn som man av olika skäl kan få anta. Det placeras mellan de vanliga förnamnen och släktnamnet. Det har blivit ganska vanligt att göra detta. Många kvinnor vill kanske visa namntillhörigheten med barn i tidigare äktenskap, med sitt ursprungliga familjenamn och sin släkt och kanske med en makes släkt och namn. De väljer därför att till sitt efternamn, som vi vanligen kallar det, lägga ett mellannamn.

Också tidigare fanns den här möjligheten, men då kallades det för tilläggsnamn och placerades efter efternamnet. Jag vill påstå att den här placeringen mellan förnamn och efternamn ställer till med otroliga problem och förvirringar. Det här är en nymodighet som det borde ändras på, eftersom den har visat sig ge många problem vid användandet.

Ett målande och beskrivande exempel på detta kan man se om man läser förra numret av Mitt i Strömmen. En delegation av tjänstemän från riksdagen hade varit nere i Bryssel för att göra ett studiebesök. Deras pass skrevs av mycket noga för att de skulle få namnbrickor. När avskrivningen var färdig upptäckte de till sin förfäran att i stort sett ingen hette vad de egentligen hette. De hade dels råkat ut för att man automatiskt utgick från att det första namnet – om någon hade fler – var tilltalsnamn, dels hade det beryktade mellannamnet fått gälla för efternamn. Man hade nämligen nere i Bryssel, precis som man gör här, automatiskt utgått från att det som ser ut som efternamnet och kommer först också är släktnamnet.

Jag menar att det är där problemet och knutpunkten ligger. Mellannamnen behandlas nästan alltid som vore de efternamn eller släktnamn. Det kan man se otaliga exempel på. Det kan gälla plastkort – något som vi alla är överösta av – det kan gälla register, och det kan bli problem när man skall få sitt namn infört i telefonkatalogen. Jag nöjer mig med att hänvisa till min motion, där jag har beskrivit problemen, i stället för att ytterligare uppehålla mig vid dem här från talarstolen.

Detta är alltså problemet. Det strider egentligen mot vår intuitiva uppfattning, att av de namn som kommer efter förnamnet är det naturligtvis det första som är det viktigaste och som borde vara efternamnet. Det strider också mot vanor och praxis på andra håll i världen. Jag anser alltså att det är dags att se över namnlagen på den här och några andra punkter, och jag vill med detta yrka bifall till reservationen till lagutskottets betänkande 28.

Anf. 66 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Begreppet mellannamn uttrycker precis vad det är fråga om, nämligen ett namn som placeras mellan förnamnet och efternamnet. Ett mellannamn är underordnat efternamnet.

Elisabeth Persson anser att det nuvarande systemet innebär risker för missförstånd dels vid utformningen av en rad register, dels i dagligt tal. När det gäller utformningen av olika register anser jag att registren måste anpas-

sas efter människors namn. Det är människan som är det högsta, och registren är hjälpmedel. Det är alldeles klart att det finns tekniska lösningar för att i ett register kunna ta in hela namnet, dvs. såväl mellannamn som efternamn. Kontokort och andra plastkort kan också utformas så att det fullständiga namnet anges. De som hävdar att namnlagen måste ändras med hänsyn till olika registers utformning kan inte mena allvar. Namnlagen är av högre status än principen för hur ett register skall utformas.

Utskottets majoritet kan vidare inte dela uppfattningen att det nuvarande systemet med mellannamn och efternamn inger en allmän osäkerhet om vilket som är efternamn. Dessutom skulle enligt vår uppfattning den i motionen föreslagna ändringen, dvs. att mellannamnet skulle kallas tilläggsnamn och placeras efter efternamnet, inte innebära någon lösning av det eventuella problem som kan finnas. Detta förslag skulle i stället troligen skapa en ännu större osäkerhet hos folk i allmänhet, eftersom det är en helt ny princip som bryter mot den tradition som sedan lång tid finns i det svenska namnbruket.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 67 ELISABETH PERSSON (v):

Herr talman! Vi kan träta om huruvida detta är ett problem eller ej, men vi rör oss ju båda med förmodanden. Jag vill bara hävda att jag faktiskt tror att en majoritet av den svenska befolkningen uppfattar det som ser ut som ett efternamn och som kommer först just som ett efternamn.

Det låter bra att man skulle ändra kontokort eller andra register efter människan, men jag kan inte se annat än att man då får göra det genom att efter mellannamnet ha en liten parentes där man skriver exempelvis "mellannamn, obs ej efternamn", eftersom detta namn uppfattas som efternamnet.

Jag får emellertid finna mig i att utskottets majoritet inte har låtit sig övertygas. Men jag förmodar att den här frågan också framöver kommer upp i riksdagen. Namnlagen kan ju inte vara så helig att den inte går att ändra om det är på det sättet att många människor upplever detta som en olägenhet. Jag ser fram emot att kanske under kommande år få diskutera frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

14 § Det allmännas skadeståndsansvar

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1990/91:LU27 Det allmännas skadeståndsansvar.

Anf. 68 ALLAN EKSTRÖM (m):

Herr talman! Antag att det allmänna begår fel eller på annat sätt handlar oriktigt och därigenom tillfogar en enskild person ekonomisk skada som kan

vara mer eller mindre kännbar. Vem skall slutligt stå för skadan – den som oförskyllt drabbats eller det allmänna, dvs. alla vi medborgare solidariskt? Om svaret inte kan ges i en enda formel, vilken bör då den allmänna inställningen vara till denna för rättsstaten centrala fråga? Bör själva utgångspunkten vara hänsynen till det omgivande kollektivets krav på överhöghet eller omsorgen om den enskildes integritet?

Mina frågor kan formuleras även på ett annat sätt, nämligen hur långt det allmännas intresse rent allmänt bör sträcka sig i förhållande till den enskildes. Självfallet måste det finnas samhälleliga ramar som kollektivet måste säkra – vid behov med tvångsmakt. Men det är vid utstakningen av gränsen, punkt för punkt, *mellan* områdena för den enskildes anspråk på självbestämmande och det omgivande kollektivets krav på överhöghet som djupa, inte alltid helt medvetna attitydskillnader slår igenom. Denna beskrivning har jag hämtat från professor Stig Strömholms bok Rött och blått.

Med en kanske alltför grov förenkling skulle man, fortsätter Strömholm, kanske kunna säga att den ena sidan – den socialistiska – lägger bevisbördan för riktigheten i den enskildes anspråk på denne själv; det är hans sak att övertygande styrka att frågan är sådan att alla andra bör avstå från att bestämma över honom. Den andra sidan – den borgerliga, för att något namn ha – ålägger däremot det allmännas företrädare att bevisa att en fråga verkligen i så hög grad angår alla, eller i varje fall en stor grupp, att det är motiverat att spörsmålet undandras den enskildes suveräna disposition och underkastas kollektivets beslut.

Dagens rättsläge kan i stort karakteriseras som "det kollektiva intressets övervikt", för att citera Gustaf Petrén i den av Rättsfonden för något år sedan utgivna skriften Domstolarna och rättsutvecklingen. Det är lätt att åskådliggöra denna tes från hela det stora mänskliga område som kan sammanfattas i betänkandets rubrik Det allmännas skadeståndsansvar. Det allmänna slipper med andra ord att i stor utsträckning göra rätt för sig eller sålunda att kompensera den uppkomna skadan i motsvarande mån.

Vi borgerliga i lagutskottet har också tålmodigt under en följd av år genom egna motioner och anföranden i kammaren och med hänvisningar till olika timade händelser med pedantisk noggrannhet slagits för att öka den enskildes rättsskydd; min första motion i ämnet har sålunda sex år på nacken. En sådan händelse som vi ansett särskilt upprörande har varit den behandling som Halvar Alvgard utsatts för. Han har på sitt sätt blivit en symbol för de enskilda som kommit i kläm till följd av rådande rättsläge. Min partikamrat Knut Wachtmeister kommer att uppmärksamma fallet Alvgard i ett eget anförande, detta med anledning av en färsk motion från honom i ämnet. Våra ansträngningar och våra omsorger om den enskilde har emellertid varit förgäves. Socialdemokraterna har konsekvent sagt nej till nästan varje förbättring av den enskildes ställning. De har funnit förhållandena tillfredsställande. År efter år har våra förslag sålunda röstats ned i kammaren.

Till sist fann socialdemokraterna läget emellertid för något år sedan vara så besvärande att de gjorde betydande eftergifter åt oss borgerliga. De närmare omständigheterna har jag beskrivit tidigare från denna talarstol. Eftergifterna bestod dels i en proposition om avskaffande av de s.k. begränsningsreglerna i 3 kap. 3–5 §§ skadeståndslagen, dels också i tillsättande av en stor

parlamentarisk utredning med syfte att överse gällande, invecklade rättssystem.

Så långt är allt gott och väl: Gutta cavat lapidem... Droppen urholkar stenen, icke genom sin tyngd utan genom att falla ofta.

Utredningen har nu varit i full verksamhet i drygt ett år. Många av de juridiska spörsmålen är utomordentligt invecklade. Utredningens betänkande, när det ser dagens ljus, kommer att bli en förnämlig rättskälla. Direktiven till utredningen – i vilken dagens debattörer från lagutskottet med något undantag när har säte – är emellertid alltför snäva och hindrar därmed formellt den förutsättningslösa och allsidiga prövning som vi borgerliga pläderat för. I reservation 1 till betänkandet utvecklar vi våra ståndpunkter närmare.

Herr talman! Med hänvisning till det anförda och till anföranden av mina borgerliga bröder yrkar jag bifall till de båda reservationerna till betänkandet.

Anf. 69 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Detta ärende handlar om det allmännas skadeståndsansvar. Det betyder på vanlig svenska: myndigheternas ansvar för felaktig myndighetsutövning eller – som jag egentligen skulle vilja formulera det för att ta det från rätt håll, dvs. de drabbades håll – de drabbade myndighetsoffrens rätt till skadestånd. Det är vad ärendet skall handla om.

Myndighetsoffrens extremt dåliga rättsskydd har blivit blixtbelyst genom den s.k. Alvgardhistorien. Det var ju bilhandlaren i Vimmerby som efter en felaktig myndighetsutövning drabbades av en miljonförlust och av staten "generöst" erbjöds 5 000 kr.

I riksdagen har under många år drivits en envis kamp på det sätt som min företrädare i talarstolen, Allan Ekström, sade, mot en socialistisk majoritet för att förbättra rättsläget. Det har varit en lång och knagglig väg, och på den vägen finns tre milstolpar.

Den första milstolpen nåddes år 1989. Det var då som riksdagen, efter flera tidigare resultatlösa försök motionsvägen, äntligen beslöt starta en utredning för att göra en översyn av den orättfärdiga skadeståndslagen. Detta utredningsarbete pågår, vilket Allan Ekström också nämnde.

Herr talman! Den andra milstolpen gäller dagens unika beslut. Det är faktiskt unikt att riksdagen ingriper för att i ett enskilt fall hjälpa ett hårt drabbat myndighetsoffer. Alla vet att jag talar om Halvar Alvgard. Det är ett myndighetsoffer som regeringen och justitiekanslern på ett uppenbart sätt har nonchalerat i snart tio år.

Under denna vår har det väckts flera motioner i ärendet, och de har tillstyrkts även av den socialdemokratiska gruppen under ledning av Lennart Andersson i lagutskottet. Jag tycker att jag utan problem kan kosta på mig att ge en eloge till Lennart Andersson för att vi har kommit så långt.

Resultatet blev ett tillkännagivande från lagutskottet till regeringen om gottgörelse till Halvar Alvgard. Det betyder på vanlig folklig svenska att riksdagen har givit regeringen en rejäl knäpp på näsan, och det var välförtjänt. Det blev en stor seger för riksdagen. Det var riksdagen som ytterst tog ansvaret för myndighetsoffer i detta land, som ytterst ställde upp på att Sve-

rige skall vara ett rättssamhälle. Jag är stolt över att jag är med i det organ som värnar om rättssamhället på ett sådant sätt.

Nu hoppas jag att det inte skall behövas fler ingripanden från riksdagen. Men jag nödgas säga att risken ändå finns. Socialdemokraterna har nämligen lämnat två bakdörrar olåsta. Regeringen kan antingen besluta att ersättning inte skall utgå eller att ersättningsbeloppet, om det skall utgå, kan sättas hur lågt som helst, ja, t.o.m. oskäligt lågt. Allt detta är möjligt utan att man kommer i konflikt med riksdagsbeslutet.

Detta beslut från majoriteten har vänsterpartiet ställt upp på, och det är ägnat att förvåna. Det sker nu genom Elisabeth Persson, men det hade säkert inte skett om Lars Werner och Bo Hammar hade fått råda.

Minoriteten har nu försökt att på alla sätt täppa till luckorna. Bl.a. har man gjort det genom att i en reservation fogad till betänkandet föreskriva att gottgörelse *skall* utges, att beloppet skall vara *skäligt* och att regeringen skall *återkomma* till riksdagen, så att riksdagen får kontroll över hur ärendet handläggs i fortsättningen.

Slutresultatet av majoritetens inställning är tyvärr osäkert. Vi i minoriteten får hoppas på det bästa för Halvar Alvgards och för rättssamhällets skull. I varje fall måste regeringens beslut, oavsett dess innehåll, komma snarast. Det har lagutskottet enhälligt beslutat. Jag är medveten om att detta är ett oklart begrepp, men det är min och många andras bestämda uppfattning att detta beslut rimligen måste komma före den 15 september 1991.

Herr talman! Den tredje milstolpen gäller den nya skadeståndslagen. Det pågår, som jag nämnde, en utredning i positiv anda. Om det blir en stor förbättring för myndighetsoffren – och det hoppas jag verkligen – då, men först då har man nått den tredje milstolpen. Låt oss alltså hoppas på ett sådant positivt riksdagsbeslut. Men det kan nog inte komma förrän tidigast under 1994.

Under denna långa väntetid lever vi med en otillfredsställande skadeståndslag. Därför behövs provisoriska regler. Någon form av säkerhetsventil borde införas i lagen för att undvika att vi hamnar i nya skandalomskrivna Halvar Alvgardfall. Jag tycker i all enkelhet att det här är ett självklart krav.

Socialdemokraterna avstyrker dock detta krav. Vänsterpartiet är även i den här delen vågmästare. Elisabeth Persson lierar sig med socialdemokraterna. Jag tror inte att vare sig Lars Werner eller Bo Hammar skulle vilja svika myndighetsoffren under alla år fram till 1994. Men frågan avgörs slutligen genom votering i denna kammare nästa vecka. Då får vi hoppas att resultatet utfaller till myndighetsoffrens fördel.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis säga att följetongen om myndighetsoffrens rätt till skadestånd går vidare. Alla hoppas på ett lyckligt slut. Det vore en seger för Halvar Alvgard och alla andra myndighetsoffer samt en seger för svenskt rättssamhälle.

Herr talman! Mot denna bakgrund yrkar jag bifall till de reservationer som folkpartiet står bakom.

Anf. 70 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! De båda föregående talarna har uppehållit sig vid frågan om det allmännas skadeståndsansvar, vilket också är det ärende som vi just nu

behandlar. Jag skall kortfattat beröra de olika frågorna i ärendet. Dessa har behandlats upprepade gånger här i kammaren efter motioner och reservationer från de tre borgerliga partierna.

Centern ser det som en naturlig utgångspunkt att den som drabbas av skador och förluster skall ha samma rätt till ersättning när den skadevållande är samhället som när enskild näringsverksamhet eller motsvarande är vållande och skadeståndsskyldig. Vi ser det som en viktig rättsgrundsats att alla behandlas lika inför lagen. Då måste reglerna vara sådana att den enskilde har rätt till fullgott skadestånd oberoende av vem eller vilka som har föranlett skadorna och förlusterna. Denna viktiga utgångspunkt har vi haft som vår.

Eftersom möjligheterna att få skadestånd av samhället, både när det gäller myndighetsutövning och affärsmässig verksamhet, är begränsade enligt speciella regler, har vi krävt en översyn i syfte att nå de resultat och strävanden som jag har nämnt.

Våra krav har avvisats under en följd av år. Den socialdemokratiska majoriteten har alltid legat steget efter oss. Nu har dock en utredning om det allmännas skadeståndsansvar arbetat ett år. En utredningsman har sett över de regler som gällt beträffande statens skadeståndsansvar vid affärsmässig verksamhet.

Dessa frågor har fått ökad aktualitet, delvis för att vi har drivit dem här i riksdagen men framför allt till följd av de uppmärksammade fall som har inträffat. Både Allan Ekström och Bengt Harding Olson har påmint om fallet med Halvar Alvgard, en person som har blivit en symbol och ett exempel på hur en enskild person kan drabbas av myndigheternas åtgärder och, som i detta fall, inte få någon ersättning.

Jag är glad över att ett enigt utskott nu vill att riksdagen skall ge regeringen till känna att ersättning bör utgå. Tyvärr har vi inte kunnat enas om motiveringen i den skrivning som skall överlämnas till regeringen. Däremot har vi enats om hemställan om ett tillkännagivande till regeringen. Det är ett framsteg, och det är min förhoppning att regeringen skyndsamt skall handlägga den här frågan på ett för den drabbade tillfredsställande sätt.

I fråga om utredningen om det allmännas skadeståndsansvar anser vi att direktiven inte är tillräckligt omfattande och att utredningen inte blir tillräckligt förutsättningslös. Bl.a. skall utredningen inte ta upp frågan om statens skadeståndsansvar i affärsmässig verksamhet. Eftersom vi anser att de frågorna dels är viktiga att lösa, dels nära sammanhänger med det allmännas skadeståndsansvar i stort, föreslår vi som framgår av reservationen att utredningen skall få tilläggsdirektiv, bl.a. i fråga om det spörsmålet.

Herr talman! Med hänvisning till vad som anförts av de båda föregående talarna yrkar jag i likhet med dessa bifall till reservation nr 1.

Anf. 71 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Reservation 1, som handlar om det allmännas skadeståndsansvar och tilläggsdirektiv till den sittande kommittén, har motiverats av tidigare talare. Jag anser att det är onödigt att upprepa vad som redan har sagts, och jag nöjer mig i det avseendet med att framhålla att miljöpartiet står bakom den reservationen.

När det gäller ersättningen till Halvar Alvgard är jag uppriktigt glad över

att det till slut verkar bli så att han får ersättning för den skada han lidit på grund av myndigheternas ingripande i samband med misstanken om skattebrott, en misstanke som han senare har friats från. Miljöpartister står bakom en av de elva motioner som väckts i år med anledning av hans fall.

Jag beklagar bara att det inte gick att få ett enigt utskott bakom skrivningen.

Reservation nr 2 av de borgerliga utskottsledamöterna är identisk med utskottets skrivning sånär som på att ett ord är tillagt och sex ord är strukna ur utskottets skrivning. I reservationen sägs att det kan vara rimligt att "skälig ekonomisk gottgörelse" utgår, medan det i utskottets skrivning bara talas om "ekonomisk gottgörelse". Givetvis anser vi i miljöpartiet att gottgörelsen skall vara skälig, och vi hoppas att detta blir regeringens beslut. Om så inte blir fallet, får vi återkomma i saken.

Anledningen till att vi inte ställt oss bakom reservation 2 är de sex ord i utskottets skrivning som har strukits i reservationen, det som Bengt Harding Olson kallade för bakdörrar. Detta har lett till en motsägelse som vi inte kan acceptera.

Det heter i utskottets betänkande: "Det ligger också i sakens natur att riksdagen inte – med för regeringen bindande verkan – kan uttala sig i frågor om huruvida ersättning ex gratia skall utbetalas i enskilda fall. Även sådana spörsmål får överlåtas på regeringen att avgöra. Riksdagen är dock oförhindrad att – på eget initiativ eller efter framställning från regeringen – anvisa medel för utbetalning av ex gratia-ersättning."

I följande avsnitt skriver utskottsmajoriteten att "det måste ankomma på regeringen att bedöma huruvida och med vilket belopp ersättning bör utges." De borgerliga reservanterna skriver att "det måste ankomma på regeringen att bedöma med vilket belopp ersättning bör utges" – de har alltså strukit orden "huruvida och". Reservanterna vill dessutom ge regeringen order om att återkomma till riksdagen genom att stryka orden "om så är erforderligt".

Vi anser att regeringen måste ha kvar den här rätten, och vi kan inte ta bort den. På grund av bristen på logik ställer vi oss inte bakom reservationen. Jag vill dock poängtera att jag hoppas och utgår ifrån att ersättningen blir skälig.

Anf. 72 STIG GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Jag vill börja med att yrka bifall till hemställan i lagutskottets betänkande 27 och avslag på de reservationer som fogats till betänkandet.

De motioner om det allmännas skadeståndsansvar som behandlas i detta betänkande är gamla bekanta för utskottet och kammaren. De rör skadeståndsansvar för fel som begås vid myndighetsutövning och frågan om villkoren för statens affärsdrivande verksamhet. Vidare behandlas även frågan om ersättning till bilhandlaren Halvar Alvgard och slutligen behandlas ett par motioner som rör ansvaret för skador som orsakas av polisens tjänstehundar vid myndighetsutövning.

Skadeståndslagen, som är den lagstiftning som är tillämplig i dessa sammanhang, är för närvarande föremål för en översyn, vilket redan har framhållits från talarstolen. Enligt direktiven till den statliga utredning som gör

översynen skall en förutsättningslös och allsidig analys göras av i vilken utsträckning det allmänna bör svara för skador som uppkommer för enskilda i samband med myndighetsutövning. Jag skall här inte gå in på direktiven utan bara säga att direktiven är vida och att de problem som tagits upp i motionerna faller under det område som utredningen har att arbeta med. Det sägs även i direktiven att utredningen är oförhindrad att ta upp andra frågor om det allmännas skadeståndsansvar än sådana som uttryckligen har nämnts i direktiven.

Som jag redan sagt har motioner om det allmännas skadeståndsansvar med samma inriktning som de vi nu behandlar avgjorts av riksdagen vid ett flertal tillfällen och avslagits, senast våren 1990.

Eftersom de aktuella motionerna har samma inriktning som de tidigare som har avslagits kan jag inte finna att riksdagen nu skulle ändra sin inställning. Det finns med andra ord ingen anledning att ompröva direktiven för utredningsarbetet. Direktiven är ju så utformade att de inte hindrar kommittén från att också ta upp de synpunkter som framförs i motionerna om kommittén så önskar. Därför bör riksdagen inte göra något nytt tillkännagivande om utredningsarbetets bedrivande.

En förbättring av enskildas möjligheter att få ersättning för sina skador bör åstadkommas inom ramen för nuvarande ansvarighetsregler när det gäller frågan om statens skadeståndsansvar i affärsmässig verksamhet. En särskild utredare har också haft i uppdrag att se över formerna för postens och televerkets rättsförhållanden gentemot sina kunder och i detta sammanhang föreslagit bl.a. att privaträttsliga avtalsvillkor bör användas i postens och televerkets affärsverksamhet medan föreskrifter bör användas när affärsverken utför uppgifter som innefattar myndighetsutövning. Förslagen innebär att avtalslagens bestämmelser och det civilrättsliga regelsystemet i övrigt skall gälla för de avtal som posten och televerket sluter med sina kunder. Förslagen innebär också att den näringsrättsliga lagstiftningen blir tillämplig på kundvillkoren.

Herr talman! Enligt min och utskottsmajoritetens bedömning tillgodoser förslagen i betänkandet om postens och televerkets kundvillkor de synpunkter som framförs i motionerna om villkoren för statens affärsdrivande verksamhet. Utredarens förslag övervägs för närvarande i regeringskansliet, och med hänsyn härtill avstyrker också utskottet bifall till motionerna.

När det sedan gäller frågan om ersättning till Halvar Alvgard kan jag beträffande bakgrunden fatta mig ganska kort och beträffande de faktiska omständigheterna hänvisa till utskottsbetänkandet.

Det bör emellertid noteras att Alvgards bilbolag, som startades 1945 och som var agent för bilmärket Peugeot i Vimmerbytrakten, hade upphört med denna agentur redan 1979 – drygt två år innan Alvgard anhölls. Vid tidpunkten för anhållandet sålde Alvgard enbart begagnade bilar och hade bara en anställd. Alvgard har även omvittnat att han vid denna tidpunkt hade stora ekonomiska problem med olika lånetransaktioner för att hålla bolaget flytande, dvs. Alvgards rörelse hade mer eller mindre redan upphört.

Man kan i fem punkter sammanfatta de omständigheter som gjorde att misstankarna mot Alvgard ansågs befogade.

För det första tydde vid skatterevisionen en s.k. påläggskalkyl avseende

verkstadsdelen av Alvgards rörelse på att inkomster på cirka en miljon kronor hade lämnats oredovisade, drygt 450 000 kr. för inkomståret 1977–1978 och drygt 560 000 kr. för 1978–1979. Sedan vissa differenser fått naturliga förklaringar justerades beloppen till 105 000 kr. resp. 455 000 kr.

För det andra hade Alvgard i sak inga väsentliga invändningar mot skatterevisorernas kalkyl utan hänvisade till relativt vaga misstankar om att en kamrer förskingrat pengar, att anställda stulit reservdelar och att revisorn "friserat" boksluten. Redan vid den första kontakten med skatterevisorerna uppgav Alvgard att det försvunnit pengar ur bolaget och att han misstänkte en tidigare anställd för förskingring. Han ville dock inte göra polisanmälan.

För det tredje var Alvgard enligt skatterevisorerna inte samarbetsvillig. Ibland hade han ursäkter som de bedömde som undanflykter. Vid ett tillfälle lovade han att lämna över reskontrakort senast viss dag men gjorde det inte. Som förklaring angav han att han hade haft influensa. När skatterevisorerna erbjöd sig att komma och hämta materialet sade sig Alvgard vara för sjuk för att orka lämna över handlingarna.

För det fjärde uppdagades det att en anställd hade upprättat skenkontrakt avseende försäljning av bilar. Kontrakten hade använts för diskontering i bank. Alvgard förnekade delaktighet i detta. Såvitt framgår av tillgängliga handlingar blev det inte klarlagt om Alvgard haft någon del i upprättandet skenkontrakten.

För det femte fanns det betydande formella brister i räkenskaperna.

När man nu går in i en diskussion om skadeståndsersättning anser jag att det är nödvändigt att ha med också dessa fakta i bedömningen.

I några motioner har nu frågan väckts att riksdagen skulle besluta att efterskänka statens krav mot Halvar Alvgard. Det sägs i en motion t.ex. att ex gratia-ersättning bör beviljas honom, eftersom hans fall är unikt.

Här bör dock framhållas att riksdagen inte är ett förvaltande eller rättskipande organ. Riksdagen disponerar heller inte över statens penningmedel och andra tillgångar, utan dessa står till regeringens disposition. Därför ankommer det inte på riksdagen att avgöra huruvida i det enskilda fallet en fordran från statens sida på t.ex. rättegångskostnader skall efterges. Inte heller kan riksdagen med för regeringen bindande verkan uttala sig i frågor om huruvida ersättning ex gratia skall utbetalas i enskilda fall. Även sådana frågor ligger på regeringen att avgöra. Däremot kan riksdagen antingen på eget initiativ eller efter framställning från regeringen anvisa medel för utbetalning av ex gratia-ersättning.

Mot denna bakgrund är det självklart att utskottet ställer sig i princip avvisande till att frågor om ersättning ex gratia skall tas upp till närmare övervägande i riksdagen. I så fall behöver särskilda medel anslås för ändamålet. När det gäller fallet Halvar Alvgard anser dock utskottet att ett undantag kan vara motiverat, och jag citerar ur utskottets betänkande:

"Vad som förekommit i saken leder utskottet till den uppfattningen att det kan vara rimligt att ekonomisk gottgörelse utgår utöver den ersättning som Halvar Alvgard kan vara berättigad till enligt lagen om ersättning vid frihetsinskränkning. Utskottet har emellertid inte underlag för att kunna göra några ytterligare uttalanden i ersättningsfrågan utan det måste ankomma på regeringen att bedöma huruvida och med vilket belopp ersättning bör utges.

Regeringen bör snarast ta upp spörsmålet till prövning och – om så är erforderligt – återkomma till riksdagen med förslag till medelsanvisning."

När det gäller frågan om Halvar Alvgards och hans bolags rättegångskostnader föreligger ännu inte något lagakraftvunnet avgörande. Detta betyder att regeringen i avvaktan på ett sådant avgörande får anses vara förhindrad att nu ta upp frågan om eftergift av statens fordran på ersättning för rättegångskostnaderna. Men även här har utskottet gjort uttalandet att om det slutgiltigt blir fastslaget att staten har rätt till ersättning av Halvar Alvgard och bilbolaget, bör regeringen ändå ta upp frågan om eftergift i detta fall till prövning.

Herr talman! Låt mig i detta sammanhang konstatera att utskottet inte gärna kan göra några mera långtgående uttalanden utan att komma i konflikt med regeringsformen eller andra rättsregler. Det är alltså inte fråga om – vilket Bengt Harding Olson påstår – några socialdemokratiska påfund med bakdörrar. Det är fråga om respekt för grundlagar.

Låt mig till sist beträffande fallet Halvar Alvgard bara säga följande. Jag tycker, herr talman, att vi nu, när vi har blivit i eniga om att riksdagen bör göra ett tillkännagivande till regeringen, hellre bör betona den enigheten än att här i kammaren göra en stor affär av den eventuella skillnad i uppfattning som framgår av reservationen. Jag tror faktiskt att saken tjänar på det.

När det slutligen gäller motionerna om strikt ansvar för skada orsakad av polishund, skall enligt lagen om tillsyn över hundar och katter dessa djur hållas under sådan tillsyn som behövs för att förebygga att de orsakar skador eller avsevärda olägenheter. Skada som orsakas av t.ex. hund skall ersättas av dess ägare även om han inte är vållande till skadan, dvs. här föreligger ett strikt ansvar för hundägaren.

Den aktuella motionen gäller skadestånd till en 15-årig yngling som blivit biten av en polishund sedan ynglingen avvikit från en trafikkontroll. Motionärerna vill ha en lagändring som innebär att det strikta ansvaret enligt lagen inte skall gälla för polis med hund i tjänst. Här kan anmärkas att rikspolisstyrelsen redan uppmärksammat förhållandet och tillställt regeringen en skrivelse i frågan. Denna skrivelse har överlämnats till kommittén för översyn av det allmännas skadeståndsansvar och kommer att där behandlas. Någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida är därför inte påkallad i denna fråga.

Herr talman! Jag vill härmed yrka bifall till lagutskottets hemställan och avslag på reservationerna.

Anf. 73 BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Herr talman! Det är en utomordentligt viktig fråga för rättssamhället som vi här behandlar. Jag hade också hoppats på total enighet i lagutskottet. Tyvärr blev det inte så. Vi blev mer eller mindre tvingade att skriva den här reservationen. Jag kan lugna alla kritiker med att den till sin formulering och sitt innehåll är konstitutionellt kontrollerad. Där borde rimligen ingen invändning kunna göras.

Sedan vill jag komma in på några av de avgörande punkterna när det gäller fallet Halvar Alvgard. Jag måste säga, Stig Gustafsson, att det är häpnadsväckande att få höra att det från denna talarstol mer eller mindre görs en skuldbedömning av Halvar Alvgard, där man tar upp alla de eventuella

nackdelar som kan finnas i ärendet och glömmer bort att Halvar Alvgard är frikänd av skattemyndigheterna och åklagare. Då bör han rimligen bli frikänd också av Stig Gustafsson.

Det finns anledning att fundera över de bakdörrar som jag har talat om. Jag har påstått att det här finns en möjlighet för regeringen att underlåta att betala ut ersättning. Jag vill då fråga Stig Gustafsson: Kan regeringen säga nej till att betala ut en enda krona? Tänker regeringen göra det? Stig Gustafsson har väl ändå kontakt med sin regering. Det utgår jag ifrån. Vad tycker i så fall Stig Gustafsson själv om det blev nej till ersättning till Halvar Alvgard?

Det står ingenting om beloppets storlek. Vi från minoritetens sida har inte krävt att det skall anges några belopp. Vi har haft den modesta synpunkten att orden "skälig gottgörelse" skulle kunna skrivas in, för att undvika att beloppet blir oskäligt lågt. Det får vi nej på. Kan regeringen utbetala ett oskäligt lågt belopp, och tänker regeringen göra det, Stig Gustafsson? Vad tycker i så fall Stig Gustafsson om detta, och varför blev det sådant bråk om formuleringen "skäligt" om det vore självklart att det skall vara skälig ersättning?

Beträffande den generella punkten vill jag säga följande. Jag vet att utredningen har vida direktiv, men det handlar inte om vad den kan och inte kan göra. Vi är överens om att den kan föreslå en säkerhetsventil för att undvika att fler drabbas, men vi vill ha en delreform, ett delförslag, nu och snabbt. Vad tycker Stig Gustafsson om det?

Anf. 74 ALLAN EKSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Stig Gustafsson säger att direktiven för utredningen är tillräckligt vida. Vi reservanter har den motsatta ståndpunkten. De är, enligt vår mening, för snäva. Jag skall bara peka på tre viktiga punkter.

Den första punkten är den viktiga rättsgrunden. Skall den utgöras av slarv, slapphet, culpa eller skall man kräva strikt ansvar? Skillnaden kan vara helt avgörande för den skadelidandes möjligheter att få ersättning.

För det andra: Skall ansvaret kopplas till begreppet myndighetsutövning eller inte? Den begränsningen är till skada för den enskilde. Härmed utesluts offentliga beslut och åtgärder som inte anses ha karaktär av myndighetsutövning.

Den tredje punkten handlar om statens ansvar vid affärsmässig verksamhet, vilket berör t.ex. SJ, televerket och postverket. I dag har staten på detta område ett lindrigare ansvar än vad enskilda näringsidkare skulle ha haft.

Enligt min mening är det obestridligt så att direktiven inte tillåter fullständig prövning av alla dessa frågor, låt vara att vi hittills i utredningen kunnat laga efter läglighet.

Om Stig Gustafsson har rätt i sin ståndpunkt borde han ju för tydlighetens skull kunna stödja reservation 1. Varför har vi för övrigt annars vid åtskilliga tillfällen tvistat om dessa saker i utskottet?

Anf. 75 STIG GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Det är intressant att höra att Bengt Harding Olson tycker att fakta är häpnadsväckande. Jag har bara redogjort för något av bakgrunden till Alvgardfallet.

Jag vill då bara, herr talman, säga något om de rättsregler som gäller och som vi har att rätta oss efter. Domstolarna har förklarat att de myndighetsåtgärder som det varit mest diskussioner omkring och som Alvgard framhållit som dem som främst orsakat honom skada inte innefattade några fel från myndighetens sida. Detta har motiverats med bl.a. att Alvgard har agerat på ett sätt som, enligt domstolarna, gjort misstankarna mot honom befogade. Det är för övrigt inte en helt ovanlig situation att misstankarna och bevisen mot en person räcker till för att det skall vara befogat och riktigt att inleda en förundersökning och vidta vissa tvångsåtgärder, men att det sedan visar sig att utredningen inte motiverar ett åtal. Att det finns en sådan skillnad i beviskraven beror på att åtgärderna under brottsutredningen syftar till att bringa klarhet i huruvida det finns tillräckliga bevis för fällande dom. I Sverige har vi hittills hållit fast vid huvudregeln att skadeståndsskyldighet bara föreligger om skadan orsakas genom fel som begåtts. Bara på särskilda rättsområden finns regler om strikt ansvar. Det jag nu sagt gäller såväl för myndigheternas som för den enskildes ansvar. Det är den allmänna huvudregeln som tillämpats när Halvar Alvgard inte ansetts ha rätt till skadestånd. Låt oss nu inte tvista mer om det. Vi har nu att ta ställning till utskottsbetänkandet. Dessutom skall den kommitté som har tillsatts för att se över skadeståndslagstiftningen bl.a. överväga i vilka situationer staten och kommunerna skall vara skyldiga att betala skadestånd även om inget fel har begåtts.

Till sist vill jag bara säga att hypotetiska frågor om vad som händer om det ena eller det andra inträffar eller inte inträffar kan jag svara på lika litet som Bengt Harding Olson.

Anf. 76 BENGT HARDING OLSON (fp) replik:

Herr talman! Detta är, som jag tidigare poängterat, en utomordentligt angelägen fråga för ett rättssamhälle. Den förtjänar en omfattande och ingående debatt, åtminstone i Sveriges riksdag.

Stig Gustafsson framhärdar tydligen och tillägger att det är bevisproblematiken som gjort detta. Man får nästan uppfattningen att Halvar Alvgard är frikänd på grund av bristande bevis. Jag tror att det är lämpligt att vi nu slutar att diskutera den punkten här. Det blir bara sämre ju längre det pågår.

För att ge Stig Gustafsson rätt på en punkt kan jag säga följande. Domstolarna har inte gjort fel när de sade nej till skadestånd till Halvar Alvgard. Men det är ju det som är problemet, att lagen är dålig. Det är lagen vi skall ändra. För att få någon rätsida på gamla oförrätter vill vi se till att åtminstone Halvar Alvgard får ersättning. Sedan skulle man genom den skadeståndsventil som jag har talat om kunna förbättra läget även för andra, så att de slipper att lida ända fram till 1995 innan det blir någon förbättring.

Nej, jag räknade inte med något svar från Stig Gustafsson, men det är uppenbarligen så att regeringen här kan göra litet som den vill. Jag hoppas att man i regeringen ändå inser att man inte kan det – i varje fall inte av etiskmoraliska skäl. Men Stig Gustafsson har väl ändå någon personlig uppfattning! Kan vi inte få ett enkelt klargörande, att i varje fall Stig Gustafsson som person tycker att det är rimligt och självklart att Halvar Alvgard skall få ersättning, och då en skälig ersättning och inte ett skambud som ligger omkring 5 000 kr.

Låt mig sedan avslutningsvis bara säga att jag hoppas att det skall bli ett slut på det här ärendet. Jag hoppas att det inte skall dyka upp fler slingerbultar och bromsklossar. Jag hoppas att vi i varje fall till slut skall få till stånd en rimlig lösning på detta, som innebär en seger för Halvar Alvgard och en seger för det svenska rättssamhället.

Anf. 77 STIG GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Jag tycker att vi skall avhålla oss från mytbildning och överord som "myndighetsoffer", "rättssamhällets förfall" och liknande. Det här är alltför viktiga frågor för att behandlas med ett sådant språkbruk.

Skillnaden, herr talman, mellan majoritetens och minoritetens uppfattning i Alvgardärendet är att det i reservationen sägs "att det är rimligt att skälig ekonomisk gottgörelse utgår utöver den ersättning som Halvar Alvgard kan vara berättigad till enligt lagen om ersättning vid frihetsinskränkning". Det innebär en direkt uppmaning till regeringen att utbetala skadestånd, men med vilket belopp lämnar reservanterna öppet att bedömas av regeringen.

Nu förhåller det sig på det sättet att riksdagen inte på det här sättet kan ålägga regeringen att utbetala ersättning utan att ange ett belopp och helst också varifrån pengarna skall tas. Men inte ens om riksdagen anvisar pengarna kan riksdagen genom ett beslut binda regeringen att utbetala beloppet. Det kan riksdagen göra först om riksdagen stiftar en särskild lag i det enskilda fallet, och det är ju någonting som riksdagen har avhållit sig från och bör avhålla sig från. Något sådant krav har heller inte ställts av reservanterna – det bör noteras.

Men det viktiga är att vi i riksdagen inte skall hålla på med enskilda fall. Om vi mot all förmodan skulle stifta lag i ett enskilt fall skulle ganska snart en rad personer och företag höra av sig till riksdagen med krav på ersättning för förmenta rättsövergrepp. Riksdagen har ju också avhållit sig från att göra på det sättet, och jag tycker att vi skall vara kloka nog att fortsätta med den traditionen.

Talmannen anmälde att Bengt Harding Olson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 78 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Under senare år har ett antal fall där den enskilde drabbats av en okänslig statsapparat väckt stor uppmärksamhet. Snickare Elof Hjortberg är ett namn, bilhandlare Halvar Alvgard, vars fall vi behandlar i dag, ett annat.

De bakomliggande omständigheterna i fallet Alvgard är ganska noggrant beskrivna i lagutskottets betänkande och även av andra, tidigare talare, varför jag i den delen kan fatta mig ganska kort.

Det finns ett antal punkter i handläggandet av målet mot Halvar Alvgard som det finns anledning att brännmärka och som tillsammantagna har gjort att fallet Alvgard i allmänhetens ögon med rätta betraktats som en rättsskandal.

1. Det första anhållandet för grovt skattebedrägeri 1981 – följt av hus-

rannsakan och presskonferens där länsåklagare och polismästare anklagade Alvgard för att vara länets störste skattebrottsling – var grovt kränkande.

2. Ett förnyat anhållande tre månader senare och ett samtida länsrättsbeslut om en betalningssäkring på ca 700 000 kr., som dessutom blev årslång, var naturligtvis också felaktig, eftersom Halvar Alvgard påföljande år gick helt fri från misstanken om skattebrott.

3. Något som också i högsta grad upprört människor är statens krav att Alvgard skall betala ca 120 000 kr. i rättegångskostnader. Detta krav är ännu inte avgjort i domstol, men i opinionens ögon är det helt felaktigt, även om Alvgard förlorade skadeståndsmålet mot staten.

Alvgards berättigade skadeståndsanspråk avvisades som bekant både av tingsrätten och av hovrätten, som naturligtvis hade att gå efter den dåvarande lagstiftningen. Presidenten i Göta hovrätt, Carl Axel Petri, beklagade sin egen dom och sade enligt ett tidningsreferat: "Hovrätten har dömt enligt den lagstiftning som gäller, men reglerna är för hårda. De ger inte den enskilde stor chans mot staten".

När så Alvgard i maj förra året nekades prövningstillstånd i högsta domstolen var tiden kommen att efterhöra regeringens eventuella avsikt att ersätta Alvgard för den flermiljonförlust han lidit genom övergreppen.

På min fråga svarade justitieministern här i kammaren den 29 maj att det tänkte regeringen inte göra, eftersom domstolarnas utslag visade att staten inte begått något fel. På min följdfråga, vem som då var skuld till de olyckor – ekonomiska och moraliska – som drabbat Halvar Alvgard gavs inget svar. Jag skrev då i en tidningsartikel i början av juni att det enda som återstod var att motionsledes kräva upprättelse för Halvar Alvgard. Motionen väcktes i januari. Även Elisabeth Fleetwood och Hans Nyhage har en liknande motion i frågan.

Det är denna process som nu är i gång, och jag noterar med tillfredsställelse att inställningen hos socialdemokraterna i lagutskottet är betydligt mer positiv till Alvgard än vad justitieministerns var för ett år sedan. Förhoppningsvis har hennes inställning numera bringats i överensstämmelse med partivännernas i lagutskottet.

Den behandling som Halvar Alvgard utsatts för är djupt kränkande och ovärdig ett rättssamhälle. För att slå vakt om detta rättssamhälle och för att gottgöra den som under många år så illa behandlats av samhället och fått se sitt livsverk sönderslaget är det nödvändigt att vi nu tar vårt ansvar och ser till att rättvisa vederfars Halvar Alvgard.

Vi som arbetat för detta har kommit en bra bit på väg, och nu återstår det ställningstagande från regeringens sida som utskottet krävt och som partierna bakom reservation nr 2 därtill begärt skall vara positivt och snabbt.

Med det sagda, herr talman, yrkar jag bifall till reservation nr 2.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

15 § Vårdnad och umgänge med barn

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1990/91:LU29 Vårdnad och umgänge med barn.

Anf. 79 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Det här ärendet handlar om umgängesrätt med barn bl.a. Vi fick ju nya regler om vårdnad och umgängesrätt under hösten 1990 enligt beslut i riksdagen. Beträffande umgängesrätten är det emellertid på det sättet att de grundläggande reglerna står kvar oförändrade sedan 1983.

Under höstens utskottsbehandling framförde vi i folkpartiet liberalerna krav på ett förtydligande av umgängesreglerna. Ett förtydligande behövdes på tre punkter.

För det första gäller det ett uttryckligt krav på att hänsynen till barnets bästa borde lagfästas i 6 kap. 15 § föräldrabalken. Där skulle man även precisera de viktiga faktorerna: barnets ålder och mognadsgrad, känslomässig anknytning mellan barnet och umgängsrättshavaren, barnets egen inställning samt föräldrarnas inbördes förhållanden.

För det andra vill vi ha ett förtydligande beträffande rätten att utesluta skadligt umgänge. Den möjligheten borde utökas.

För det tredje gäller det möjligheten att ompröva vårdnaden vid s.k. umgängessabotage. Det gäller alltså fall där vårdnadshavaren på alla sätt söker omintetgöra umgänget. En sådan omprövningsrätt borde införas i 6 kap. 7 § föräldrabalken. Tyvärr avstyrktes den aktuella motionen i lagutskottet.

Vid den efterföljande debatten den 5 december 1990 här i kammaren kom den av oss i folkpartiet liberalerna påtalade oklarheten i öppen dag. Justitieministern förklarade att regeln hade missförstått och hänvisade till flera tidningsartiklar som visade på detta faktum.

En riksdagsledamot – Kaj Larsson, socialdemokraterna – har intresserat sig särskilt för umgängesrättsfrågorna. Han tyckte att justitieministern hade uttryckt sig dunkelt. Själv var han osäker beträffande reglernas innebörd. Det var han, trots att vi under tre timmar hade debatterat reglernas innehåll. Men inte heller det hjälpte alltså. Folkpartiet liberalernas reservation avslogs, och propositionen bifölls.

I det ärende som behandlas i dag aktualiseras den här frågan igen. Centerpartiet och miljöpartiet begär nu en fullständig översyn av reglerna, som är mycket färska. De trädde i kraft den 1 mars. Vi tycker inte att det behövs någon sådan översyn. Vi tycker i stället att det räcker med de förtydligande ändringar som vi i folkpartiet har föreslagit.

Mot den bakgrunden, herr talman, yrkar jag bifall till reservation 3.

Anf. 80 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Frågan om vårdnad och umgänge är i många fall svår. Det blir problem för såväl det barn som det gäller som de båda föräldrar som inte kan enas. Både vårdnaden och umgängesrätten skall bestämmas med utgångspunkt i barnets behov – och rätt – när det gäller nära och goda relationer med båda föräldrarna. Det är lätt att säga detta och också att skriva

in detta i en lagtext. Men det är desto svårare att uppnå detta i många fall där förhållandet mellan föräldrarna är komplicerat. Det kan gälla fall där en ovilja att lösa frågorna finns hos den ena föräldern, eller kanske hos båda föräldrarna, eller fall där det finns fog att misstänka att umgänge med den ena av föräldrarna inte är bra för barnets utveckling och säkerhet.

Med hänsyn till barns skilda förhållanden och behov är det nödvändigt med en flexibel värdering och en individuell anpassning vid bedömningen av umgängsrättens omfattning och formerna härför. Domstolsavgörandena i umgängesfrågor är tyvärr i regel mycket schablonmässiga.

En annan viktig – och svår – fråga i detta sammanhang är frågan om umgängessabotage, alltså när vårdnadshavaren systematiskt förhindrar kontakt mellan barn och umgängesföräldrar. Det är självfallet klandervärt att försöka förmena ett barn umgänge med den andra föräldern. I många fall finns det dock inte sakliga skäl för att försöka förhindra denna kontakt. Men vi kan heller inte bortse från det faktum att vårdnadshavarens handlande ibland beror på hänsyn till barnets säkerhet – t.ex. då vårdnadshavaren har blivit övertygad om att kontakt mellan barnet och umgängesföräldern kan vara skadlig eller t.o.m. farlig för barnet. Det finns ju exempel på fall där umgängesföräldern har förgripit sig mot sitt barn och där vårdnadshavaren, självfallet, inte vill att barnet skall få vistas hos umgängesföräldern.

En annan form av umgängessabotage gäller fall där den som har rätt till umgänge inte följer överenskomna regler om samvaro och alltså inte bryr sig om att ta emot barnet på de tider och i den omfattning som man varit överens om. Det lär vara den vanligaste formen av det som kan rubriceras som umgängessabotage.

I motion L412 tar Stina Eliasson och jag upp dessa frågor. Vi begär att man gör en översyn av umgängesreglerna och att förslag till erforderliga lagändringar framläggs. Det beslut som riksdagen fattade i höstas i anledning av framlagd proposition leder inte till erforderliga förbättringar. I motionen i fråga tar vi därför upp speciella saker. Vi säger att det i vissa fall är viktigt med en restriktivare tillämpning av umgängesreglerna. Vi betonar vikten av att s.k. umgängessabotage i vid mening stävjas. Dessutom understryker vi att det är angeläget att man gör mer flexibla bedömningar av vad som är barnets bästa och barnets behov. Allt detta talar för att umgängesreglerna bör ses över.

Vår motion – och det gäller i viss mån också en socialdemokratisk motion – utgör underlaget för reservation nr 4 från centern och miljöpartiet. Där framförs just de synpunkter och krav som återfinns i centermotionen och som jag här kort har redovisat. Vår motion har kommit att utgöra utgångspunkten för en särskild reservation från folkpartiet innehållande krav på speciella lagändringar. Skillnaden mellan våra reservationer är alltså den att vi anser att det här rör sig om komplicerade frågor som behöver en noggrann analys. Först därefter kan man bestämma sig för vilka lagändringar som behövs – detta för att få en tillfredsställande lösning.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation nr 4.

Anf. 81 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Jag tänker i mitt anförande bara uppehålla mig vid de reservationer som vi i miljöpartiet står bakom.

I reservation nr 1 föreslår vi i miljöpartiet att en parlamentarisk utredning tillsätts för att kartlägga och analysera barnens levnadsvillkor och rättsliga ställning samt för att reda ut hur nuvarande regler tillämpas och fungerar i praktiken. Utredningen bör sedan lägga fram lagförslag som skall främja barnens intressen – inte bara skydda dem. Nuvarande regler som rör barn är splittrade på flera olika ställen. Vi vill gärna att lagregler som rör barnens rätt skall kunna samlas i en särskild barnbalk. En sådan balk skulle bli en markering av den vikt som samhället fäster vid barnens rätt.

Vi i miljöpartiet vill, det framgår av reservation nr 2, införa regler i föräldrabalken som innebär att domstolen åläggs att motivera interimistiska beslut. Om vårdnads- och umgängesfrågorna inte kan lösas i godo, blir det ofta rättegång. När domstolen i den processen fattar ett interimistiskt beslut om vårdnad och umgänge får den själv avgöra om beslutsskälen skall anges eller inte. I alltför många fall saknas därför beslutsskälen helt, eller också är de alltför knapphändiga. Detta är en nackdel för parterna i målet, eftersom dessa har stor nytta av att se skälen. Den som vet hur domstolen har resonerat har många gånger lättare att acceptera beslutet och avstå från att överklaga. För den part som ändå vill överklaga är det å andra sidan lättare att angripa beslutet med adekvata argument.

Till sist vill jag säga att Martin Olsson pläderade så övertygande för centerns och miljöpartiets gemensamma reservation nr 4, som handlar om att reglerna för umgänge behöver ses över, att jag inte behöver tillägga något i den saken.

Anf. 82 GUNILLA ANDERSSON (s):

Herr talman! De frågor som behandlas i lagutskottets betänkande LU29 rör vårdnad och umgänge med barn. Den svenska familjerätten har sedan början av 70-talet varit föremål för en fortlöpande reformering. Det senaste steget i reformarbetet togs i höstas, då riksdagen fattade beslut om vissa ändringar i bl.a. föräldrabalkens regler om vårdnad och umgänge. Lagändringarna, som trätt i kraft den 1 mars i år, syftar särskilt till att underlätta för föräldrarna att i större utsträckning än hittills ta ett gemensamt ansvar för barnen och själva kunna komma överens om hur umgänges- och vårdnadsfrågor skall lösas.

De olika förslagen till nya regler belystes och debatterades utförligt i samband med beslutet i höstas, så jag tänker inte gå närmare in på dem nu, utan jag nöjer mig med att bemöta de reservationer som har fogats till betänkandet, som för övrigt är likalydande med reservationerna från i höstas.

I den första av reservationerna av miljöpartiet vill man ha en ny utredning om barnens rätt. Vi har nyligen haft en mycket omfattande utredning om barnens rätt. Resultaten av det utredningsarbetet ligger delvis till grund för de förändringar som trädde i kraft den 1 mars. Enligt utskottets mening har det inte framkommit något nytt som tyder på att en ny utredning skulle behövas.

Även den andra motionen är från miljöpartiet och tar upp frågan om motivering till interimistiska beslut. Miljöpartiet vill att domstolarna skall vara mer utförliga i sina motiveringar. I rättegångsbalkens 17 kap. 13 § står det att domstolarna i den mån det erfordras skall ange de skäl varpå de grundar sitt

ställningstagande. Utskottsmajoriteten utgår ifrån att domstolarna följer rättegångsbalkens regler. Interimistiska beslut skall enligt de nya reglerna enbart ta hänsyn till var barnet skall bo.

I två reservationer som folkpartiet och centerpartiet varit med om att underteckna behandlas frågor runt umgänget och umgängesrätten. Båda partierna vill ha en översyn av reglerna för umgänget. Folkpartiet vill att det av lagtexten skall framgå att umgängesrätten skall tillgodoses efter vad som är bäst för barnet samt vill införa ett straffansvar för vårdnadshavaren vid uppenbart sabotage av umgänget. Centern vill ha en restriktivare tillämpning av umgängesreglerna i vissa fall samt åtgärder för att förbättra umgänget med barnet i de fall där umgängesföräldern inte följer de överenskomna reglerna för umgänget.

Både centern och folkpartiet vill ha en flexiblare omfattning av och former för umgänget. Former för umgänget skall alltid utgå ifrån vad som är bäst för barnet! Men ibland kan det ju finnas skäl för att umgänge med en förälder inte bör förekomma, t.ex. vid fall där föräldern gjort sig skyldig till ett brott mot barnet. Umgänget måste bestämmas utifrån de förutsättningar som föreligger i varje enskilt fall och alltid utgå från barnets bästa.

I annat fall kan det vara så att en förälder utan fog försöker hindra en kontakt mellan barnet och den andre föräldern. Vi kan inte acceptera att en förälder ensidigt och utan skäl försöker hindra kontakten mellan barnet och den andre föräldern. Samhällets syn på detta måste klart markeras. För att förhindra umgängessabotage infördes den 1 mars en regel i föräldrabalken som slår fast att frågan om barnets behov av kontakt och samvaro med båda föräldrarna skall ges en framträdande plats vid valet av vårdnadshavare. Även satsningen på samarbetssamtal för att få fram lösningar där föräldrarna är överens om hur vårdnaden och umgänget skall ordnas är ett led i att se till att fall av umgängessabotage i framtiden minskar.

Regeln innebär inte att vårdnaden vid umgängessabotage mer eller mindre flyttas över till den andra föräldern, utan varje fall måste bedömas för sig utifrån barnets bästa. Det kan ju, som jag ovan anförde, finnas skäl till att umgänget inte fungerar.

Utskottets majoritet tror inte heller på att införa ett straffansvar för vårdnadshavaren vid uppenbart sabotage av umgängesrätten, som folkpartiet föreslår i sin reservation. Det löser inte problemet ur barnets synvinkel. Det är viktigt att ta reda på varför föräldern saboterar ett umgänge. Här vill jag, med risk för att bli tjatig, understryka att det skall göras en bedömning i varje enskilt fall, alltid med barnets bästa i tankarna. Personligen tror jag inte på att det går att "straffa fram" ett bra umgänge.

Jag menar att man med de förändringar som trädde i kraft den 1 mars i år uppnår samma mål som de i reservationerna.

Herr talman! En ständigt återkommande fråga är kostnader i samband med umgänget. Här gav utskottet i höstas regeringen till känna att regeringen snarast bör återkomma med förslag till lösning.

Vid den hearing som utskottet höll med den beredningsgrupp inom de berörda departementen som arbetar med frågan framkom att man ämnar komma med förslag under året. Beredningsgruppen behandlar också frågan

om underhållsbidrag och de underhållsskyldigas situation. Även här kommer ett förslag att lämnas undet det här året.

Herr talman! Slutligen vill jag säga att jag mötts av ett positivt gensvar ute bland människor som är berörda av dessa frågor, och då speciellt av pappor. De nu genomförda förslagen förbättrar barnens rätt att få träffa båda sina föräldrar.

Med det ovan anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan samt avslag på samtliga reservationer.

Anf. 83 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Det låter ju bra att man skall ta hänsyn till barnens bästa och att den lagstiftning som just trätt i kraft skulle vara till fyllest i det fallet. Men när vi från centern har tagit upp frågan motionsledes har vi efteråt funnit att vi inte har varit ensamma om att ha synpunkter på frågan och velat ha en översyn. Socialdemokraterna Ulla-Britt Åbark, Kaj Larsson och Åke Selberg har i sin motion 414, liksom vi, även om detta inte utvecklats, ställt krav på att umgängesrätten skall utredas. När vi i höstas hade att behandla propositionen om barnens rätt hörde vi från dem som framför allt har tagit till sin uppgift att försvara barnens ställning i samhället synpunkter som var klart emot propositionen.

Jag har i min hand ett brev från november i höstas från Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, undertecknat av Ebon Kram som är ordförande och för övrigt socialdemokratisk kommunalpolitiker i Sundsvall. Där tyckte man att det var önskvärt att riksdagen skulle ha skjutit på beslutet och återremitterat ärendet till en ny utredning om umgängesrätten. Andra motsvarande synpunkter på att man skulle ta hänsyn till barnens bästa kan vi läsa i en artikel i Svenska Dagbladet den 28 november 1990, där man har rubricerat artikeln: "Nästan riskfritt förgripa sig på barn. Föräldrar som försöker skydda sina barn kan förlora vårdnaden". Det är Kaisu Akselsdotter och Lena Feuk som har skrivit artikeln, den senare är ordförande i BRIS.

När vi framför vårt krav på att man ordentligt skall se över umgängesreglerna för att få dem tillfredsställande ur alla synpunkter, och med tanke på de hänsyn som bör tas finns det en bred uppslutning, vågar jag säga, från dem som särskilt har tagit till sin uppgift att slå vakt om barnens bästa.

Anf. 84 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Gunilla Andersson påpekade att det redan nyligen avslutats en utredning om barnens rätt. Jag vill inte på något sätt förringa den utredningen, den var mycket värdefull. Men vitsen med de parlamentariska utredningar som miljöpartiet föreslår är att man skall samla olika bestämmelser som gäller barnens rätt inom en balk för att slippa motsägelser och för att på ett bättre sätt kunna främja barnens intressen.

När det sedan gäller vårt krav på att interimistiska beslut i domstol skall motiveras pekar Gunilla Andersson på att det i lagen står att domstolarna i den mån det är erforderligt skall motivera besluten. Nu har erfarenheten visat att domstolarna tydligen inte alltid bedömer det rätt. Många gånger upplever föräldrarna behov av att få veta skälen, men domstolarna har inte be-

dömt det erforderligt. Det är därför som vi ställer krav på att de interimistiska besluten skall motiveras.

Anf. 85 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! När det gäller umgängesrätten skall naturligtvis barnens bästa sättas i centrum. Vid en familjekonflikt kan det uppstå oerhört komplicerade situationer och då gäller det att hitta en flexibel lösning, vilket inte alltid är så enkelt. Lagstiftningen skall självfallet ge klara signaler så att parter och advokater som sysslar med familjerättsmål har stöd att hämta i lagen för hur konflikten skall lösas.

Jag har angripit oklarheten i lagstiftningen och det är en uppfattning som jag delar med flera. Förutom mitt parti anser även Barnens rätt i samhället, BRIS, att lagstiftningen är oklar. Justitieministern, som var närvarande under en del av debatten förra gången, lyckades inte klarlägga reglernas innebörd. En partikamrat till henne ansåg att det var dunkelt sagt, möjligen också dunkelt tänkt.

Denne partikamrat, Kaj Larsson, är inte vilken som helst. Det är en person som på ett mycket seriöst sätt och mycket ingående har försökt sätta sig in i dessa frågor. Han kämpar för att det skall bli så bra som möjligt. Kaj Larsson undrade vad reglerna verkligen innehöll. Han lämnade denna tretimmarsdebatt med osäkerhet om vad lagen verkligen innebar. Oroar det inte Gunilla Andersson alls att lagen är så oklar?

Gunilla Andersson och jag är helt överens. Man straffar inte fram en bra situation för barn genom att ha en straffsanktion. Men jag kan inte begripa hur det kommer sig att om en umgängesrättshavare saboterar vårdnaden, då straffas han, men om vårdnadshavaren saboterar umgängesrätten, då utgår inte straff. Vi borde kunna vara överens om en sak: antingen skall det finnas straff för båda situationerna eller – vilket jag tycker är mycket bättre – inte straff för någon av dem.

Denna debatt blev ungefär som den vi hade förra gången. Vi glömmer bort några av de oerhört viktiga personerna i den här familjetragedin, nämligen de ensamma papporna. Var finns de ensamma papporna i socialdemokratins värld? Det skulle jag gärna vilja veta.

Anf. 86 GUNILLA ANDERSSON (s):

Herr talman! Till Martin Olsson vill jag säga att det enligt min mening är viktigt att betona betydelsen av barnens rätt till båda sina föräldrar så långt det är möjligt. Detta får sedan vägas mot andra intressen som barnen kan ha. Den nya regeln innebär inte att det skall ske någon automatisk överflyttning av vårdnaden vid umgängessabotage, men den öppnar en möjlighet till en sådan överflyttning, om det skulle vara bäst för barnet.

Låt mig för säkerhets skull upprepa att det utan tvivel ibland förhåller sig så att den förälder som inte låter barnet träffa den andre föräldern har goda skäl för sitt agerande. Barnen kan riskera att skadas fysiskt eller psykiskt. Det framstår då ofta som fullt godtagbart att vårdnadshavaren vägrar att låta den andre föräldern träffa barnet. Det är av just den anledningen som vi har ett rättssystem som innebär att verkställigheten av umgängesrätten skall prövas särskilt i länsrätten.

Till Elisabet Franzén vill jag säga att man i utskottets betänkande från i höstas ville avge ytterligare ett tillkännagivande om en översyn som skall syfta till att barnens uppfattning och synpunkter i vårdnads- och umgängesmål skall tas till vara på ett mer påtagligt sätt. Där fick man en bra utgångspunkt för fortsatta överväganden i departementet. I och med detta har kravet i miljöpartiets reservation på en översyn av barnens rätt delvis blivit tillgodosett.

I interimistiska beslut skall man endast ta ställning till var barnet skall bo och inte till vem vårdnaden skall tillfalla. Det behövs alltså inte någon omfattande utredning.

Till Bengt Harding Olson vill jag säga att också jag har uppmärksammat problemet med de ensamstående männens ställning. Det finns en grupp inom socialdepartementet som arbetar med just detta. Vi får hoppas att man snart kan komma fram till något förslag.

Anf. 87 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Jag konstaterar att Gunilla Andersson är helt nöjd med den lagstiftning som just har trätt i kraft. Hon har ingenting till övers för de farhågor och den kritik som uttalats av bl.a. dem som jag citerade, dvs. Sveriges kvinnojourer och representanter från BRIS.

Jag tycker att det är anmärkningsvärt att man från majoritetens sida är så tvärsäker och att man har kunnat lösa dessa frågor på ett tillfredsställande sätt, trots kritiken från sakkunnigt och erfaret folk. Det vore en betydligt bättre lösning att följa reservationens krav på att dessa frågor skall ses över. Det är så oerhört många viktiga saker att ta ställning till. Det gäller vilka uppväxtförhållanden många barn skall ha och vilka rättigheter resp. skyldigheter många vårdnadshavare och umgängesrättshavare skall ha. Därför vore det värdefullt om dessa frågor fick en allsidig belysning.

Som i så många andra frågor är socialdemokraterna nöjda med de regler som gäller. Det är bara att återkomma. Den förra frågan som vi diskuterade har vi återkommit till i sex år. Jag hoppas att man återkommer även i den fråga som vi nu diskuterar, så att man får en tillfredsställande lösning.

Anf. 88 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Det är verkligen viktigt att barn har rätt till båda sina föräldrar. Detta är nog särskilt angeläget när föräldrarna är skilda.

Jag upprepar mina två frågor för att få svar på dem. Är Gunilla Andersson inte oroad över att den här lagstiftningen är oklar – något som ändå har framförts från flera håll? Är vi överens eller inte om att straffsanktionerna för båda skall tas bort, så att det blir likställighet mellan umgängesrättsföräldern och vårdnadshavaren?

Det är glädjande att det finns en grupp som arbetar med frågan om ensamma pappors ställning. Det var av det skälet som vår motion och reservation avslogs förra gången, men det var inte någon som kunde klara ut huruvida det fanns en grupp eller inte. Vi har nu noterat att det finns en grupp som arbetar med detta. Jag är nyfiken på hur tidsplanen ser ut. När kan man tänka sig något konstruktivt resultat?

Många ensamma pappor lider svårt. Förutom att de har förlorat sitt barn, har de även förlorat sin familj, sitt jobb och sitt fotfäste i samhället.

Låt barn få rätt till båda sina föräldrar inkl. pappan! Låt det inte ske bara på papperet utan även i verkligheten!

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

16 § Allmänna arvsfonden

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1990/91:LU30 Allmänna arvsfonden (prop. 1990/91:132).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

17 § Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1990/91:LU32 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

18 § Huvudmannaskapet för sjukreseadministrationen m.m.

Föredrogs
socialförsäkringsutskottets betänkande
1990/91:SfU15 Huvudmannaskapet för sjukreseadministrationen m.m. (prop. 1990/91:135).

Anf. 89 BERTIL PERSSON (m):

Herr talman! Gunnar Wetterberg, chef för finansdepartements strukturenhet, skriver i sin bok Det nya samhället:

Lägg om sjukvårdens finansiering. Sjukvården skall finansieras på ett sätt som gynnar konkurrens och kostnadseffektivitet inom vården. Detta sker bäst genom att sjukförsäkringen tar över hela finansieringen av vården. Då följer vårdersättningen patienterna, som själva kan välja vilken vårdcentral de vill ha som vårdare och rådgivare. Behöver patienterna mer vård kan vårdcentralen hjälpa dem att finna det sjukhus eller den specialist de behöver.

Vi moderater har länge förespråkat en allmän obligatorisk sjukvårdsförsäkring som följer patienten, där han och hans läkare som rådgivare väljer

den vård som är bäst och billigast. Vi vill ha konkurrens inom sjukvården. Vi vill inte medverka till att cementera landstingsmonopolet.

Det är nödvändigt också av kostnadsskäl. Sjukvården kostar drygt 9 % av bruttonationalprodukten. Landstingen hade för bara några år sedan 14 miljarder i reserver. Nu har de 3 miljarder i skulder, och underskotten fortsätter. Det nuvarande sjukvårdssystemet håller på att braka samman utan att något påtagligt görs. Situationen för de mest utsatta handikappade och invalida blir allt ovissare.

Det här förslaget tar bort ytterligare en funktion från försäkringen och gör landstingen ännu mer cementerade som ensamma vårdgivare, och vi går vidare mot sjukvårdens kommande totala kollaps. Även ett sjukresemonopol skapas nu för landstingen.

Även om det här förslaget på kort sikt kan ge administrativa fördelar är det ytterligare ett steg i fel riktning. Och det allvarliga är inte steglängden utan färdriktningen. Kortsiktiga lösningar är alltid sämre än långsiktigt kloka beslut. Det gäller i vårt dagliga liv, och det gäller också i politiken. Dessutom tar det här förslaget också ifrån patienten ytterligare en möjlighet att själv påverka användningen av sina försäkringsmedel. Vi vill att han skall få tillbaka makten i sjukvården och makten över sina försäkringsmedels användning. Det är en frihetsfråga. Men framför allt gör detta förslag det ännu svårare att gå över till ett vettigt försäkringssystem. En av vårdgivarna får monopol på sjukresorna. Konkurrensbehovet motverkas ytterligare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

Anf. 90 BARBRO SANDBERG (fp):

Herr talman! I denna proposition behandlas överförande av huvudmannaskapet från försäkringskassorna till landstingen.

Som sägs i motion Sf44 tillstyrker folkpartiet liberalerna förslaget att huvudmannaskapet för sjukreseadministrationen förs över från försäkringskassorna till sjukvårdshuvudmännen. Vi tror att detta kan underlätta en samordning av sjukresorna, vilket på sikt kommer att ge lägre kostnader. Men vi tycker inte att förslaget tillräckligt tydligt anger förutsättningarna för den enskilde.

Enligt propositionen skall den statliga regleringen av hur ersättningen för den enskilde skall beräknas slopas. Men det sägs att regeringen kan föreskriva ett maximum för reskostnaden.

Sedan i höstas arbetar en parlamentarisk utredning, merkostnadskommittén, som bl.a. har till uppgift att överväga ett högkostnadsskydd även för sjukresor. Vi liberaler tycker att det är viktigt att slå fast att landstingen inte skall kunna höja egenavgiften för den enskilde innan denna utredning är klar och ett förslag till högkostnadsskydd finns.

Vi torde alla ha diskussionen från i vintras i gott minne då taxi höjde sina priser. För undvikande av något liknande anser folkpartiet liberalerna att riksdagen, i avvaktan på utredningens förslag, skall slå fast att den enskilde inte skall belastas med högre egenavgift för sjukresor än för närvarande. Detta sägs i reservation 2, men för att bespara kammaren en votering yrkar jag inte bifall till reservationen.

Anf. 91 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Ansvaret för sjukresorna har diskuterats i många år. Äntligen har nu staten och sjukvårdshuvudmännen nått en överenskommelse om att överföra huvudmannaskapet för sjukresorna till sjukvårdshuvudmännen.

Ett viktigt skäl till den här förändringen är att kostnaderna för sjukresorna ökat snabbare än den allmänna kostnadsutvecklingen under senare år. Om inte någon förändring görs av organisationen och administrationen, kommer den enskilda patienten att bli lidande. Samhällsekonomin tål nämligen inte att kostnaderna bara stiger, när det är kostnader som inte förbättrar människornas välfärd. Då hade kravet på kraftigt höjda patientavgifter för resorna kommit som ett brev på posten.

För att förhindra kraftiga höjningar för de enskilda, måste man rationalisera. Den rationaliseringen kan inte ske på alltför långt avstånd från patienten. Det betyder att sjukvårdshuvudmännen lättare kan göra de praktiska förändringar som behövs.

Om t.ex. två personer från samma by skall till samma sjukhus samma dag för kontroll och båda behöver åka taxi, är det ganska dumt att de åker med en timmes mellanrum. Om de i stället fick sådana kontrolltider på sjukhuset att de kunde samordna resan, skulle varken patienterna eller landstinget bli lidande, men mycket pengar skulle sparas.

Det är viktigt att vi inom den offentliga sektorn hittar sådana här expemel för att kunna hindra kostnadsstegringar som inte är till glädje för någon, utom i detta fall möjligtvis för taxinäringen.

Moderaternas reservation, om att inte ändra något alls i avvaktan på den stora förändring av hela sjukvårdsförsäkringen som de vill göra, tycker jag i och för sig är konsekvent men ändå väldigt slösaktig. Hur länge skall man låta reskostnaderna rusa i höjden utan att den enskildes välfärd ökar? Tycker moderaterna att man kan blunda för att kostnaderna tredubblats under en tioårsperiod – samtidigt som konsumentprisindex endast fördubblats? Även rent kortsiktigt borde alltså moderaterna ha intresse av att resorna sköttes mer rationellt. Sedan har jag väldigt svårt att förstå att man skall kunna ha någon som helst kostnadskontroll med moderaternas sjukvårdsmodell. Vi har t.ex. sett vad som har hänt på reseområdet sedan taxinäringen släpptes fri. Fortfarande får vissa patienter i ett par län i Sverige betala mer än 30 kr. per resa därför att taxinäringen tagit ut oskäliga priser.

Med det här förslaget så kan sjukvårdshuvudmännen helt enkelt teckna avtal med de företag som ger bäst och billigast service för den enskilde.

I övrigt vill jag inte kommentera Bertil Perssons syn på sjukvårdspolitiken, eftersom det som han tog upp rör stora principer som egentligen inte behandlas i detta betänkande.

Jag hyser stor sympati för det som sägs i folkpartiets reservation. Men folkpartiets påpekande om att den enskildes kostnader inte bör öka är ju egentligen hela tankegången bakom propositionen. Det är ju just för att förhindra en sådan utveckling som det är bråttom att genomföra det här förslaget. Regeringen har ju också rätt att föreskriva hur stor den högsta resekostnaden får vara för den enskilde. Och vi har också i utskottets betänkande särskilt sagt att vi utgår från att regeringen beaktar behovet av att den enskildes kostnader begränsas. Som påpekas skall ju merkostnadsutredningen

också se över detta, och den kommer snart att lägga fram ett förslag. Jag tror därför att vi i praktiken egentligen är ganska eniga på den här punkten.

Med det anförda yrkar jag bifall till hemställan i utskottets betänkande och avslag på reservationerna.

Anf. 92 BERTIL PERSSON (m):

Herr talman! Självfallet är socialdemokraterna glada över att kunna cementera landstingsmonopolet med ännu ett steg mot ett totalt monopol. Det tvivlar jag inte ett ögonblick på. Det är visserligen ett litet ynka steg, men det är dock ett steg i den riktningen.

Men, Margareta Persson, samhällsekonomin räddas faktiskt inte av att två personer tvingas sitta och vänta i timmar på en samåkningstaxi. Det fordras betydligt mer för att komma till rätta med sådana saker.

Landstingens ekonomiska utveckling i dag ger mig mardrömmar, och jag undrar om Margareta Persson sover gott om nätterna nu när hon vet att hon har lyckats åstadkomma en landstingsadministration för att tvinga folk att sitta i väntrummen och vänta på taxi längre än tidigare.

Anf. 93 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Jag hade tänkt att fundera ytterligare en liten stund på vad jag skulle svara på drapan om vår inställning till landstingen. Bertil Persson gjorde ett mycket märkligt påpekande. Det här syftar till att de beslut som skall fattas om människors resande skall ske närmare än i dag. Kostnaderna kan inte begränsas på något annat sätt än att besluten läggs närmare dem som har hand om själva vården. Jag är fullständigt övertygad om att det system som moderaterna förespråkar blir dyrare. Det skulle vi väl kunna acceptera, om välfärden ökade. Men resultatet av den sjukvårdspolitik som moderaterna nu förespråkar skulle bli att vi närmar oss USAs situation, dvs. det kostar mycket mer och färre människor får tillgång till sjukvård. Det är klart att läkare och andra skulle etablera sig i Stockholm och på andra ställen, där det finns människor som kan betala och efterfråga. På andra platser skulle det bli tomt. Detta skulle bli resultatet av den politik som ni förespråkar, men jag tycker debatten i den här frågan bör föras på annat håll och därför avstår jag ifrån vidare repliker.

Anf. 94 BERTIL PERSSON (m):

Herr talman! Kan, Margareta Persson, besluten på något sätt komma närmare patienten än vid en allmän obligatorisk sjukvårdsförsäkring, där pengarna följer patienten? – jag bara frågar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

19 § Tilläggsanslag till tullverket

Föredrogs
skatteutskottets betänkande

1990/91:SkU32 Tilläggsanslag till tullverket (prop. 1990/91:125 delvis).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

20 § Tilläggsbudget II

Föredrogs
försvarsutskottets betänkande
1990/91:FöU11 Tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1990/91 (prop. 1990/91:125 delvis).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

21 § Statsbidrag till missbrukarvård och ungdomsvård m.m.

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1990/91:SoU14 Statsbidrag till missbrukarvård och ungdomsvård m.m. (prop. 1990/91:96).

Anf. 95 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Tvångsvård av unga är något som i det längsta skall undvikas, men ibland är det nödvändigt. I fjol tog vi ställning till den nya lagen om vård av unga. Vi var i stort sett överens om i vilka situationer och enligt vilka kriterier som den här vårdformen måste tillgripas. I riksdagen har vi också mycket länge varit på det klara med att lagen inte fungerar i praktiken. Det finns betydande brister som framför allt består däri att många unga inte får den vård som länsrätten har bestämt och att många unga inte får vård som passar med tanke på deras problem. Det här har stegvis lett oss fram till slutsatsen att den nuvarande organisationsformen inte fungerar.

Vad som nu föreslås i socialutskottets betänkande är att staten tar över huvudansvaret för verksamheten. Vi menar att två krav måste ställas.

Det är nödvändigt att vi för det första kan åstadkomma en differentierad vård, så att de tvångsomhändertagna ungdomarna med sina många olika behov kan få en adekvat behandling.

För det andra måste utbudet utvecklas, så att alla verkligen får plats, så att ingen som nu kan straffa sig ur systemet.

Vi uppmanar regeringen att omedelbart ta itu med problemen, både de terapeutiska frågorna om vårdens innehåll och de organisatoriska frågor som måste lösas för att utbud och efterfrågan skall kunna stämma överens.

Från kommuner och landsting har det kommit invändningar mot den här lösningen. På många håll frågar man sig varför vi ändrar på någonting som fungerar, det finns inga större problem. Jag vill gärna utnyttja detta tillfälle

till att understryka några synpunkter i betänkandet och bemöta invändningarna.

För det första frågar man sig om det inte är felaktigt att gå tillbaka till någonting som inte fungerade förr i världen. De gamla statliga ungdomsvårdskolorna hade inte det bästa rykte. Jag är på det klara med att det inte fungerade bra förr i världen, men tanken är ju inte att veva filmen baklänges, att återvända till någonting gammalt. Vi siktar framåt och tar till vara de erfarenheter och kunskaper som i dag finns och försöker bygga någonting nytt för framtiden. Det är inte en reträtt, utan vi vill gå framåt mot någonting som är bättre.

För det andra är man rädd för att ett statligt ansvar för tvångsvården skulle kunna bryta kontakten med kommunernas socialtjänst, som ju även fortsättningsvis kommer att ha huvudansvaret för andra insatser för unga, t.ex. familjehemsvård. Jag vill understryka, vilket utskottet också gör i sitt betänkande, att det absolut inte får bli något avbrott i kontakterna mellan tvångsvården och kommunernas socialtjänst. Det är tvärtom oehört viktigt att den kontakten hålls levande och att man även fortsättningsvis engagerar sig i ungdomarnas framtid och utveckling. Det får alltså inte bli så att kommunerna frånsäger sig ansvaret bara därför att staten har huvudmannaskapet för tvångsvården.

Är det inte en risk, frågar man sig också, för att fungerande LVU-hem bryts sönder? Nu när vi äntligen har börjat få ordning på LVU-vården är det då inte felaktigt att komma och ändra på allting? Jag vill understryka att det är helt nödvändigt att man tar till vara allting som är gott och som fungerar. Vi skall inte bryta sönder någonting som i dag fungerar väl. Inom ramen för ett statligt huvudmannaskap kan man mycket väl tänka sig att kommuner och landsting även fortsättningvis driver inrättningar på entreprenad, inte minst i början när det gäller att ge arbetet en flygande start. Stor tidsutdräkt är ofta till skada när man planerar förändringar av den typ som det här är fråga om. Därför föreslår vi att reformen skall genomföras snart, senast under 1992. Vi markerar också att nu planerade projekt måste kunna fullföljas utan att det uppstår ekonomiska risker för de nuvarande huvudmännen. Vi har alltför länge accepterat att LVU-vården inte har fungerat. Nu är det dags att ta hjälp av alla goda krafter, så att vi verkligen kan ge de här ungdomarna det stöd som de behöver och samhället det skydd som det behöver.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till hemställan i socialutskottets betänkande.

Anf. 96 ANITA PERSSON (s):

Herr talman! Det är ett enigt utskott som nu föreslår riksdagen att vi skall fatta ett principbeslut om att staten skall överta huvudmannaskapet för de särskilda ungdomshemmen. Jag kan instämma i mycket av det som Daniel Tarschys här har sagt.

Det rör sig om ett ovanligt beslut, eftersom det i olika frågor brukar vara staten som överlämnar huvudmannaskapet till kommunerna. Så skedde också 1983 då staten till kommuner och landsting överförde huvudmannaskapet för de dåvarande ungdomsvårdsskolorna och vissa nykterhetsanstalter. Det var då ett led i socialtjänstreformen. Vi förutsatte att kommuner och

landsting skulle se till att de som behövde kvalificerad vård också skulle få sådan, men som vi många gånger har hört här i riksdagen har det under lång tid funnits stora brister i denna vård, och ungdomarna har farit illa. Beslutet om ett statligt övertagande är kanske inte det bästa, om vi ser till intentionerna i socialtjänstlagen. Men, herr talman, när de för vården ansvariga, representanterna för kommunförbunden och landstingsförbunden, vid den utfrågning som utskottet hade klart markerade att de ville frånsäga sig ansvaret för denna vård, ansåg vi socialdemokrater att det i det uppkomna läget var riktigt att välja ett principbeslut om att staten tar det övergripande ansvaret för denna vård. Som Daniel Tarschys sade är det viktigt att utredningen om förändringar snabbt kommer i gång, likaså att byggandet av nya vårdplatser inte fördröjs. Kommunförbundet har också lovat att bidra till detta. Jag instämmer också i den uppfattningen att de institutioner som i dag fungerar bra även fortsättningsvis kan bedrivas på entreprenad åt staten.

Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

22 § Ledningsansvaret inom hälso- och sjukvården

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1990/91:SoU15 Ledningsansvaret inom hälso- och sjukvården.

Anf. 97 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Det beslut om ledningsansvaret inom hälso- och sjukvården som riksdagen fattade i fjol måtte inte ha varit helt glasklart. Det har lett till tolkningstvister ute på fältet och det har föranlett ett antal motioner.

Riksdagen avsåg med detta beslut att skapa stor frihet för huvudmännen att bestämma inom vilka områden som man ansåg att patientsäkerheten krävde att enheter inom hälso- och sjukvården leddes av chefsöverläkare. Man avsåg också att understryka att det måste finnas stor frihet för landstingen att befordra kompetenta personer med annan utbildning än läkarutbildning till chefsbefattningar inom hälso- och sjukvården. I det betänkande som nu ligger på riksdagens bord bekräftar socialutskottet den här inriktningen. Man understryker att några detaljerade bestämmelser av bindande karaktär inte skall utfärdas av vare sig regering eller riksdag, utan att stor frihet skall gälla för sjukvårdshuvudmännen.

Det är min förhoppning, herr talman, att det med det här försöket till klargörande skall bli lättare för sjukvårdshuvudmännen att utveckla vården och att organisera den på det sätt som de själva finner vara klokt och riktigt.

Anf. 98 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Utskottets ordförande har alldeles rätt i att det utskottsbetänkande som förelåg i fjol inte tycks ha varit alldeles glasklart, eftersom förhållandena är sådana som de är i dag. Jag vill erinra om att när propositio-

nen behandlades yrkade vi moderater på ett klart avslag. Som utvecklingen har blivit vill jag nog hålla för troligt att det rätta hade varit att avslå propositionen och helt enkelt inte göra någon ändring av hälso- och sjukvårdslagen.

Det är sant att socialutskottet gjorde vissa avvikelser från propositionen, framför allt genom att uttala att det utan nackdelar för patientsäkerheten borde kunna ankomma på sjukvårdshuvudmännen att själva inom den angivna ramen bestämma vilka enheter som skulle omfattas av ledningsansvaret och vilka enheter som skulle lämnas utanför.

Det gavs en annan uppgift till socialstyrelsen än den som förespråkades i propositionen. Man talade om föreskrifter eller författning. Utskottet förordade i stället allmänna råd, som inte är så hårt bindande. Det var en åtgärd som så att säga syftade åt rätt håll. Utskottet hade också uttalat att väldigt många uppgifter kunde delegeras. Det gällde ungefär hälften av ledningsuppgifterna inom hälso- och sjukvården.

Sedan har ärendet gått till socialstyrelsen. Det är därför jag tar till orda, eftersom jag är ledamot i socialstyrelsens verksstyrelse. I de allmänna råden ser man inte mycket av nytänkande. Vid de diskussioner vi har haft i socialstyrelsen i anledning av en begäran av mig och Karin Israelsson har det framkommit att socialstyrelsen har tolkat sjukvårdens 14 § direkt efter ordalydelsen. Man har inte kunnat finna utrymme för en annorlunda tolkning.

I socialstyrelsen har TCOs representant Christer Romilson och jag avgett ett särskilt yttrande i vilket vi har tagit fram de punkter där vi är missnöjda med socialstyrelsens sätt att bedöma utskottets intentioner. Bl.a. har vi tagit upp att man har fört in ett helt nytt begrepp, nämligen primärt kliniskt ansvar, som inte förekom vare sig i propositionen eller i utskottsbetänkandet. Socialstyrelsen säger med tvärsäkerhet att som huvudregel kräver patientsäkerheten att ledningen utövas av chefsläkare. Det är faktiskt inte mycket som återstår av friheten om man skulle följa de allmänna råden. Landstingsförbundet har senare också varit starkt kritiskt och menat att här får vi laga efter läge. Det är inte särdeles lyckat att man inte vill följa de allmänna råden, men dock förståeligt.

Nu har utskottet bedömt ärendet igen. Utskottets intentioner stämmer ganska väl överens med de jag själv har och som jag har försökt att tillsammans med TCOs representant föra fram i socialstyrelsen, dock utan framgång. Man framhärdar i de gammalmodiga bedömningarna. Det är litet trist, eftersom vi i dag har en väldig omstöpning av svensk hälso- och sjukvård. Det skulle vara möjligt att hitta nya former. Men man låser fast sig i ett organisationsmönster som faktiskt inte hör 1990-talet till. Enligt mitt sätt att göra bedömningar går vi ett steg tillbaka.

Jag kan hålla med om att vi i dag inte kommer så mycket längre. En utredning skall följa utvecklingen med stort intresse och jag får hoppas också med noggrannhet. Det är mycket viktigt att vi verkligen ger denna grupp ett starkt ansvar för att komma tillbaka till riksdagen så snart som möjligt så att eventuella ändringar kan göras, om det nu behövs ändring av lagtexten för att herrarna i socialstyrelsen skall förstå att det finns andra intentioner i det här huset.

För att gå ett steg i rätt riktning vill jag yrka bifall till motionen av Margitta

Edgren. För att vara litet rationella och för att vi inte skall få för många yrkanden har vi enat oss på den punkten.

Anf. 99 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Det är bra att utskottet gör en markering av hur missnöjet med förra årets beslut om det samlade ledningsansvaret har hanterats och tolkats. Kritiken är inlindad, men den finns där.

Det intressanta är vad kritiken innebär för fortsättningen. Hur påverkar en sådan misstroendeförklaring socialstyrelsen och hur påverkas socialdepartementet och socialministern? Kommer denna utskottsskrivning att påverka aktörerna över huvud taget? Den förra gjorde det tydligen inte.

Har beslutet haft någon positiv effekt i vården? Vad säger huvudmännen, landstingen, om riksdagens beslut? Har det underlättat deras arbete? Har det gett skjuts åt förändringsarbetet och har det ökat patientsäkerheten?

Nej, vad man nu kan säga är att motsättningarna mellan personalkategorierna har ökat. Läkarnas absoluta krav på att det skall finnas chefsöverläkare nästan överallt kolliderar med de 150 sjuksköterskor, psykologer och laboratorieassistenter som redan har chefstjänster. De senare blir nu uppsagda eller omplacerade. Det är en tydlig signal till vårdens alla kvinnor: Du duger inte! Bry dig inte om att engagera dig och ta mer ansvar, politiker litar i alla fall bara på att det är läkare som kan ta ansvar!

Läkarnas absoluta krav på att det skall finnas chefsöverläkare får många lokala vårdpolitiker att svikta. De vågar inte heller lita på riksdagens beslut att det är huvudmannen som skall fatta besluten; speciellt efter det att tillsynsmyndigheten givit anvisningar som inte följer riksdagsbeslutet. Man är van att följa tillsynsmyndighetens råd och sitter alltså i kläm mellan tillsynsmyndigheten och doktorernas gemensamma agerande.

På många kliniker och sjukhus innebär beslutet att det nu förs fram krav på fler hierarkiska nivåer. I en tid då murarna skall rivas och vårdens karaktär av kunskapsorganisation förs fram, konserveras det bestående och man tar faktiskt ett steg tillbaka.

I betänkandet försöker socialutskottet komma runt kritiken genom att skriva – jag läser på s. 13 – att socialstyrelsens allmänna råd inte är bindande och att huvudmännen står fria att följa råden; underförstått: eller inte följa.

Jag anser att det är mycket betänkligt att råda verksamheten att helt bortse från vad tillsyningsmyndigheten säger. Socialutskottets råd till huvudmännen menar jag leder ut på ett gungfly, där tillsyningsmyndighetens legitimitet kommer att kunna ifrågasättas i fortsättningen även i andra frågor. Jag menar att utskottets ordförande borde kunna erkänna och acceptera att beslutet om samlat ledningsansvar var oöverlagt och konsekvenserna inte tillräckligt genomlysta. Vi politiker bör kunna erkänna när något är fel och kunna ta tillbaka ett beslut. Det dunkelt sagda kanske också är det dunkelt tänkta.

Till detta kommer ju, som Gullan Lindblad också framförde, att huvudmännen ångrar sitt initiala stöd för detta. I dagarna har Landstingsförbundets styrelse behandlat en motion om ledningsansvaret och svarar motionärerna: Styrelsen delar motionärernas uppfattning att lagstiftningen om samlat ledningsansvar medför oklarheter och oenigheter mellan olika yrkesgrupper inom vården och att den tolkning som socialstyrelsen gjort har förstärkt

denna situation. Längre fram i svaret står det: Förbundsstyrelsen är beredd att fortsätta sitt arbete för att få bort bestämmelsen om samlat ledningsansvar i hälso- och sjukvårdslagen.

Efter att ha konstaterat detta vill jag kritisera utskottet för att man inte tagit steget fullt ut och anmält sitt missnöje till regeringen i ett formellt tillkännagivande. Det finns alltså ingen formell anledning för regeringen att fundera på fortsättningen. Det är också en signal.

Herr talman! Jag yrkar bifall till min motion So510, där jag kräver en tydligare markering av riksdagens missnöje när det gäller tolkningen av beslutet.

Anf. 100 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Vad utskottet strävar efter i sitt betänkande är att skingra de missuppfattningar som råder bl.a. om de allmänna rådens konstitutionella status. Det tycker jag framgår ganska klart och tydligt i betänkandet.

Jag tror inte att man kan bedöma frågan om den nuvarande regleringens värde om man inte också beaktar vilken reglering vi hade tidigare på det här området. Vi hade tidigare ett medicinskt ledningsansvar fastslaget i lagen. Det medicinska ledningsansvaret tillkom varje läkare på en klinik. Det medförde att vi vid många kliniker hade ett flertal läkare som alla var och en för sig hade ett medicinskt ledningsansvar. Det kunde nog fungera från början när man bara hade en läkare per klinik, men så småningom fick vi alltså flera läkare per klinik, och det var då som alla de ledningsansvariga personerna började skapa bekymmer, eftersom det inte fanns något samlat ansvar. Det var orsaken till att det lades fram förslag om att ändra den här paragrafen i hälso- och sjukvårdslagen. Den ändring som regeringen föreslog modifierades av riksdagen i syfte att klart markera att landstingen skall ha en stor frihet att utnyttja kompetenta personer även om dessa inte är läkare. Det är alldeles klart utskottets mening att skapa ett stort utrymme för duktiga sjuksköterskor, arbetsterapeuter och andra att bekläda chefsbefattningar inom hälso- och sjukvården.

Anf. 101 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Jag känner mycket väl till det Daniel Tarschys säger, men jag anser att vi därmed inte har löst problemet. I stället har vi skapat andra och nya samt kanske för framtiden t.o.m. ännu svårare problem. I dag vågar huvudmännen inte lita på oss, eftersom de är vana vid att lita på sin tillsynsmyndighet. Huvudmännen sitter i kläm genom läkarnas absoluta krav på att det skall tillsättas chefsöverläkare. Deras egen känsla för de sjuksköterskor, psykologer och laboratorieassistenter som i dag är bra chefer får ge vika för läkarnas krav, som i det närmaste kan sägas vara ett hot. Det kommer att bli en oerhörd oro framöver, en oro som vi bara har sett början på. Det är ett problem som man enligt min mening inte reder upp i betänkandet.

Anf. 102 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Att läkarna skall ha det medicinska ledningsansvaret är självklart, och det är något som vi moderater hela tiden har tryckt på. Däremot hade det varit bättre att inte ändra hälso- och sjukvårdslagen. Socialstyrelsen har så att säga gått efter lagens bokstav. I den finner man ingen

skillnad jämfört med den bedömning som nu görs, nämligen att enbart läkare skall ha också det administrativa ansvaret.

Jag är bekymrad över socialstyrelsens agerande i fråga om distriktsläkarcentraler. Där finns faktiskt ett antal distriktssköterskor som i dag fungerar som administrativa ledare. Nu vet man inte om man skall föreslå att de skall sägas upp eller hur landstingen skall förfara.

Till följd av Landstingsförbundets uttalande struntar man kanske helt i de allmänna råden. Jag håller med Margitta Edgren om att det inte är särskilt lyckat med tanke på situationen på andra områden inom medicinsk tjänst och socialtjänst. För sakens skull vete gudarna om inte det är det bästa.

Jag har fått kännedom om att man håller på att bygga upp ytterligare stora byråkratier. Inom landstingsvärlden är det redan i dag mycket byråkratiskt. Man har olika nivåer, sjukvårdsdirektioner, klinikchefer och annat. I Malmö har man dessutom skapat en mellannivå mellan sjukvårdsdirektionen och klinikcheferna. Det kan inte vara rimligt.

Det är nog hög tid att den arbetsgrupp som ser över detta snabbt lägger fram ett förslag till riksdagen som vi får ta ställning till igen, så att vi får en modern bedömning av dessa frågor. Jag har själv arbetat många år i vården och kan inte förstå att läkarna till varje pris vill ha detta ansvar. På många håll verkar det vara så. De har ju i alla tider talat om hur jobbigt det har varit med all pappersexercis. Nu finns det läkare som enbart skall ägna sig åt administrativt arbete och organisation och därmed inte har tid att ägna sig åt vård.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

23 § Avgifter för kontroller av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1990/91:SoU17 Avgifter för kontroller av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat (prop. 1990/91:139).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

24 § Tilläggsbudget II

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1990/91:SoU24 Tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1990/91 (prop. 1990/91:125 delvis).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 15 maj.)

25 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades

Motionerna

med anledning av prop. 1990/91:176 Ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

1990/91:K97 av Anders Björck m.fl. (m)

med anledning av skr. 1990/91:163 Redogörelse för den svenska krigsmaterielexporten år 1990

1990/91:U18 av Inger Schörling m.fl. (mp)

26 § Anmälan om frågor

Anmäldes att följande frågor framställts

den 7 maj

1990/91:593 av *Sten Andersson* i Malmö (m) till justitieministern om valsedlar och nominering av kandidater:

I Malmö har ett parti av egen kraft visat sig oförmöget att bli invalt i riksdagen. Inför stundande val har därför partiet kopierat moderaternas och socialdemokraternas valsedlar och toppat dessa med registrerade namn från resp. parti. Utöver ovan nämnda partis representanter är övriga personer, från sex partier, på valsedlarna inte tillfrågade om kandidatur.

Att kopiera andra partiers valsedlar och nominera dessa personer, vilka aldrig blivit tillfrågade, är uppenbart stötande och kränkande.

Är statsrådet beredd att föreslå ändring i lagstiftningen så att agerande av i frågan beskriven art omöjliggörs?

1990/91:594 av *Görel Thurdin* (c) till statsrådet Erik Åsbrink om effekterna av måltidsbeskattningen:

Av tidningsuppgifter, bl.a. i SvD den 21 mars och DN, framgår att de offentliganställda blivit de tydligaste offren för beslutet att beskatta måltidssubventioner.

Det gäller exempelvis sjukvårdspersonalen. På Södersjukhuset har gästantalet i personalmatsalen halverats efter årsskiftet. Vårdpersonalen äter i bästa fall medhavd mat i personalrummet. Företrädare för arbetsledarna menar att risken är stor för att effektiviteten kommer att sjunka på grund av att personalen får näringsfattig kost.

Det här drabbar låglönegrupperna, både offentligt anställda och privat anställda, medan andra grupper fått behålla sina subventioner eller t.o.m. fått ökade subventioner. Detta är enligt min mening helt oacceptabelt.

Med hänvisning till vad som anförts vill jag fråga statsrådet:

Är statsrådet beredd att vidta åtgärder som mildrar de negativa effekterna

av beskattningen av måltidssubventionerna för anställda i offentlig och privat verksamhet?

1990/91:595 av *Jan-Olof Ragnarsson* (v) till statsrådet Maj-Lis Lööw om rättshjälpsbiträden i asylärenden:

Flyktinggruppen och Asylkommitténs riksråd har nyligen offentliggjort en sammanställning av exempel från de svenska myndigheternas handläggning av asylärenden. Av denna genomgång framgår mycket tydligt att utlänningslagens bestämmelser ofta åsidosätts. Som exempel vill jag nämna fall nr 45 i sammanställningen som handlar om en statslös palestinier från Libanon som sökte asyl i Sverige i oktober 1985. Som offentligt biträde förordades en advokat som vid sitt sammanträffande med B bar en israelisk organisations märke i kavajuppslaget. Sedan invandrarverket den 1 juli 1989 från rättshjälpsnämnden övertog uppgiften att förordna offentliga biträden i utlänningsärenden ges de asylsökande inte längre tillfälle att själva föreslå vilket offentigt biträde de önskar. En sådan rätt föreligger enligt rättshjälpslagen, men invandrarverket föredrar att självt avgöra vem som skall biträda en asylsökande. Detta har bl.a. fått till konsekvens att erfarna flyktingadvokater får ytterst få förordnanden.

Jag vill därför fråga statsrådet:

Är regeringen beredd att vidta åtgärder för att de asylsökande i praktiken skall åtnjuta den rätt de har enligt rättshjälpslagen att föreslå det offentliga biträde de önskar?

1990/91:596 av *Bertil Måbrink* (v) till utrikesministern om en nordisk kärnvapenfri zon:

Vid utrikesministermötet i Karlshamn överlämnades en rapport från Nordiska ämbetsmannagruppen om förutsättningarna för en kärnvapenfri zon i nordiskt område.

Jag vill fråga utrikesministern:

Avser regeringen nu att föra upp frågan om en nordisk kärnvapenfri zon på politisk nivå för att åstadkomma konkreta resultat?

1990/91:597 av *Margareta Persson* (s) till justitieministern om brottsbalkens bestämmelse om förledande av ungdom:

I en interpellationsdebatt den 8 april ansåg justitieministern att lagen om förledande av ungdom bör prövas, för att om möjligt kunna förhindra spridning av förråande tidningar till barn och ungdom. Åklagarmyndigheten i Stockholm har nu sagt nej till att använda den lagen för att pröva om en tidning, i det här fallet ett nummer av Batman, är förråande. Motiveringen från åklagarens sida var bl.a. att förarbetena till paragrafen om förledande av ungdom inte avsåg försäljning i bokhandel eller enstaka försäljning. Eftersom justitieministern i interpellationsdebatten ansåg det viktigt att den gamla lagen "dammades av", för att kunna stävja spridande av våld bland barn, vill jag fråga följande:

Mot bakgrund av att åklagarmyndigheten i Stockholm inte anser att paragrafen om förledande av ungdom går att använda på det sättet, undrar jag om justitieministern nu är beredd att säga ja till att modernisera den gamla paragrafen om förledande av ungdom.

1990/91:598 av *Jan-Olof Ragnarsson* (v) till statsrådet Maj-Lis Lööw om åtgärder med anledning av bedömningen av humanitära skäl i verkställighetsärenden:

Den praxis som utbildas i anslutning till vad som utgör tillräckliga humanitära skäl för upphävande av avvisningsbeslut utgör ett mått på våra värderingar. En handläggare hos invandrarverket har i pressen avslöjat att det hos invandrarverket finns en hemlig kroppsviktstabell, en s.k. lathund, för bedömning av när det finns tillräckliga humanitära skäl att häva ett avvisningsbeslut av psykiska skäl. Enligt tabellen skulle en sjukhusvårdad asylsökande väga mellan 40–44 kg innan ett avvisningsbeslut kan upphävas av humanitära skäl. Läkare anser att en tillämpning av tabellen kan leda till ödesdigra resultat.

Min fråga till statsrådet Maj-Lis Lööw är:

Avser regeringen, om tidningsuppgifterna, är korrekta att vidta några åtgärder med anledning av uppgifterna om användandet av en s.k. lathund över kroppsvikt för bedömningen av humanitära skäl i verkställighetsärenden, och finns det i så fall behov av vägledande regler för bedömningen av sådana skäl?

1990/91:599 av *Berith Eriksson* (v) till statsrådet Maj-Lis Lööw om rättshjälpen i asylärenden:

Flyktinggruppen och Asylkommitténs riksråd har nyligen offentliggjort en sammanställning av exempel från de svenska myndigheternas handläggning av asylärenden. Av denna genomgång framgår mycket tydligt att utlänningslagens bestämmelser ofta åsidosätts. Så är exempelvis fallet i referat nr 19 där asylförhöret med en asylsökande iransk kvinna ägde rum utan att offentligt biträde hade förordnats, trots att riksdagen hade beslutat att den asylsökande skall biträdas av ett offentligt biträde vid polisutredningen.

Polisförhöret varade 1 timme och 45 minuter och handlade huvudsakligen om resan från Iran till Sverige. A fick sedan möjlighet att gå igenom polisutredningen med sitt offentliga biträde och kompletterade det ofullständiga polisförhöret beträffande sin egen politiska aktivitet i Iran. Invandrarverket avslog asylansökan med motiveringen att A inte var trovärdig. Det fanns nämligen en markant skillnad mellan vad som framkom genom det offentliga biträdets inlaga och polisförhöret. Regeringen delade invandrarverkets bedömning och avslog As överklagande.

Är regeringen beredd att vidta åtgärder för att de offentliga biträdena ska beredas möjlighet att medverka redan under polisutredningarna i enlighet med reglerna i rättshjälpslagen?

1990/91:600 av *Bertil Måbrink* (v) till statsrådet Maj-Lis Lööw om säkerheten i Libanon för Arafattrogna palestinier:

I den nyligen offentliggjorda sammanställningen av Flyktingruppen och Asylkommitténs riksråd om de svenska myndigheternas handläggning av asylärenden vill jag nämna fall nr 45 som handlar om en statslös palestinier från Libanon (B) som sökte asyl i Sverige i oktober 1985.

B tillhörde den Arafattrogna delen av PLO. Han blev vittne till ett mord i ett flyktingläger i Libanon utfört av Syrientrogna palestinier. På grund av att B befann sig i en mycket farlig situation råddes han av sin organisation att fly från Libanon. Invandrarverket och regeringen ansåg att Bs skäl inte var tillräckliga för asyl, och han avvisades till Libanon. Amnesty Internationals svenska sektion hade i ett yttrande till statens invandrarverk framhållit att B riskerade att omedelbart gripas, kvarhållas under obestämd tid och utsättas för tortyr i Libanon. B greps i Libanon av syrisk säkerhetstjänst och misshandlades ohyggligt under tre dagar.

Min fråga till statsrådet Maj-Lis Lööw är:

Vilken bedömning gör regeringen av säkerheten i Libanon för palestinier tillhörande den Arafattrogna delen av PLO?

Tar regeringen tillräcklig hänsyn till våra åtaganden enligt FNs tortyrkonvention när Arafattrogna palestinier återsänds till Libanon?

27 § Kammaren åtskildes kl. 16.09.

Förhandlingarna leddes
av talmannen från sammanträdets början t.o.m. 6 § anf. 19 (delvis),
av förste vice talmannen därefter t.o.m. 10 § anf. 44 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. 14 § anf. 72 (delvis) och
av talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

OLOF MARCUSSON

/Barbro Karlsson

Innehållsförteckning

Onsdagen den 8 maj

SIPRI 25 år 1
Talmannen
1 § Justering av protokoll 1
2 § Hänvisning av ärende till utskott 1
3 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 3 maj 1
Jordbruksutskottets betänkande JoU21
Jordbruksutskottets betänkande JoU28
Justitieutskottets betänkande JuU26
Meddelande om samlad votering 3
4 § Yttrandefrihetsgrundlag m.m. 3
Konstitutionsutskottets betänkande KU21
Debatt
Justitieminister Laila Freivalds (s)
Anders Björck (m)
Birgit Friggebo (fp)
Bengt Kindbom (c)
Bo Hammar (v)
Hans Leghammar (mp)
Olle Svensson (s)
Ingegerd Sahlström (s)
Beslut fattades efter 9 §
5 § Ändring i instruktionen för riksdagens förvaltningskontor 16
Konstitutionsutskottets betänkande KU36
Beslut fattades efter 9 §
6 § Riksdagens arbetsformer 16
Konstitutionsutskottets betänkande KU42
Debatt
Anders Björck (m)
Hans Leghammar (mp)
Olle Svensson (s)
Birgit Friggebo (fp)
Lars Ahlmark (m)
Beslut fattades efter 9 §
7 § Sekretess inom och mellan myndigheter på vårdområdet m.m. 30
Konstitutionsutskottets betänkande KU34
Debatt
Elisabeth Fleetwood (m)
Ingela Mårtensson (fp)
Bengt Kindbom (c)
Ulla Pettersson (s)
Barbro Westerholm (fp)
Beslut fattades efter 9 §

8 § Kommunala dispensavgifter i trafikärenden 42
Konstitutionsutskottets betänkande KU37
Beslut fattades efter 9 §
9 § Riksdagens byggnader 42
Konstitutionsutskottets betänkande KU45
Debatt
Hans Nyhage (m)
Ivar Franzén (c)
Kjell Dahlström (mp)
Olle Svensson (s)
Beslut 48
Konstitutionsutskottets betänkande KU21
Konstitutionsutskottets betänkande KU36
Konstitutionsutskottets betänkande KU42
Konstitutionsutskottets betänkande KU34
Konstitutionsutskottets betänkande KU37
Konstitutionsutskottets betänkande KU45
Beslut om uppskjuten votering 49
10 § Anslag till rättshjälp m.m. 50
Justitieutskottets betänkande JuU27
Debatt
Göthe Knutson (m)
Ingbritt Irhammar (c)
Berith Eriksson (v)
Krister Skånberg (mp)
Sigrid Bolkéus (s)
Andre vice talmannen (om debattreglerna)
Britta Bjelle (fp)
Beslut skulle fattas den 15 maj
11 § Nordisk arbetsmarknad 60
Justitieutskottets betänkande JuU37
Beslut skulle fattas den 15 maj
12 § Kompetenskrav för fastighetsmäklare m.fl. 60
Lagutskottets betänkande LU26
Debatt
Martin Olsson (c)
Lennart Andersson (s)
Beslut skulle fattas den 15 maj
13 § Ändringar i namnlagen m.m. 63
Lagutskottets betänkande LU28
Debatt
Elisabeth Persson (v)
Lennart Andersson (s)
Beslut skulle fattas den 15 maj

14 § Det allmännas skadeståndsansvar 65
Lagutskottets betänkande LU27
Debatt
Allan Ekström (m)
Bengt Harding Olson (fp)
Martin Olsson (c)
Elisabet Franzén (mp)
Stig Gustafsson (s)
Knut Wachtmeister (m)
Beslut skulle fattas den 15 maj
15 § Vårdnad och umgänge med barn 78
Lagutskottets betänkande LU29
Debatt
Bengt Harding Olson (fp)
Martin Olsson (c)
Elisabet Franzén (mp)
Gunilla Andersson (s)
Beslut skulle fattas den 15 maj
16 § Allmänna arvsfonden 85
Lagutskottets betänkande LU30
Beslut skulle fattas den 15 maj
17 § Uppskov med behandlingen av vissa ärenden 85
Lagutskottets betänkande LU32
Beslut skulle fattas den 15 maj
18 § Huvudmannaskapet för sjukreseadministrationen m.m. 85
Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU15
Debatt
Bertil Persson (m)
Barbro Sandberg (fp)
Margareta Persson (s)
Beslut skulle fattas den 15 maj
19 § Tilläggsanslag till tullverket 88
Skatteutskottets betänkande SkU32
Beslut skulle fattas den 15 maj
20 § Tilläggsbudget II 89
Försvarsutskottets betänkande FöU11
Beslut skulle fattas den 15 maj
21 § Statsbidrag till missbrukarvård och ungdomsvård m.m. 89
Socialutskottets betänkande SoU14
Debatt
Daniel Tarschys (fp)
Anita Persson (s)
Beslut skulle fattas den 15 maj
22 § Ledningsansvaret inom hälso- och sjukvården 91
Socialutskottets betänkande SoU15
Debatt
Daniel Tarschys (fp)

Gullan Lindblad (m)
Margitta Edgren (fp)
Beslut skulle fattas den 15 maj
23 § Avgifter för kontroller av teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat ... 95
Socialutskottets betänkande SoU17
Beslut skulle fattas den 15 maj
24 § Tilläggsbudget II ... 95
Socialutskottets betänkande SoU24
Beslut skulle fattas den 15 maj
25 § Bordläggning ... 96
26 § Anmälan om frågor
1990/91:593 av Sten Andersson i Malmö (m) om valsedlar och nominering av kandidater ... 96
1990/91:594 av Görel Thurdin (c) om effekterna av måltidsbeskattningen ... 96
1990/91:595 av Jan-Olof Ragnarsson (v) om rättshjälpsbiträden i asylärenden ... 97
1990/91:596 av Bertil Måbrink (v) om en nordisk kärnvapenfri zon ... 97
1990/91:597 av Margareta Persson (s) om brottsbalkens bestämmelse om förledande av ungdom ... 97
1990/91:598 av Jan-Olof Ragnarsson (v) om åtgärder med anledning av bedömningen av humanitära skäl i verkställighetsärenden ... 98
1990/91:599 av Berith Eriksson (v) om rättshjälpen i asylärenden ... 98
1990/91:600 av Bertil Måbrink (v) om säkerheten i Libanon för Arafattrogna palestinier ... 99

gotab 98916, Stockholm 1991